

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

СИНОВЕРСЬКА ТЕТЯНА ІВАНІВНА

УДК 343.985.7

**ДИСЕРТАЦІЯ
КРИМІНАЛІСТИЧНА МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ
ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ**

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії (081 – Право)

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **Т. І. Синоверська**

Науковий керівник: **Чорноус Юлія Миколаївна**, професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

Київ – 2021

АНОТАЦІЯ

Синоверська Т. І. Криміналістична методика розслідування жорстокого поводження з тваринами. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2021.

У дисертації сформовано криміналістичну методику розслідування жорстокого поводження з тваринами, розроблено відповідні теоретичні засади й запропоновано практичні рекомендації.

Аргументовано, що, формуючи криміналістичну методику розслідування жорстокого поводження з тваринами, слід керуватися фундаментальними напрацюваннями криміналістів, а також використовувати праці з інших галузей знань, таких як судово-ветеринарна медицина, судова психіатрія, судова ентомологія.

Нормативно-правові акти, що встановлюють відповідальність за жорстоке поводження з тваринами та правові засади розслідування кримінального правопорушення, об'єднано в такі групи: 1) міжнародне й національне законодавство у сфері захисту тварин від жорстокого поводження; 2) нормативно-правові акти, що встановлюють кримінальну відповідальність за жорстоке поводження з тваринами й визначають порядок кримінального провадження.

На підставі аналізу нормативно-правових актів засвідчено необхідність узгодження положень Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» 2006 року з Європейською конвенцією про захист домашніх тварин 1987 року, ратифікованою Законом України від 18 вересня 2013 року № 578-VII. Обґрунтовано, що Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження» 2006 року слід доповнити положеннями, які визначатимуть такі поняття: «каліцтво тварини», «тілесне ушкодження», «публічні заклики до вчинення жорстокого поводження», а також регламентуватимуть порядок запровадження ідентифікації тварин тощо.

Відповідно до результатів вивчення досвіду іноземних держав (європейських країн і США) запропоновано залучити кращий їхній досвід у національну практику. Сформовано пропозиції щодо створення підрозділу з розслідування кримінальних правопорушень за ст. 299 КК України (зоополіція) у структурі органів досудового розслідування Національної поліції України (на прикладі досвіду США, Великої Британії та Австралії); забезпечення системи навчання та підвищення кваліфікації працівників поліції за цим напрямом.

З метою попередження та розслідування жорстокого поводження з тваринами доведено необхідність запровадження єдиного реєстру домашніх тварин та їх чипування. З огляду на потребу використання спеціальних знань, доцільно створити базу спеціалістів (зоологів, ветеринарів), які надаватимуть допомогу з питань, що виникатимуть під час розслідування кримінального правопорушення.

Визначено, що криміналістична характеристика жорстокого поводження з тваринами охоплює такі основні елементи: предмет посягання; спосіб вчинення; слідова картина; обстановка вчинення; особа, яка вчинила кримінальне правопорушення; особа потерпілого.

Способи вчинення жорстокого поводження з тваринами класифіковано залежно від знарядь, які було використано під час вчинення кримінального правопорушення (механічні, хімічні, термічні й змішані).

Класифіковано осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, за такими критеріями: 1) залежно від зв'язку «предмет посягання – особа, яка вчинила кримінальне правопорушення»: прямий зв'язок (власник тварини); непрямий зв'язок (тварина перебуває у власності осіб, які є близькими правопорушника); зв'язку немає (безпритульні тварини); 2) характер жорстокого поводження з твариною: випадкові правопорушники; агресивні злочинці.

На підставі аналізу слідчої та судової практики в справах про жорстоке поводження з тваринами сформовано типовий портрет особи, яка вчинила кримінальне правопорушення: чоловічої статі (93,2 %), має середню освіту (72,6 %), непрацевлаштований (68,5 %); уживає алкогольні напої та наркотичні

засоби (у 32,9 % випадках жорстоке поводження щодо тварин було вчинено у стані сп'яніння); притягувався до кримінальної чи адміністративної відповідальності (34,2 %).

Предметом протиправного посягання в 54,8 % випадках були домашні тварини. У 43,8 % випадках жорстоке поводження було вчинено щодо безпритульних тварин, у 1,3 % жорстоке поводження було вчинено стосовно дикої тварини, яка перебувала в неволі.

Обстановку вчинення жорстокого поводження з тваринами схарактеризовано за такими підгрупами: 1) залежно від територіального розташування: вчинення кримінального правопорушення в місті та сільській місцевості; 2) за місцем вчинення: вчинене на відкритій місцевості, вчинене на подвір'ї особи правопорушника чи інших осіб, вчинене у приміщенні; 3) за умовами вчинення кримінального правопорушення: раптовий умисел на вчинення жорстокого поводження з тваринами; заздалегідь сплановане кримінальне правопорушення.

З'ясовано, що найпоширенішим видом слідової інформації є сліди тварини чи тваринного походження: труп тварини; частини трупа тварини; сліди лап (копит), зубів, крові, блювотних мас, мозкової речовини; шкура, сліди шерсті, вовни, пір'я. Джерелами отримання інформації про вчинення жорстокого поводження з тваринами є: заява потерпілого; повідомлення, яке надійшло від особи заявника; від громадських об'єднань чи зоозахисних організацій; із засобів масової інформації; із закладів ветеринарної медицини, лікарів-ветеринарів.

Систему обставин, які підлягають встановленню під час розслідування жорстокого поводження з тваринами, об'єднано в чотири основні групи: обставини, що характеризують подію кримінального правопорушення; предмет злочинного посягання та характер шкоди, яку було заподіяно; відомості про потерпілого й особу заявника, свідків та очевидців; обставини, що характеризують особу, яка вчинила кримінальне правопорушення.

До специфічних обставин, що підлягають встановленню під час розслідування жорстокого поводження з тваринами, віднесено: відомості про вид,

породу, масть тварини; наявність ветеринарного паспорта у тварини, яка перебувала у володінні; у разі смерті тварини – її безпосередня причина, якщо було завдано ушкодження – їх ступінь і характер.

Визначено типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування жорстокого поводження з тваринами: затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, на місці жорстокого поводження з тваринами, наявні сліди події; виявлення трупа або живої тварини з ознаками насильства, наявна інформація про особу ймовірного підозрюваного; виявлення трупа або живої тварини з ознаками насильства, інформації про особу ймовірного підозрюваного немає, проте є очевидці; інформація про факти жорстокого поводження з тваринами надійшла від громадян чи громадських організацій; виявлено факт вчинення жорстокого поводження з тваринами у фото-, відеозаписах у мережі Інтернет. Запропоновано алгоритм вирішення окреслених слідчих ситуацій.

Виокремлено проблемні питання взаємодії слідчих із дільничними офіцерами поліції, працівниками оперативних підрозділів у процесі розслідування жорстокого поводження з тваринами, серед яких: низький рівень співпраці між суб'єктами; недостатня ефективність реалізації комплексу оперативно-розшукових заходів, використання нових можливостей техніко-криміналістичного забезпечення; недостатня обізнаність практичних працівників щодо специфіки розслідуваного кримінального правопорушення; нерозроблення узгодженого плану дій під час розслідування та проведення окремих слідчих (розшукових) дій тощо.

З'ясовано, що слідчий під час розслідування жорстокого поводження з тваринами взаємодіє із громадськими об'єднаннями й зоозахисними організаціями. Така взаємодія переважно має непроцесуальний характер і полягає в: безпосередньому виявленні та припиненні ними кримінальних правопорушень; сприянні в розшуку й затриманні підозрюваного; повідомленні правоохоронним органам даних, що допомагають розкриттю кримінальних правопорушень; участі в підготовці та проведенні слідчих (розшукових) дій; з'ясуванні причин й умов,

що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень, а також організації профілактичних заходів.

Встановлено, що під час розслідування жорстокого поводження з тваринами важливе значення мають спеціальні знання, які найчастіше використовують у таких формах: отримання консультацій, рекомендацій; залучення спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій; призначення та проведення судових експертиз. Залучають переважно таких спеціалістів: інспектора-криміналіста, лікаря ветеринарної медицини, судово-ветеринарного експерта та ін.

Спеціаліст у галузі ветеринарної медицини встановлює вид, породу тварини, її орієнтовний вік, індивідуальні ознаки тварини; визначає характер і ступінь тяжкості ушкоджень, які було завдано тварині, механізм їх утворення, застосовувані знаряддя. Під час проведення слідчих (розшукових) дій він може давати поради слідчому, у яких місцях варто здійснювати пошук слідів тварини, а також відрізнити сліди тваринного походження від інших видів слідів.

На підставі вивчення матеріалів кримінальних проваджень про жорстоке поводження з тваринами визначено, що в процесі розслідування призначали та проводили такі види експертиз: судово-ветеринарну експертизу (81,5 %), судово-психіатричну (26,4 %), судово-біологічну (37,5 %), трасологічну (18,7 %), імунологічну (крові, виділень, кісток тощо) (23,5 %), судово-медичну (14,2 %), експертизу холодної зброї (19,1 %), судово-балістичну експертизу (16,9 %).

Обґрунтовано необхідність залучення спеціаліста ветеринарної медицини або лікаря-ветеринара до проведення огляду тварини чи її трупа.

Надано криміналістичні рекомендації стосовно організації і тактики проведення огляду тварин, зокрема визначено послідовність проведення огляду: голова тварини, шия, тулуб, передні й задні кінцівки, хвіст.

Надано пропозиції стосовно доповнення КПК України ст. 237-1 «Огляд тварини чи її трупа» в такій редакції: «1. Огляд тварини чи її трупа слідчим, прокурором проводиться за обов'язковою участю спеціаліста ветеринарної медицини або, за неможливості його залучення, лікаря-ветеринара. 2. Огляд тварини чи її трупа може здійснюватися одночасно з оглядом місця події, житла

чи іншого володіння особи з додержанням правил цього Кодексу про огляд житла чи іншого володіння особи. 3. Після огляду тварини чи її трупа вона підлягає направленню для проведення судово-ветеринарної експертизи для встановлення ступеня ушкоджень чи причини смерті».

Доведено, що під час проведення допиту потерпілого слідчому, крім інформації стосовно обставин вчинення жорстокого поводження з тваринами, необхідно з'ясувати такі основні відомості: індивідуальні ознаки тварини, яка була піддана жорстокому поводженню; чи хворіла тварина та чи мала в минулому травми; чи було заведено на тварину ветеринарно-санітарний паспорт тощо.

Схарактеризовано тактику проведення освідування підозрюваного у вчиненні досліджуваного кримінального правопорушення; обшуку житла чи іншого володіння особи підозрюваного; пред'явлення для впізнання трупа тварини власнику; слідчого експерименту під час під час розслідування жорстокого поводження з тваринами.

Ключові слова: розслідування, кримінальне правопорушення, кримінальне провадження, жорстоке поводження, тварина, криміналістична характеристика, слідча ситуація, слідча (розшукова) дія, криміналістична методика.

SUMMARY

Synoverska T. I. Forensic methods of investigating animal cruelty. - *Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.*

The dissertation on competition of a scientific degree of the doctor of philosophy on a specialty 081 - the Law. - National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2021.

In the dissertation the criminological technique of investigation of cruel treatment of animals is formed, the corresponding theoretical bases are formed and practical recommendations are offered.

It was found that the formation of forensic methods of investigation of animal cruelty should be guided by the fundamental achievements of forensic scientists, as well as use works from other fields of knowledge, such as forensic veterinary medicine, forensic psychiatry, forensic entomology.

Responsibility for cruelty to animals and the legal basis for the investigation of criminal offenses are regulated by a system of regulations, which are grouped as follows: I) international and national legislation in the field of protection of animals from cruelty; II) regulations that establish criminal liability for cruelty to animals and regulate the procedure of criminal proceedings.

The analysis of normative legal acts showed the need to harmonize the provisions of the Law of Ukraine "On Protection of Animals from Cruelty" of 2006 with the European Convention for the Protection of Pets of 1987, ratified by the Law of Ukraine of September 18, 2013 № 578-VII. The Law of Ukraine "On Protection of Animals from Cruelty" of 2006 should be supplemented with provisions that will define such concepts as "animal mutilation", "bodily harm", "public appeals to cruelty", regulate the procedure for introducing animal identification, etc.

Based on the study of the experience of foreign countries (European countries and the United States), it is proposed to involve the best experience of foreign countries in domestic practice. Proposals have been made to establish a unit for the investigation of criminal offenses under Art. 299 of the Criminal Code of Ukraine (zoo police) in the structure of pre-trial investigation bodies of the National Police of Ukraine (on the

example of the experience of the USA, Great Britain and Australia); providing a system of training and retraining of police officers in this area.

In order to prevent and investigate animal cruelty, it is proposed to introduce a single register of domestic animals and their chipping. Given the need to use special knowledge, it is advisable to create a database of specialists (zoologists, veterinarians) who will provide assistance on issues that arise during the investigation of a criminal offense.

It is determined that the forensic characteristics of animal cruelty cover the following main elements: the subject of encroachment; method of commission; trace picture; the situation of the commission; a person who has committed a criminal offense; the person of the victim.

Methods of animal cruelty are classified according to the tools used in the commission of the criminal offense (mechanical, chemical, thermal and mixed).

Persons who have committed criminal offenses are classified according to the following criteria: I) depending on the connection "object of encroachment - the person who committed a criminal offense": direct connection (owner of the animal); indirect connection (the animal is owned by people who are close to the offender); no connection (homeless animals); II) the nature of animal cruelty: accidental offenders; aggressive criminals.

Based on the analysis of investigative and judicial practice in cases of animal cruelty, a typical portrait of a person who committed a criminal offense: male (93.2%), has a secondary education (72.6%), unemployed (68.5%); uses alcohol and drugs (in 32.9% of cases, animal cruelty was committed while intoxicated); was prosecuted (34.2%).

The subject of illegal encroachment in 54.8% of cases were pets. In 43.8% of cases, cruel treatment was committed against homeless animals, in 1.3% of cases, cruelty was committed against wild animals in captivity.

The situation of animal cruelty is characterized according to the following subgroups: 1) depending on the territorial location: the commission of a criminal offense in the city and rural areas; 2) at the place of commission: committed in an open

area, committed in the yard of the offender or other persons, committed indoors; 3) under the conditions of committing a criminal offense: sudden intent to commit cruelty to animals; pre-planned criminal offense.

The most common type of trace information are traces of an animal or animal origin: the corpse of an animal; parts of an animal carcass; footprints (hooves), teeth, blood, vomit, brain matter; skin, traces of wool, wool, feathers.

Sources of information on animal cruelty are: statement of the victim; notification received from the applicant; from public associations or animal protection organizations; from the media; from veterinary institutions, or veterinarians.

The system of circumstances to be established during the investigation of animal cruelty is grouped into four main groups: the circumstances that characterize the event of a criminal offense; the subject of the criminal encroachment and the nature of the damage caused; information about the victim and the identity of the applicant, witnesses and eyewitnesses; circumstances that characterize the person who committed the criminal offense.

The specific circumstances to be established during the investigation of animal cruelty include the following: information on the species, breed, color of the animal; availability of a veterinary passport for an animal that was in possession; in case of death of the animal, its immediate cause, if damage was caused, their degree and nature.

Typical investigative situations of the initial stage of the investigation of animal cruelty are identified: detention of a person who has committed a criminal offense at the scene of animal cruelty, there are traces of the incident; detection of a corpse or a live animal with signs of violence, available information about the identity of the probable suspect; detection of a corpse or a live animal with signs of violence, information about the identity of the probable suspect is missing, but there are eyewitnesses; information on the facts of animal cruelty came from citizens or public organizations; the fact of cruelty to animals was revealed in photos and videos on the Internet. An algorithm for solving these investigative situations is proposed.

During the investigation of animal cruelty, investigators interact with district police officers, operatives and others. The main problematic issues of interaction are the

following: low level of cooperation between the subjects; insufficient efficiency of the implementation of a set of operational and investigative measures, the use of new opportunities for technical and forensic support; insufficient awareness of practitioners about the specifics of the investigated criminal offense; lack of an agreed action plan during the investigation and conduct of certain investigative (search) actions, etc.

The investigator interacts with public associations and animal protection organizations during the investigation of animal cruelty. Such interaction is mainly non-procedural in nature and consists in: direct detection and termination of criminal offenses by them; assistance in the search for and detention of the suspect; notification to law enforcement agencies of data that help to solve criminal offenses; participation in the preparation and conduct of investigative (search) actions; finding out the reasons and conditions that contributed to the commission of criminal offenses and the organization of preventive measures.

It is established that during the investigation of cruelty to animals, special knowledge is important, which is most often used in the following forms: obtaining advice, recommendations; involvement of specialists in conducting investigative (search) actions; appointment and conduct of forensic examinations. The following specialists are mainly involved: forensic inspector, veterinarian, forensic veterinary expert, etc.

The specialist in the field of veterinary medicine establishes: the species, breed of the animal, its approximate age, individual characteristics of the animal, determines the nature and severity of injuries that were inflicted on the animal, the mechanism of their formation, tools used. In the course of investigative (search) actions, he may give advice to the investigator in which places it is necessary to search for traces of the animal, as well as to distinguish traces of animal origin from other types of traces.

The study of materials of criminal proceedings on cruel treatment of animals showed that in the process of investigation the following types of examinations were appointed and conducted: forensic veterinary examination (81.5%), forensic psychiatric examination (26.4%), forensic biological (37,5%), trasological examination (18.7%), immunological examination (blood, secretions, bones, etc.) (23.5%), forensic

examination (4.2%), examination of cold steel (19.1%)), forensic ballistic examination (16.9%).

The necessity of involving a specialist in veterinary medicine or a veterinarian to examine an animal or its corpse is substantiated.

Forensic recommendations are given regarding the organization and tactics of the examination of animals, in particular, the sequence of the examination is determined: the head of the animal, neck, torso, fore and hind limbs, tail.

Proposals for supplementing the CPC of Ukraine with Art. 237-1 of the CPC "Inspection of an animal or its corpse", in the proposed wording: "1. Examination of an animal or its corpse by an investigator, prosecutor is carried out with the obligatory participation of a veterinary specialist or if it is impossible to involve him, a veterinarian. 2. An inspection of an animal or its corpse may be carried out simultaneously with an inspection of the scene, dwelling or other possession of a person in compliance with the rules of this Code on inspection of a dwelling or other possession of a person. 3. After examination of the animal or its carcass, it shall be sent for forensic veterinary examination to determine the degree of damage or cause of death. "

During the interrogation of the victim, the investigator, in addition to information about the circumstances of the cruel treatment of animals, must find out the following basic data: individual characteristics of the animal that was subjected to cruel treatment; whether the animal was sick and had past injuries; to find out whether the animal has a veterinary passport, etc.

The tactics of examining a suspect in a criminal offense are described; search of the suspect's home or other property; presentation of the animal's corpse to the owner for identification; investigative experiment during the investigation of animal cruelty.

Key words: investigation, criminal offense, criminal proceedings, cruel treatment, animal, forensic characteristics, investigative situation, investigative (search) action, forensic methods.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Синоверська Т. І. Міжнародне та національне законодавство у сфері захисту тварин від жорстокого поводження. *Часопис Київського університету права*. 2019. Вип. № 1. С. 257–262.

2. Синоверська Т. І. Міжнародний досвід розслідування жорстокого поводження з тваринами та напрями його запровадження у вітчизняну практику. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. № 1. С. 222–228.

3. Синоверська Т. Форми використання спеціальних знань під час розслідування жорстокого поводження з тваринами. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 6/3. Р. 223–227. (Словацька Республіка).

4. Синоверська Т. І. The initial stage of the investigation of animal cruelty. *Jurnalul Juridic National: teorie si practica*. 2020. Вип. № 5 (45). С. 99–104. (Республіка Молдова).

5. Синоверська Т. І. Тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування жорстокого поводження з тваринами. *Юридична психологія*. 2020. № 2. С. 139–164.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Синоверська Т. І. Правова регламентація досудового розслідування жорстокого поводження з тваринами. *Актуальні проблеми криміналістики та судової експертології*: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 22 листоп. 2018 р.). Київ, 2018. С. 406–409.

7. Синоверська Т. І. Поняття «жорстоке поводження з тваринами» в контексті української наукової мови. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи*: матеріали XIV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 29 листоп. 2018 р.). Київ, 2018. С. 82–85.

8. Синовeрська Т. І. Участь спеціаліста під час досудового розслідування жорстокого поводження з тваринами. *Участь спеціаліста у кримінальному провадженні* : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 24 квіт. 2019 р.). Київ, 2019. С. 75–78.

9. Синовeрська Т. І. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування жорстокого поводження з тваринами. *Актуальні питання криміналістики* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 20 груд. 2019 р.). Київ, 2019. С. 325–328.

10. Синовeрська Т. І. Взаємодія слідчого із зоозахисними організаціями під час досудового розслідування жорстокого поводження з тваринами. *Розвиток науки та техніки: проблеми і перспективи* : Всеукр. наук.-практ. конф. з нагоди відзначення Дня науки в Україні (Київ, 21 трав. 2020 р.). Київ, 2020. С. 194–197.

11. Синовeрська Т. І. Особливості тактики огляду веб-сторінки під час розслідування жорстокого поводження з тваринами. *Актуальні питання криміналістики* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19 листоп. 2020 р.). Київ, 2020. С. 225–228.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	17
ВСТУП	18
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ.....	29
1.1. Стан наукових досліджень питань криміналістичної методики розслідування жорстокого поведження з тваринами та її методологічний інструментарій.....	29
1.2. Генеза правової регламентації відповідальності за жорстоке поведження з тваринами та правові засади розслідування кримінального правопорушення	42
1.3. Міжнародний досвід розслідування жорстокого поведження з тваринами та його впровадження у вітчизняну правозастосовну практику.....	58
1.4. Криміналістична характеристика жорстокого поведження з тваринами.....	72
Висновки до розділу 1.....	99
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ.....	101
2.1. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування жорстокого поведження з тваринами.....	101
2.2. Типові слідчі ситуації розслідування жорстокого поведження з тваринами та напрями їх вирішення	114
2.3. Взаємодія слідчого із правоохоронними органами та громадськими організаціями під час розслідування жорстокого поведження з тваринами.....	127
2.4. Профілактична діяльність слідчого під час розслідування жорстокого поведження з тваринами.....	141
Висновки до розділу 2.....	153

РОЗДІЛ 3. ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ І ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ.....	156
3.1. Особливості використання спеціальних знань під час розслідування жорстокого поведження з тваринами	156
3.2. Тактика проведення слідчих (розшукових) дій на початковому етапі розслідування жорстокого поведження з тваринами.....	170
3.3. Тактика проведення слідчих (розшукових) дій на подальшому етапі розслідування жорстокого поведження з тваринами.....	186
Висновки до розділу 3.....	198
ВИСНОВКИ	200
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	211
ДОДАТКИ.....	234

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

КК – Кримінальний кодекс України

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс України

ЗУ – Закон України

ЗМІ – засоби масової інформації

ЄС – Європейський Союз

МВС – Міністерство внутрішніх справ України

НП – Національна поліція України

НДЕКЦ – Науково-дослідний експертно-криміналістичний центр

ОМП – огляд місця події

США – Сполучені штати Америки

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Невіддільною ознакою демократичної, соціальної та правової держави є забезпечення прав і свобод людини. Ознакою цивілізованого суспільства є дотримання прав тварин як біологічних об'єктів. Тварини, згідно із законодавством України, мають право на гуманне ставлення до них і захист від жорстокого поводження.

Наша держава здійснює послідовні кроки щодо належного забезпечення захисту прав тварин. Зокрема, 2006 року було прийнято Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження», 2013 року – ратифіковано Європейську конвенцію про захист домашніх тварин 1987 року, 2017 року – статтю 299 «Жорстоке поводження з тваринами» Кримінального кодексу (КК) України було викладено в новій, удосконаленій редакції.

Згідно зі статистичними даними Офісу Генерального прокурора, з 2017-го до 2020 року в Україні було зареєстровано 708 кримінальних проваджень за ст. 299 КК України, 554 провадження було закрито, тільки 154 з обвинувальним актом було передано до суду. Тобто, з огляду на ці дані, до суду передавали лише близько 20 % справ; тільки стосовно 58 осіб було винесено обвинувальний вирок суду.

Здійснені емпіричні дослідження засвідчили високий рівень латентності цього кримінального правопорушення. Значна кількість випадків жорстокого поводження з тваринами залишається поза увагою правоохоронців, чимало з них не вдається розслідувати й передати з обвинувальним актом до суду, а щодо деяких із них унаслідок неналежного доказування обставин кримінального правопорушення суд виносить виправдувальний вирок.

Суспільна небезпека кримінального правопорушення полягає в тому, що жорстокість щодо тварин нерідко є початком моральної деформації та злочинної діяльності особи, яка згодом спонукає до вчинення більш тяжких злочинів. Загрозливим є збільшення кількості випадків жорстокого поводження з тваринами, що вчинюють неповнолітні, поширення в мережі Інтернет відео, на

яких знято знущання з тварин, а також активізація руху «догхантерів» («мисливців на собак») тощо.

Розслідування жорстокого поводження з тваринами зумовлює необхідність вирішити низку проблемних питань, а саме: виявлення всіх фактів протиправної діяльності (на думку 65% опитаних слідчих); встановлення всіх співучасників учинення кримінального правопорушення (59,2 %); з'ясування способів і засобів вчинення кримінального правопорушення (41,0 %) тощо. Ефективному виконанню завдань кримінального провадження перешкоджають недосконалість кримінального процесуального законодавства (53,3 %); недостатнє техніко-криміналістичне забезпечення правоохоронних органів (32,5 %); проблеми організації взаємодії з правоохоронними органами та громадськими організаціями (34,1 %); недоліки організації використання спеціальних знань (47,5 %) тощо. Практичні працівники зазначили про необхідність удосконалення діяльності з розслідування жорстокого поводження з тваринами й розроблення необхідних криміналістичних рекомендацій (88,3 %).

Теоретичне підґрунтя дослідження становлять фундаментальні роботи, що висвітлюють концептуальні засади методики розслідування кримінальних правопорушень. Це праці Л. І. Аркуші, В. П. Бахіна, А. Ф. Волобуєва, В. Г. Гончаренка, В. Я. Горбачевського, В. А. Журавля, А. В. Іщенко, Н. І. Клименко, І. І. Когутича, В. О. Коновалової, В. С. Кузьмічова, В. В. Лисенка, В. Г. Лукашевича, О. І. Мотляха, Л. В. Омельчук, М. А. Погорецького, О. С. Саїнчина, М. В. Салтевського, О. А. Самойленко, О. В. Таран, В. В. Тіщенко, Л. Д. Удалової, П. В. Цимбала, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, Ю. М. Черноус, В. Ю. Шепітька, Б. В. Щура та ін.

Проблеми жорстокого поводження з тваринами досліджували вчені з інших галузей права, зокрема: у дисертаціях із кримінального права (І. А. Головка «Кримінальна відповідальність за жорстоке поводження з тваринами», 2010), кримінології (О. О. Шуміло «Кримінологічна характеристика та запобігання жорстокому поводженню з тваринами», 2017); адміністративного права (В. О. Турська «Адміністративно-правове регулювання захисту тварин від

жорстокого поводження», 2016). Деякі публікації щодо розслідування жорстокого поводження з тваринами підготувала В. В. Демідова. Однак проблеми жорстокого поводження з тваринами та розслідування відповідних кримінальних правопорушень не розглядали з позицій науки криміналістики.

У вітчизняній юридичній літературі не розроблено криміналістичну методику розслідування жорстокого поводження з тваринами. Нині постала потреба в комплексному висвітленні окресленої проблематики в контексті сучасних правових реалій та особливостей вчинення цього кримінального правопорушення. Окреслені обставини засвідчують актуальність дослідження обраної теми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження спрямоване на реалізацію Загальнодержавної програми формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки, затвердженої Законом України від 21 вересня 2000 року № 1989-III; Національної стратегії сталого розвитку України – 2020, затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015. Дослідження виконано відповідно до Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015; Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 року № 1023-р, і Плану заходів з її реалізації, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 року № 693-р; Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки, затвердженої наказом МВС України від 11 червня 2020 року № 454; Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 роки (рішення Вченої ради від 26 грудня 2017 року, протокол № 28). Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 30 жовтня 2018 року (протокол №17) та зареєстровано Координаційним бюро Національної академії правових наук України (№ 832, 2018 рік).

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у формуванні методики розслідування жорстокого поводження з тваринами.

Для досягнення зазначеної мети було поставлено такі *завдання*:

- висвітлити стан наукових досліджень питань методики розслідування жорстокого поводження з тваринами та її методологічний інструментарій;
- з'ясувати генезу правової регламентації відповідальності за жорстоке поводження з тваринами та правові засади розслідування кримінального правопорушення;
- розглянути міжнародний досвід розслідування жорстокого поводження з тваринами й надати пропозиції щодо його впровадження в національну правозастосовну практику;
- сформувати криміналістичну характеристику жорстокого поводження з тваринами;
- визначити обставини, що підлягають встановленню на початковому етапі розслідування жорстокого поводження з тваринами;
- виокремити типові слідчі ситуації розслідування жорстокого поводження з тваринами й запропонувати напрями їх вирішення;
- проаналізувати взаємодію слідчого з правоохоронними органами та громадськими організаціями під час розслідування жорстокого поводження з тваринами;
- окреслити профілактичну діяльність слідчого під час розслідування жорстокого поводження з тваринами;
- з'ясувати особливості використання спеціальних знань під час розслідування жорстокого поводження з тваринами;
- проаналізувати тактику проведення слідчих (розшукових) дій на початковому етапі розслідування жорстокого поводження з тваринами;
- схарактеризувати тактику проведення слідчих (розшукових) дій на подальшому етапі розслідування жорстокого поводження з тваринами.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини у сфері діяльності органів досудового розслідування під час розслідування жорстокого поводження з тваринами.

Предмет дослідження – криміналістична методика розслідування жорстокого поводження з тваринами.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети в роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи, які дали змогу оптимально врахувати специфіку об'єкта і предмета дослідження, зокрема: *методи формальної логіки* (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування) надали можливість дослідити стан наукових досліджень питань криміналістичної методики розслідування жорстокого поводження з тваринами та визначити її методологічний інструментарій; сформувані структурні елементи криміналістичної характеристики жорстокого поводження з тваринами (підрозділи 1.1, 1.4); виокремити типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування та відповідні їм алгоритми дій слідчого (підрозділ 2.2). У дослідженні використано *спеціально-правові* методи: *порівняльно-правовий* – під час аналізу норм міжнародного й національного законодавства, наукових категорій, визначень і підходів (у всіх розділах дисертації); *догматичний (формально-логічний)* – для висвітлення змісту основних понять дисертації: «жорстоке поводження», «тварини», «розслідування» (розділ 1); *системно-структурний* – для систематизації обставин, які підлягають встановленню; формування алгоритмів вирішення типових слідчих ситуацій і тактики проведення слідчих (розшукових) дій (розділи 2, 3); *метод системного аналізу* – для комплексного узагальнення елементів криміналістичної характеристики та визначення кореляційних зв'язків між ними (підрозділ 1.4); *моделювання* – під час визначення особливостей взаємодії слідчого з правоохоронними органами та громадськими організаціями (підрозділ 2.3), розроблення криміналістичних рекомендацій щодо тактики проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування жорстокого поводження з тваринами (підрозділи 3.2, 3.3); рекомендацій з проведення слідчим профілактичних заходів під час розслідування

жорстокого поводження з тваринами; *логіко-нормативний* – для аналізу кримінального процесуального законодавства та формулювання пропозицій з його вдосконалення (підрозділи 1.2, 1.4, 3.2, 3.3); *статистичний* – з метою підтвердження теоретичних висновків даними державної та відомчої статистики, узагальнення результатів вивчення емпіричних джерел (у всіх розділах дисертації); *соціологічний* – у межах обґрунтування наукових висновків даними анкетування слідчих Національної поліції України (у всіх розділах дисертації).

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні й аналітичні матеріали МВС України, Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора, Державної судової адміністрації України за 2015–2020 роки; дані, отримані внаслідок вивчення 75 кримінальних проваджень, досудове розслідування в яких за ст. 299 КК України здійснювали протягом 2015–2020 років (Волинська, Дніпропетровська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Одеська області, м. Київ); результати анкетування 120 слідчих Національної поліції України (Вінницька, Київська, Харківська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька області, м. Київ). Використано власний практичний досвід роботи автора в підрозділах Національної поліції України.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є монографічним дослідженням, у якому сформовано криміналістичну методику розслідування жорстокого поводження з тваринами, визначено низку положень, висновків і рекомендацій, які становлять наукову новизну, зокрема:

вперше:

– розроблено криміналістичну характеристику жорстокого поводження з тваринами, основними структурними елементами якої є: спосіб підготовки, вчинення та приховування кримінального правопорушення (виявляється як в активних діях, так і у формі пасивної жорстокості); предмет посягання (будь-які хребетні тварини, незалежно від наявності господарів (домашні, безпритульні, свійські, дикі тварини)); місце, обстановка й час вчинення кримінального правопорушення (типичним є вчинення кримінального правопорушення в місті, на відкритій місцевості, удень); слідова картина (матеріальні, ідеальні, електронні

сліді); особа, яка вчинила кримінальне правопорушення (типовими ознаками є: чоловіча стать, асоціальний спосіб життя); особа потерпілого (власник тварини, якщо тварина безпритульна – потерпілого в кримінальному провадженні немає);

– визначено типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування жорстокого поводження з тваринами: затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення на місці жорстокого поводження з тваринами, наявні сліди події; виявлення трупа або живої тварини з ознаками насильства, інформації про особу ймовірного підозрюваного немає; виявлення трупа або живої тварини з ознаками насильства, наявна інформація про особу ймовірного підозрюваного; виявлено факт вчинення жорстокого поводження з тваринами на фото-, відеозаписах, у мережі Інтернет; інформація про факти жорстокого поводження з тваринами надійшла від громадян чи громадських організацій. Запропоновано алгоритми вирішення окреслених слідчих ситуацій;

– сформовано криміналістичну методику розслідування жорстокого поводження з тваринами, що охоплює: криміналістичну характеристику кримінального правопорушення; типовий перелік обставин, що підлягають встановленню; типові слідчі ситуації під час розслідування жорстокого поводження з тваринами та напрями їх вирішення; взаємодію слідчого з правоохоронними органами й громадськими організаціями; особливості використання спеціальних знань під час розслідування жорстокого поводження з тваринами; тактику проведення слідчих (розшукових) дій на початковому та наступному етапах розслідування жорстокого поводження з тваринами; профілактичну діяльність слідчого в кримінальних провадженнях цієї категорії;

удосконалено:

– систему обставин, які підлягають встановленню під час розслідування жорстокого поводження з тваринами, що характеризують: подію кримінального правопорушення; предмет посягання та характер заподіяної шкоди; відомості про заявника, потерпілого, очевидців, свідків події; відомості про особу, яка вчинила кримінальне правопорушення;

– криміналістичні рекомендації стосовно залучення спеціаліста (у галузі ветеринарної медицини або лікаря-ветеринара) під час проведення слідчих (розшукових) дій у процесі розслідування жорстокого поводження з тваринами в процесуальних і непроцесуальних формах;

– наукові положення щодо взаємодії слідчого з працівниками правоохоронних органів у процесуальних і непроцесуальних формах під час розслідування жорстокого поводження з тваринами;

– характеристика профілактичної діяльності слідчого під час розслідування жорстокого поводження з тваринами, яка полягає в: збиранні та переданні відомостей про осіб, які схильні до вчинення цього кримінального правопорушення, компетентним суб'єктам (дільничному офіцеру поліції, працівникам підрозділів ювенальної превенції та іншим); ініціюванні спеціальних перевірок суб'єктів, відповідальних за регулювання чисельності й утримання безпритульних тварин; організації проведення профілактичних бесід, роз'яснювальної роботи самостійно або спільно з працівниками Національної поліції України, органів місцевого самоврядування, зоозахисних організацій;

– криміналістичні рекомендації щодо проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування жорстокого поводження з тваринами: огляду місця події, огляду тварин та їх трупів, слідів тварин (з метою виявлення та фіксації ознак протиправної діяльності); допиту (з метою з'ясування індивідуальних ознак тварини); обшуку (з метою визначення об'єктів пошуку й місць їх імовірного виявлення);

– криміналістичні рекомендації щодо проведення слідчого експерименту з метою: перевірки показань на місці події; встановлення можливості утворення слідів за наявності конкретних умов; дослідження можливості вчинення певної дії за визначений проміжок часу. Обґрунтовано доцільність використання під час проведення слідчого експерименту з метою моделювання обстановки спеціально натренованих тварин чи їх макетів; залучення для допомоги співробітників кінологічних служб, зоологів; створення комп'ютерних моделей;

– криміналістичні рекомендації щодо підготовки до проведення пред'явлення для впізнання тварини, а саме з'ясування в особи, яка впізнає, конкретних ознак, за якими вона може впізнати тварину (нетипова масть, анатомічні особливості, вроджені чи набуті патології, шрами, сліди від перенесених травм);

дістали подальшого розвитку:

– рекомендації щодо необхідності імплементації до законодавства України норм міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, зокрема Європейської конвенції про захист домашніх тварин 1987 року, а також внесення відповідних змін до Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» 2006 року з метою узгодження національного законодавства з нормами міжнародних договорів і забезпечення належної правової основи під час розслідування жорстокого поводження з тваринами;

– рекомендації щодо необхідності ратифікації Україною Європейської конвенції про захист хребетних тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових цілей, 1986 року й удосконалення правової регламентації відповідальності за жорстоке поводження з тваринами;

– пропозиції щодо використання досвіду іноземних держав під час розслідування жорстокого поводження з тваринами в практиці вітчизняних органів досудового розслідування, зокрема стосовно: створення підрозділу з розслідування кримінальних правопорушень за ст. 299 КК України (зоополіція) в структурі органів досудового розслідування Національної поліції України (на прикладі досвіду США, Великої Британії та Австралії); забезпечення системи навчання та підвищення кваліфікації працівників поліції за цим напрямом; запровадження єдиного реєстру домашніх тварин та їх чипування;

– пропозиції стосовно доповнення КПК України ст. 237-1 «Огляд тварини чи її трупа» в такій редакції: «1. Огляд тварини чи її трупа слідчим, прокурором проводиться за обов'язковою участю спеціаліста ветеринарної медицини або, за неможливості його залучення, лікаря-ветеринара. 2. Огляд тварини чи її трупа може здійснюватися одночасно з оглядом місця події, житла чи іншого володіння

особи з додержанням правил цього Кодексу про огляд житла чи іншого володіння особи. 3. Після огляду тварини чи її трупа вона підлягає направленню для проведення судово-ветеринарної експертизи для встановлення ступеня ушкоджень чи причини смерті»; а також доповнення КПК України положеннями, що регламентують пред'явлення тварини для впізнання;

– рекомендації стосовно вдосконалення організаційно-тактичних засад взаємодії між органами досудового розслідування та громадськими об'єднаннями, зоозахисними організаціями. На прикладі вивчення досвіду іноземних держав (США, Великої Британії, Австралії) визначено особливості збирання громадськими об'єднаннями та зоозахисними організаціями інформації (зокрема фото- та відеозаписів) з відкритих джерел про факти й обставини вчинення жорстокого поводження з тваринами з подальшим їх долученням до матеріалів кримінального провадження за рішенням слідчого, прокурора, судді.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані й викладені в роботі положення, висновки та пропозиції впроваджено до:

– *законотворчої діяльності* – для внесення змін і доповнень до КПК України, Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» (довідка Інституту законодавства Верховної Ради України від 16 травня 2019 року);

– *правозастосовної діяльності* – для вдосконалення діяльності з розслідування жорстокого поводження з тваринами (акт впровадження Головного слідчого управління Національної поліції України від 15 лютого 2021 року);

– *освітнього процесу* – під час викладання навчальних дисциплін «Криміналістика», «Розслідування окремих видів кримінальних правопорушень», підвищення кваліфікації слідчих та інших категорій практичних працівників, підготовки лекцій, планів-конспектів семінарських і практичних занять (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 10 лютого 2021 року).

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення наукового дослідження оприлюднено на всеукраїнських і міжвідомчих науково-практичних

конференціях, засіданнях круглих столів: «Актуальні проблеми криміналістики та судової експертології» (Київ, 22 листопада 2018 року), «Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи» (Київ, 29 листопада 2018 року), «Участь спеціаліста у кримінальному провадженні» (Київ, 24 квітня 2019 року), «Актуальні питання криміналістики» (Київ, 20 грудня 2019 року), «Розвиток науки та техніки: проблеми і перспективи» (Київ, 21 травня 2020 року), «Актуальні питання криміналістики» (Київ, 19 листопада 2020 року).

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено в 11 наукових працях, серед яких три статті, опубліковані у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, дві – у міжнародних наукових виданнях, а також у шести тезах доповідей, опублікованих на науково-практичних конференціях і засіданні круглого столу.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, що об'єднують одинадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (215 найменувань на 23 сторінках) та чотирьох додатків на 23 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 258 сторінок, із них основний текст – 195 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ

1.1. Стан наукових досліджень питань криміналістичної методики розслідування жорстокого поводження з тваринами та її методологічний інструментарій

Аналіз наукових досліджень з питань криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень є важливою частиною цього дослідження, оскільки в умовах сьогодення нагальною є необхідність розроблення окремої криміналістичної методики розслідування жорстокого поводження з тваринами.

Розглядаючи питання розслідування будь-якого конкретного кримінального правопорушення, передусім необхідно дослідити такі загальні поняття, як криміналістична методика розслідування кримінальних правопорушень, її складові елементи й основне призначення.

Слід зауважити, що методика розслідування в криміналістиці має щонайменше три значення: а) розділ криміналістичної науки; б) розділ навчального курсу; в) система дій, які забезпечують оптимальне розслідування злочинів. Питання співвідношення цих понять з позицій теорії криміналістики, організації криміналістичної підготовки чи практично-прикладного значення висвітлено у фундаментальній праці Б. В. Щура [198, с. 79– 102, 132–139].

На думку М. В. Салтевського, «криміналістична методика – це завершальний розділ науки криміналістики, що становить собою систему наукових положень (закономірностей, принципів) і розроблених на їх основі практичних рекомендацій (алгоритмів, програм), які забезпечують оптимальну організацію розслідування і попередження окремих видів злочинів» [156, с. 254].

Деякі автори вважають, що сутність криміналістичної методики втілюється в рекомендаціях щодо встановлення часу, місця, осіб, які брали участь у розслідуваній події, обставин події, способу вчинення злочину й обставин, що сприяли або спонукали до його вчинення. У найзагальнішому значенні – це рекомендації щодо виявлення слідів вчинених дій або бездіяльності, їх аналізу та правової оцінки. Оскільки під час вчинення різних видів (груп) злочинів використовують специфічний набір засобів і способів досягнення злочинної мети, кожному виду злочинів будуть притаманні специфічні сліди й обумовлені цим засоби та методи їх виявлення, вилучення, дослідження та використання. Цим зумовлена необхідність розроблення окремих методик розслідування певних видів (груп) злочинів [81, с. 539].

У системі криміналістики окремі криміналістичні методики посідають особливе місце, що пов'язано з інтеграцією та диференціацією наукових знань й об'єднують передові досягнення криміналістичної техніки й тактики, надані відповідно до оптимальної організації розслідування злочинів і судового розгляду певних категорій кримінальних проваджень. «Криміналістичні методики, – зауважує В. П. Бахін, – є засобом практичної реалізації положень (рекомендацій) криміналістичної техніки і криміналістичної тактики, бо поза реальними умовами розслідування конкретних злочинів немає їхнього застосування і використання» [12, с. 235]. З огляду на зазначене, проблематику криміналістичних методик загалом можна визнати найбільш науково досліджуваною в сучасній криміналістиці, а методико-криміналістичне забезпечення слідчої діяльності є одним з найважливіших напрямів її розвитку [53, с. 187].

Із цього приводу Р. С. Белкін стверджував, що криміналістична методика (методика розслідування окремих видів злочинів, окрема методика) – це система наукових положень і розроблюваних на їх підставі рекомендацій з організації та здійснення розслідування і запобігання злочинам [13, с. 101]. Близьким до попереднього є визначення, запропоноване В. П. Бахіним, який вважає, що криміналістична методика є системою наукових положень і розроблених на їх підставі практичних рекомендацій з оптимального проведення розслідування

злочинів [11, с. 23]. На переконання І. О. Возгріна, криміналістичну методика слід розглядати як комплекс науково обґрунтованих даних і рекомендацій з організації розкриття, розслідування та попередження різних видів злочинів [35, с. 269; 53, с. 188].

Останніми роками в криміналістичній літературі з'являються вельми оригінальні визначення криміналістичної методики, у яких втілено сучасні підходи до тлумачення цієї категорії. Зокрема, А. В. Шмонін пропонує розглядати криміналістичну методика як інформаційну модель наукових положень і розроблюваних на їх підставі практичних рекомендацій з організації та здійснення розкриття, розслідування і попередження злочинів [196, с. 109; 53, с. 188].

Своєю чергою В. О. Образцов зауважує, що криміналістична методика є своєрідним еталоном того, як потрібно діяти слідчому за певних умов [109, с. 375]. На увагу заслуговує визначення поняття «окрема криміналістична методика», запропоноване Б. В. Щуром. На його думку, окрема криміналістична методика – це комплекс методичних рекомендацій та слідчих технологій у вигляді типових інформаційних моделей, спрямованих на розкриття та розслідування певного виду або групи злочинів та їх запобігання [198, с. 102]. У запропонованому визначенні до структури окремої криміналістичної методики Б. В. Щур поряд з методичними рекомендаціями включає й слідчі технології, що є новаторським і перспективним підходом [53, с. 188].

Науковці пропонують поділяти методичні рекомендації за ступенем спільності (рівнем конкретизації). Зокрема, М. П. Яблоков за ступенем спільності (рівнем конкретизації) виокремлює такі рівні методичних рекомендацій: 1) високого ступеня спільності, тобто «великі групи різноманітних злочинів» (злочинів, що вчиняють організовані злочинні угруповання); 2) меншого ступеня спільності, тобто групи однорідних злочинів (наприклад, проти довір'я); 3) ще меншого ступеня спільності, тобто видові, підвидові методики (розслідування шахрайства, крадіжок); конкретні методики (розслідування окремих видів і підвидів злочинів у різних типових слідчих ситуаціях) [78, с. 494; 53, с. 193].

Основним завданням криміналістичної методики, на думку М. П. Яблокова, є озброєння слідчих необхідним для їх професійної діяльності науково-методичним комплексом знань і навичок з розкриття, розслідування та попередження окремих видів злочинів у різних слідчих ситуаціях, що виникають у процесі здійснення такої діяльності [202, с. 141] .

Схожу чотирирівневу класифікацію окремих криміналістичних методик запропоновано в працях таких учених, як О. О. Алексєєв, А. В. Іщенко, В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус. Оптимальною, на їх погляд, є чотирирівнева класифікація криміналістичних методик, у якій виокремлено такі рівні:

1) видові криміналістичні методики (за видами злочинів, чітко визначеними у відповідних розділах особливої частини КК України, наприклад, методика розслідування шахрайства);

2) внутрішньовидові криміналістичні методики (підвиди чи різновиди, виокремлені з-поміж злочинів одного виду за криміналістично значущими ознаками; наприклад, у такому виді злочинів, як умисне вбивство, виокремлюють такі внутрішньовидові методики, як методика розслідування вбивств: а) пов'язаних із розчленуванням трупа; б) вчинених на замовлення; в) матір'ю своєї новонародженої дитини; г) вчинених на релігійному підґрунті тощо;

3) міжвидові (або групові, комплексні) криміналістичні методики розслідування злочинів, у яких відображено рекомендації з розслідування комплексів взаємопов'язаних злочинних дій, об'єднаних на підставі одночасного врахування кримінально-правових і криміналістичних критеріїв класифікації злочинів;

4) позавидові криміналістичні методики. Одночасно з процесом диференціації методик став розгортатися процес своєрідної інтеграції, коли почали формуватися методики, що достатньо широко відображені в криміналістичній літературі (наприклад, методика розслідування злочинів, вчинених неповнолітніми; методика розслідування нерозкритих злочинів минулих років; методика розслідування злочинів, вчинених іноземцями і проти них тощо). Такі методики ґрунтуються на особливостях суб'єкта злочину, впливі

фактора часу, специфіці засобів вчинення злочинів тощо. Запропонована класифікація, на думку науковців, дає змогу не лише чітко виокремити криміналістичні методики за ступенем узагальнення, рівнем конкретизації методичних рекомендацій, а й сформувані різні підходи до технології їх створення [81, с. 542].

Із цього приводу А. П. Шеремет стверджує, що розроблення методик розслідування ґрунтується на цілісній системі загальних положень (принципів), до яких належать: обумовленість цих розробок потребами слідчої практики; реалізація принципу законності наукових рекомендацій, які мають відповідати принципам кримінального процесу, етичності й гуманності; комплексне використання правових та інших джерел інформації; використання нових досягнень науково-технічного прогресу й передового слідчого досвіду, інших сфер практичної діяльності; оптимальний набір слідчих дій, тобто в будь-якій окремій методиці доцільно використовувати повну сукупність слідчих дій, яка забезпечує вирішення слідчої ситуації, досягнення мети розслідування [194, с. 336].

Дискусійним є питання щодо структури криміналістичних методик.

Наприклад, М. М. Єфімов виокремлює такі структурні елементи досліджуваної наукової категорії: криміналістична характеристика злочинів; аналіз первинної інформації та початок кримінального провадження; обставини, що підлягають доведенню в кримінальному провадженні; типові слідчі ситуації розслідування; особливості проведення початкових слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших заходів; особливості проведення подальших слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших заходів; особливості використання спеціальних знань під час розслідування кримінального правопорушення; профілактична діяльність слідчого стосовно причин та умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення; особливості діяльності слідчого на завершальному етапі розслідування. До цієї характеристики автор також включає криміналістичну характеристику злочинів і

найтипівіші елементи всіх можливих методик розслідування окремих видів злочинів [52, с. 13–14].

Науковці О. О. Алексєєв, А. В. Іщенко, В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус у типовій структурі окремої криміналістичної методики виокремлюють такі пов'язані частини:

- криміналістична характеристика цього виду злочинів;
- типовий перелік обставин, що підлягають встановленню під час розслідування злочинів цього виду (групи);
- типовий алгоритм (план) слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших заходів на кожному етапі розслідування відповідно до типових слідчих ситуацій;
- особливості тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій, тактичних операцій (комбінацій);
- особливості використання спеціальних знань у кримінальних провадженнях цієї категорії;
- особливості взаємодії слідчого з оперативними підрозділами органів Національної поліції України, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України, органів Державної митної служби України та зовнішньої взаємодії з іншими державними відомствами, установами й організаціями в кримінальних провадженнях цієї категорії;
- особливості залучення допомоги населення та використання можливостей засобів масової інформації під час розслідування злочинів цього виду (групи);
- особливості профілактичної діяльності слідчого в кримінальних провадженнях цієї категорії [81, с. 542–543].

Як відомо, основним завданням криміналістичної методики розслідування злочинів є безпосередньо узагальнення всіх теоретичних та практичних здобутків техніко-криміналістичної та тактико-криміналістичної діяльності та формулювання алгоритму дій під час розслідування конкретного злочинного

діяння. Таким чином наукові та практичні доробки такої категорії науки криміналістики, як криміналістичне забезпечення наповнює методика розслідування злочинів необхідним інструментарієм.

Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів традиційно реалізують із використанням низки загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання. У процесі розроблення методики розслідування окремих видів злочинів також використовують як загальнонаукові, так і спеціальні методи. Однак слушним видається зауваження А. Ф. Волобуєва, який доводить, що під час опису криміналістичних методів пізнання в літературі припускаються недоліку, який полягає в змішуванні методів наукового та практичного пізнання. Обидва види пізнавальної діяльності ґрунтуються на використанні одних і тих самих філософських, загальнонаукових і спеціально-наукових методів. Водночас використовують методи, обумовлені характером завдань, виконуваних суб'єктом пізнання. Тому слід розрізняти методи пізнання, які застосовують криміналіст-науковець і криміналіст-слідчий [36, с. 28; 188, с. 454].

Методи пізнання в криміналістиці пов'язані з пізнанням події злочину та закономірностями утворення інформації про неї. Будь-яке пізнання ґрунтується на єдиних методологічних закономірностях, проте окремим видам пізнання властиві певні особливості. Особливість слідчої діяльності зумовлена пізнавальними завданнями, вона спрямована на отримання інформації про злочин, її здійснюють у формі доказування [73, с. 104–138; 188, с. 454].

З огляду на зазначене, слід відрізняти пізнання в кримінальному судочинстві від наукового, теоретичного пізнання. Пізнання в кримінальному процесі теж має ознаки наукового пізнання [71, с. 127; 188, с. 454].

Співвідношення цих понять, на думку Ю. М. Черноус, втілюється в зауваженні, що теоретичне пізнання та пізнання під час розслідування злочинів різняться своїми предметом і методом. Предмет теоретичного пізнання безмежний, його становлять нові явища та закономірності. Предмет пізнання під час розслідування конкретного злочину обмежений дослідженням власне злочинної події та її відображенням у навколишньому середовищі, а також

нормами законодавства, він пов'язаний не з новими, а вже з пізнаними сутностями й виражається в таких поняттях, як подія злочину, вина, інші обставини, що підлягають доказуванню [188, с. 455].

В Україні перша наукова робота, присвячена дослідженню проблем жорстокого поводження з тваринами, була проведена в галузі кримінального права. Зокрема, у дисертації І. А. Головка «Кримінальна відповідальність за жорстоке поводження з тваринами» було вивчено історичні й порівняльно-правові аспекти кримінальної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами, надано ґрунтовну кримінально-правову характеристику злочину, передбаченого ст. 299 КК України, а також окреслено основні проблеми правозастосовної практики в розмежуванні жорстокого поводження з тваринами й інших злочинів – незаконного полювання, умисного знищення або пошкодження майна, хуліганства. Учена також обґрунтувала невинуватість віднесення жорстокого поводження з тваринами до злочинів невеликої тяжкості з огляду на високий рівень суспільної небезпечності цього діяння та релевантний досвід країн Європейського Союзу [42, с. 14].

Науковець С. Г. Кулик досліджував проблеми жорстокого поводження з тваринами, його кількісно-якісні показники, латентність, специфіку запобігання в системі комплексу протидії іншим злочинам проти моральності [94, с. 3].

Формування кримінологічної характеристики та розроблення комплексу заходів запобігання жорстокому поводженню з тваринами було здійснено в дисертаційній роботі О. О. Шуміло «Кримінологічна характеристика та запобігання жорстокому поводженню з тваринами». Авторка вперше визначила поняття жорстокого поводження з тваринами як умисного посягання на встановлений порядок утримання та поводження з тваринами шляхом заподіяння істотного фізичного болю та/або особливих мучень, що можуть призвести до каліцтва або смерті хребетної тварини. Також здійснено класифікацію осіб, які жорстоко поводяться з тваринами, за критерієм мети їхньої злочинної поведінки. Виокремлено такі групи злочинців: 1) особи, що мають на меті отримати задоволення від знущання з тварин; 2) особи, які прагнуть використати жорстоке

поводження з тваринами як погрозу під час сімейно-побутового конфлікту; 3) особи, які ставлять за мету отримати ситуативну вигоду від жорстокого поведження з тваринами; 4) особи, які систематично експлуатують тварин з метою отримання прибутку [197, с. 3–4].

За напрямом міжнародного права ґрунтовною роботою є монографія Н. І. Зубченко «Міжнародно-правове співробітництво держав у сфері забезпечення добробуту тварин та їх захисту від жорстокого поведження». У цій роботі досліджено теоретичні та практичні питання міжнародно-правового співробітництва держав у сфері забезпечення добробуту тварин та їх захисту від жорстокого поведження, а також розроблено пропозиції та рекомендації щодо напрямів удосконалення національного законодавства у сфері захисту тварин від жорстокого поведження та впровадження міжнародно-правових норм у вітчизняні нормативно-правові акти [57, с. 2].

У криміналістичному аспекті дослідження проблем розслідування жорстокого поведження з тваринами не проводили, тому розроблення окремої криміналістичної методики стосовно цього злочинного діяння не втрачає актуальності. Окремі публікації щодо розслідування жорстокого поведження з тваринами підготувала В. В. Демідова [44, 45, 46], однак це не змінює необхідності формування цілісної криміналістичної методики. Науковим інструментарієм для такого дослідження слугуватимуть положення про загальнотеоретичні поняття в криміналістиці, прийоми, методи й засоби криміналістичної техніки і криміналістичної тактики, а також дані, отримані під час аналізу слідчої та судової практики. Крім цього, необхідно проаналізувати наукові доробки з інших галузей знань, таких як судово-ветеринарна медицина, судова психіатрія, судова ентомологія.

Розглянувши стан наукового розроблення питання розслідування жорстокого поведження з тваринами, доцільно окреслити методологічний інструментарій, який буде використано для здійснення комплексного дослідження порушеної проблематики.

Методологічною основою наукового дослідження є комплекс загальнонаукових і спеціальних методів пізнання, що буде застосовано з огляду на особливості об'єкта, предмета, мети й завдань дослідження.

Процес дослідження криміналістичної методики розслідування жорстокого поводження з тваринами ґрунтується на діалектичному підході до аналізу об'єкта й предмета дослідження. Діалектичний підхід дає змогу пізнати об'єкт на основі дослідження генезису його становлення та розвитку, різноманіття його зовнішніх і внутрішніх зв'язків, встановлення закономірності існування явищ, розділених у просторі й часі, їх причиново-наслідкового зв'язку.

За допомогою діалектичного методу буде здійснено дослідження проблеми криміналістичної методики розслідування жорстокого поводження з тваринами в єдності їх змістовного наповнення та зовнішньої форми в юридичному сенсі.

Важливим є застосування й інших методів наукового пізнання. Методи формальної логіки (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування) сприятимуть дослідженню стану наукових напрацювань щодо криміналістичної методики розслідування жорстокого поводження з тваринами та визначенню її методологічного інструментарію, а також формуванню структурних елементів криміналістичної характеристики жорстокого поводження з тваринами, виокремленню типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування та відповідних їм алгоритмів дій слідчого.

Методи аналізу й синтезу буде використано під час опрацювання стану наукових досліджень криміналістичної методики розслідування жорстокого поводження з тваринами, теоретичного розподілу його на складові, тобто групування наукових напрацювань із цієї проблематики для формування загального, цілісного уявлення щодо цього питання.

Методи індукції та дедукції буде використано для виокремлення і дослідження структурних елементів криміналістичної характеристики жорстокого поводження з тваринами шляхом розгляду кожного її елементу окремо один від одного та формулювання єдиної системи. Також методи індукції та дедукції мають важливе значення для пізнання події кримінального правопорушення та

виокремлення типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування, формування відповідних алгоритмів дій слідчого.

Метод аналогії допоможе сформулювати систему тактичних прийомів, які необхідно застосувати під час проведення слідчих (розшукових) дій.

Ще одним важливим методом, без якого неможливо здійснити цілісне наукове дослідження криміналістичної методики розслідування жорстокого поводження з тваринами, є порівняльно-правовий метод. У загальному значенні порівняльно-правовий метод – це метод вивчення правових систем різних держав шляхом зіставлення однойменних правових норм, інститутів, принципів тощо та практики їх застосування [199, с. 666].

Отже, порівняльно-правовий метод буде застосовано під час здійснення аналізу норм міжнародного й національного законодавства у сфері встановлення відповідальності за жорстоке поводження з тваринами.

Для висвітлення міжнародного досвіду розслідування жорстокого поводження з тваринами, формування рекомендацій щодо його впровадження в сучасну практику діяльності вітчизняних правоохоронних органів також необхідно застосувати принципи порівняльно-правового методу. Тому в роботі буде проаналізовано досвід здійснення розслідування випадків жорстокого поводження з тваринами правоохоронними органами таких країн, як США, Велика Британія та Австралія.

Догматичний (формально-логічний) метод є одним із спеціальних методів юриспруденції, який використовують у юридичній теорії та практиці, за допомогою нього здійснюють дослідження, спрямовані на формулювання основних наукових визначень як у їх доктринальному (науковому) тлумаченні, так і в офіційному (практичному).

Догматичний метод буде використано для висвітлення змісту основних понять дисертації, а саме: «методика розслідування» – для визначення її сутності; «жорстоке поводження» – для формулювання системи способів вчинення розглядуваного кримінального правопорушення; «тварина», «хребетні тварини» –

для окреслення предмета посягання; «криміналістична характеристика», «слідчі (розшукові) дії, «спеціальні знання» тощо.

Системно-структурний метод необхідний для здійснення систематизації обставин, які підлягають встановленню під час розслідування жорстокого поводження з тваринами; формування алгоритмів вирішення типових слідчих ситуацій і тактики проведення слідчих (розшукових) дій як на початковому, так і на подальшому етапах розслідування аналізованого кримінального правопорушення, що сприятиме розробленню рекомендацій, які утворюватимуть основу криміналістичної методики розслідування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 299 КК України.

Метод системного аналізу, який є складовою системно-структурного методу, буде використано для комплексного узагальнення елементів криміналістичної характеристики й визначення кореляційних зв'язків між ними. Оскільки основною метою системного аналізу є виявлення та усунення всіх можливих неузгодженостей під час розв'язання складної проблеми за допомогою пошуку найкращого рішення з-поміж альтернатив, то цей метод сприятиме формуванню найбільш точної та повної криміналістичної характеристики жорстокого поводження з тваринами.

Також метод системного аналізу може бути використано під час здійснення типізації слідчих ситуацій та розроблення рекомендацій стосовно вибору найсприятливішої системи дій слідчого в кожній із них.

Метод моделювання в науці криміналістиці та практиці застосовують достатньо часто, його може бути проведено як у формі уявних дій (наприклад, для розроблення слідчих версій і планування розслідування), так і під час здійснення конкретних дій (використання макетів, муляжів тощо). Метод моделювання буде використано для визначення особливостей взаємодії слідчого з правоохоронними органами та громадськими організаціями шляхом моделювання їх поведінки в процесі спільної діяльності з розслідування жорстокого поводження з тваринами, а також розроблення криміналістичних рекомендацій щодо тактики проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування жорстокого поводження з

тваринами, зокрема таких, як огляд місця події, огляд тварини чи її трупа, допитів, огляду й обшуку, освідкування, пред'явлення для впізнання, слідчого експерименту.

Логіко-нормативний метод необхідний для аналізу кримінального процесуального законодавства та формулювання пропозицій з його удосконалення, зокрема в частині, що стосується процесуальних особливостей здійснення слідчих (розшукових) дій під час розслідування жорстокого поводження з тваринами з огляду на специфіку предмета протиправного посягання.

Статистичний метод застосовують з метою підтвердження теоретичних висновків даними державної та відомчої статистики, узагальнення результатів вивчення емпіричних джерел. Статистичні методи запозичено здебільшого з кримінальної статистики та кримінології, проте вони важливі й під час здійснення комплексного криміналістичного дослідження. За допомогою статистичного методу здійснюють збирання та оцінювання якості первинних статистичних даних, що стосуються предмета дослідження, з подальшим їх опрацюванням, систематизацією та підсумовуванням даних.

Комплексний аналіз даних судової практики, статистичних даних Офісу Генерального прокурора допоможе сформулювати уявлення про стан розкриття кримінального правопорушення, передбаченого ст. 299 КК України, і на цій підставі виокремити проблемні аспекти кримінального провадження та сформулювати рекомендації щодо їх усунення.

За допомогою методу соціологічного дослідження буде проведено анкетування слідчих Національної поліції України, результати якого слугуватимуть основою для обґрунтування наукових висновків дослідження.

На підставі викладеного вище доходимо висновку, що проведення комплексного дослідження окресленої проблематики ґрунтується на різноманітних методах наукового пізнання, поєднаних із загальнонауковими та спеціально-правовими методами. Здійснення ґрунтовного аналізу всіх аспектів дослідження неможливе без опрацювання теоретичної та емпіричної бази.

1.2. Генеза правової регламентації відповідальності за жорстоке поводження з тваринами та правові засади розслідування кримінального правопорушення

У більшості європейських країн необхідність гуманного ставлення до тварин не лише закріплена на державному рівні, а і є виявом моральних, етичних та правових засад поступу суспільства, рівня людської правосвідомості та правової культури. Для забезпечення добробуту тварин на міжнародному й національному рівнях було прийнято низку нормативно-правових актів, які регламентують правила поводження з тваринами, визначають діяння, за які особа нестиме адміністративну чи кримінальну відповідальність.

У нашій державі ст. 229 КК України закріплює кримінальну відповідальність за жорстоке поводження з тваринами [88]. Також регулює правовідносини у сфері поводження з тваринами Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження» 2006 року [138].

Попри наявність норм, які встановлюють відповідальність за вчинення діяння, передбаченого ст. 299 КК України, законодавство нашої держави у сфері захисту тварин від жорстокого поводження досі залишається недосконалим, потребує узгодження з положеннями міжнародних договорів.

Жорстоке поводження з тваринами є не просто кримінальним правопорушенням проти тваринного світу: відповідно до КК України, це діяння віднесено до Розділу XII «Злочини проти громадського порядку та моральності» [88]. Це кримінальне правопорушення спричиняє поширення жорстокості серед дітей та молоді, формує почуття байдужості до страждань живих істот, провокує агресивність і насильство щодо інших, вандалізм, знущання з людей, інші антигромадські вчинки та злочини. Також це діяння є несумісним із принципами гуманізму й чинним міжнародним і національним законодавством, є антиподом гуманного ставлення до тварин. Запорукою забезпечення належного поводження з тваринами є досконале законодавство в цій сфері. В умовах сьогодення питання захисту тварин від жорстокого поводження регулюють як міжнародні договори,

так і національне законодавство України. Однак є прогалини й неузгодженості, що негативно позначаються на правозастосуванні в цій сфері [161, с. 257].

Положення конституцій більшості демократичних країн мають найвищу юридичну силу, на їх підставі розробляють інші нормативно-правові акти.

В Основному Законі нашої держави, зокрема в ст. 1, зазначено, що Україна є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою [74].

Закономірно, що права людини цінують і дотримуються їх лише в тому суспільстві, яке поважає права інших живих істот, адже утвердження демократичного громадянського суспільства неможливе в країні, де панує жорстокість щодо тварин.

Конституція України проголошує право власності на природні ресурси (землю, її надра, водні та лісові ресурси, об'єкти тваринного світу) українського народу, зобов'язуючи володіти, користуватися та розпоряджатися природними ресурсами як національним багатством відповідно до закону (ст. 13). Крім цього, у ст. 66 Конституції України закріплено обов'язок кожного не заподіювати шкоди природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані збитки [74]. Оскільки представники тваринного світу є невід'ємною частиною навколишнього природного середовища, то ця норма поширюється і на них, зобов'язує кожного володіти, користуватися та розпоряджатись ними, не порушуючи права тварин як біологічних об'єктів.

Проте, на відміну від інших європейських держав, у Конституції України немає прямою норми, яка закріплювала б на державному рівні обов'язок забезпечення захисту тварин від жорстокого поводження. Для прикладу, Німеччина є першою країною, яка включила положення про захист тварин до Конституції (травень 2002 року, ст. 20а). Німецька держава відповідальна перед майбутніми поколіннями та зобов'язана захищати природні основи життя і тварин у конституційному порядку за допомогою законодавства, виконавчої та судової влади [1, с. 14].

Отже, закріплення на конституційному рівні прав тварин і забезпечення захисту їх від жорстокого поводження є важливим для формування усвідомленості, що тварини є частиною нашого суспільства, а порушення їхніх прав може потягнути за собою відповідальність.

Поряд із Конституцією України визначальне місце в національному законодавстві належить міжнародним договорам. Зокрема, у ч. 1 ст. 9 Основного Закону зазначено, що «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України» [74].

Міжнародними договорами, що регламентують захист тварин від жорстокого поводження, є: Європейська конвенція про захист домашніх тварин 1987 року [50], Європейська конвенція про захист хребетних тварин, що використовуються для експериментів або в інших наукових цілях, 1986 року [51], Європейська конвенція про захист тварин, що утримуються для сільськогосподарських цілей (що утримуються на фермах), 1976 року [209], Директива 98/58/ЄС щодо захисту тварин, що утримуються для сільськогосподарських цілей, 1998 року [174] тощо.

Визначальним міжнародним договором у сфері захисту тварин від жорстокого поводження є Європейська конвенція про захист домашніх тварин № 125, підписана в м. Страсбурзі 13 листопада 1987 року [50].

Ця Конвенція присвячена переважно гарантіям добробуту не окремих категорій тварин, а «тварин-компаньйонів», тобто тих, яких утримують у домашніх умовах та які найчастіше зазнають людських знущань. Аналіз практики засвідчує, що саме жорстоке поводження з домашніми тваринами здебільшого залишається прихованим кримінальним правопорушенням [50].

У Преамбулі Конвенції безпосередньо акцентовано на цінності життя та добробуту кожної тварини, а також на тому, що людина має моральне зобов'язання поважати всіх живих істот. Згідно з основним принципом Конвенції щодо утримання домашніх тварин, ніхто не має права завдавати тварині болю, страждання або шкоди, і ніхто не може кинути тварину. Крім цього, у Конвенції

містяться такі основні визначення, як «домашня тварина» та «безпритульна тварина». Відповідно до ч. 1. ст. 1 Конвенції, домашньою твариною є будь-яка тварина, яку утримує чи збирається утримувати людина, зокрема у своїй оселі для власного задоволення й товариства. Безпритульною твариною є домашня тварина, яка або не має притулку, або знаходиться за межами оселі свого власника чи хазяїна й не перебуває під контролем чи безпосереднім наглядом будь-якого власника чи хазяїна (ч. 5. ст. 1) [50].

Ці поняття мають важливе значення для розслідування жорстокого поводження з тваринами, оскільки ст. 299 КК України передбачає кримінальну відповідальність за «жорстоке поводження з тваринами, що відносяться до хребетних, у тому числі безпритульними тваринами...» [88]. У коментарі до ст. 299 КК України зазначено, що предметом кримінального правопорушення є будь-які хребетні тварини, птахи й інші живі істоти, які мають кістковий хребет, головний і спинний мозок, кровоносну та нервову системи, незалежно від їхньої належності й того, де вони мешкають і з якою метою їх використовують. Тобто закон однаково охороняє тварин, яких утримують у домашніх умовах, зоопарках, на фермах, звірофермах, тих, яких використовують у сільському господарстві, на іподромах, у цирках, і тих, які перебувають у природному середовищі [89, с. 885].

Також у ст. 3–11 аналізованої Конвенції містяться основні принципи утримування домашніх тварин, за невиконання яких передбачена відповідальність. Зокрема, у ст. 10 є заборони щодо проведення хірургічних операцій у домашніх тварин (кіпірування хвоста чи вух, позбавлення голосу, видалення зубів чи пазурів) [50].

Саме такі дії щодо тварин є достатньо поширеними й у більшості випадків болісними, вони спричиняють тварині страждання. Законодавство України не деталізує порядок й умови операцій тварин. Тому, на нашу думку, необхідно імплементувати ці положення Конвенції в законодавство України, доповнивши Закон України «Про жорстоке поводження з тваринами» ст. 10-1 «Порядок проведення хірургічних операцій», у якій слід чітко визначити, які хірургічні операції відповідно до породи тварини заборонено проводити [161, с. 261].

Наявність цієї норми зменшить кількість незаконних маніпуляцій щодо тварин, які проводять особи, що не мають відповідної освіти та права проводити такі хірургічні втручання, тим самим закривши ринок «чорних ветеринарів». Відсутність відповідної освіти та ліцензії на проведення операцій може не лише завдати тварині болю, а й призвести до каліцтва чи навіть смерті, що уже прирівнюється до вчинення жорстокого поводження з тваринами й може потягнути за собою кримінальну відповідальність.

Окрема стаття Конвенції присвячена питанню евтаназії тварини. Відповідно до ст. 11 Конвенції про захист домашніх тварин, цю процедуру мають здійснювати за надзвичайних обставин, гуманно, це може бути виключно ветеринар або інша компетентна особа; введено заборону на утоплення, використання електричного струму (якщо це не призводить до миттєвої непритомності) й отруйних речовин (які не забезпечують необхідного ефекту) [50]. Ураховуючи положення цієї норми, необхідно зазначити, що евтаназію тварин можна проводити тільки у визначених випадках, причому особа, яка має право проводити такі дії, а також суворо з використанням способів, визначених статтею Конвенції. Решту методів проведення евтаназії тварин вважають такими, що завдають тварині особливих страждань і болю та розцінюють як вчинення жорстокого поводження з тваринами.

Важливими також є положення Європейської конвенції про захист хребетних тварин, що використовуються для експериментів або в інших наукових цілях, підписаної в Страсбурзі 18 березня 1986 року [51].

Конвенція спрямована на створення загальних положень з метою захисту тварин, яких використовують під час процедур, що здатні завдати болю та страждань, а також забезпечити, щоб такі наслідки, в разі їх неминучості, були зведені до мінімуму. Також Конвенція визначає необхідність реєстрації відповідних установ-користувачів, а також ведення статистичного обліку тварин [51].

Україна підписала цю Конвенцію, проте досі не ратифікувала її. Зазначене пов'язано з тим, що для ратифікації цього міжнародно-правового акта необхідно

внести низку змін до чинних законів у сфері захисту тварин від жорстокого поводження, проекти яких готують до розгляду в комітетах Верховної Ради України [161, с. 259].

Ще одним не менш важливим міжнародним нормативно-правовим актом є Європейська конвенція про захист тварин, що утримуються для сільськогосподарських цілей (що утримуються на фермах), 1976 року. Конвенція поширюється на тварин, яких розводять або утримують для виробництва продуктів харчування, шерсті, шкіри або хутра чи для інших цілей сільського господарства. Конвенція закликає уникати завдання тваринам непотрібних страждань або травм, а також забезпечити їм нормальні умови життя, включаючи життєвий простір, харчування та піклування [209].

Для забезпечення добробуту тварин Конвенція зобов'язує держави перевіряти здоров'я тварин, а контроль здійснює спеціально утворений Комітет. Комітет відповідає за розроблення та прийняття рекомендацій країнами-учасницями Конвенції, робить консультативні висновки, сприяє дружньому врегулюванню будь-яких проблем, які можуть виникнути між учасниками Конвенції щодо імплементації її положень. На жаль, Україна не є учасником цієї Конвенції [209].

Положення ст. 299 КК України також поширюються і на сільськогосподарських тварин, а тому важливість ратифікації з подальшою імплементацією норм зазначеної Конвенції є безумовною. Крім того, за наявності спеціального Комітету, який систематично перевірятиме законність дотримання вимог Конвенції, це сприятиме виявленню порушень правил поведінки з сільськогосподарськими тваринами, розслідуванню відповідних фактів [161, с. 259].

Також 1998 року було прийнято Директиву 98/58/ЄС щодо захисту тварин, що утримуються для сільськогосподарських цілей, яка встановила загальні правила поводження з тваринами всіх видів, що утримуються для виробництва харчових продуктів, вовни, шкіри, хутра або інших цілей сільського господарства [174].

Зазначена Директива містить нормативне визначення сільськогосподарської тварини: це будь-яка тварина (включаючи риб, рептилій та амфібій), яку розводять або утримують для виробництва харчових продуктів, вовни, шкіри, хутра чи інших сільськогосподарських потреб. Директива 98/58/ЄС відображає передбачає п'ять основних свобод, схвалених Радою з добробуту сільськогосподарських тварин (Farm Animal Welfare Council): 1) свободу від голоду й спраги – шляхом надання доступу до води та їжі, які підтримують здоров'я, активність; 2) свободу від дискомфорту – шляхом надання відповідного середовища, включаючи житло й місце для сну та відпочинку; 3) свободу від болю, травм або хвороби – шляхом превентивних заходів або ранньої діагностики та лікування; 4) свободу природної поведінки – шляхом надання достатнього місця, відповідних сприятливих умов, а також контакту з іншими представниками виду; 5) свободу від страху й стресу – шляхом забезпечення відповідних умов і поводження, яке виключає психологічні страждання тварини [174].

Визначені в Директиві положення мають стати основою для узгодження національного законодавства з нормами європейських конвенцій.

Верховна Рада України вже прийняла за основу проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо імплементації положень деяких міжнародних угод та директив ЄС у сфері охорони тваринного та рослинного світу)» від 30 жовтня 2019 року № 2351 [129]. Законопроект спрямований на впровадження гуманних цінностей та стандартів стосовно тварин, узгодження законодавства України з директивами ЄС, що регламентують гуманне ставлення до низки груп сільськогосподарських тварин. Це Директива Ради 98/58/ЄС від 20 липня 1998 року стосовно захисту тварин, що утримуються для сільськогосподарських потреб [174]; Директива 2010/63/ЄС від 22 вересня 2010 року про захист тварин, які використовуються для експериментів та інших наукових цілей [215]; Директива 91/628/ЄС, узгоджена з Директивою 95/29/ЄС, про захист тварин під час перевезення (транспортування) [214].

Національними нормативно-правовими актами у сфері регулювання захисту тварин від жорстокого поводження є: закони України «Про захист тварин від

жорстокого поводження» від 21 лютого 2006 року № 3447-IV [138], «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 року № 2894-III [145], «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року № 1264-XII [143], «Про ветеринарну медицину» від 25 червня 1992 року № 2498-XII [127], «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24 січня 1994 року № 4004-XII [135], «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 6 квітня 2000 року № 1645-III [137] тощо.

Аналізуючи законодавство України, слід зауважити, що в численних нормативно-правових актах акцентовано на неприпустимості жорстокого поводження з тваринами; визначено правила поведінки людей з представниками тваринного світу, засади виховання гуманного ставлення до тварин [165, с. 359].

Одним із перших нормативно-правових актів у сфері захисту тварин від жорстоких виявів щодо них є Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження» від 21 лютого 2006 року № 3447-IV [138]. Цей Закон майже дублює визначення ст. 299 КК України, регламентуючи, що жорстоке поводження з тваринами – це знущання з тварин, зокрема безпритульних, що спричинило мучення, завдало їм фізичного страждання, тілесні ушкодження, каліцтво або призвело до загибелі, нацькування тварин одна на одну та на інших тварин, вчинене з хуліганських чи корисливих мотивів, залишення домашніх і сільськогосподарських тварин напризволяще, зокрема порушення правил утримання тварин [138].

Проте в п. 10 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» від 21 лютого 2006 року № 3447-IV міститься дещо інше, відмінне від кримінально-правового, визначення жорстокого поводження з тваринами. У цьому нормативно-правовому акті було розширено поняття тварин шляхом віднесення до нього хребетних і безхребетних. У зв'язку з очевидною невідповідністю такого положення кримінальному законодавству, поняття жорстокого поводження з тваринами, визначене Законом України «Про захист тварин від жорстокого поводження», підлягає уточненню вказівкою про те, що знущання відбувається щодо хребетних тварин [138].

Також Закон регламентує забезпечення охорони тварин від жорстокого поводження, правила утримання тварин, крім цього, сприяє правильному застосуванню норм ст. 299 КК України.

Зокрема, у розділі III «Правила поводження з тваринами, що виключають жорстокість» містяться як загальні вимоги, так й особливості поводження з мисливськими тваринами під час полювання на них (ст. 20); тваринами в сільському господарстві, скотарстві, рибному господарстві, у процесі отримання продукції тваринного походження (ст. 21); з домашніми тваринами (ст. 22); з тваринами, яких використовують у видовищних заходах, спорті, для організації дозвілля (ст. 25); з тваринами, яких використовують у наукових експериментах, тестуванні, освітньому процесі, виробництві біологічних препаратів (ст. 26) [138].

Питання захисту безпритульних тварин, порядку їх відлову й тимчасової ізоляції регулює ст. 24 Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» [138]. Проте в цій статі немає положення ст. 12 Конвенції про ідентифікацію собак і кішок за допомогою спеціальних методів, а також введення реєстру номерів тварин разом із прізвищами й адресами їхніх власників [50]. Упровадження цієї норми в законодавство України та практичну діяльність має важливе значення, оскільки наявність такого реєстру сприятиме реалізації практичних завдань під час досудового розслідування жорстокого поводження з тваринами.

Слід зазначити, що Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження» деталізує принципи, що містяться в Конвенції «Про захист домашніх тварин». Проте цей законодавчий акт було прийнято до ратифікації Конвенції «Про захист домашніх тварин», унаслідок чого є низка норм міжнародного документа, які не адаптовані до законодавства України, про що зазначено вище.

Саме тому, на нашу думку, Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження» є недосконалим і потребує змін та доповнень, його слід узгодити з міжнародними документами, серед яких за основу має бути обрано Конвенцію про захист домашніх тварин.

Головним завданням Закону України «Про тваринний світ» є регулювання відносин у галузі охорони, використання та відтворення об'єктів тваринного світу; збереження і поліпшення середовища існування диких тварин; забезпечення умов збереження всього видового й популяційного різноманіття тварин. У ст. 3 Закону зазначено об'єкти тваринного світу, які перебувають під охороною. Зокрема, у п. 1. ст. 3 до об'єктів тваринного світу віднесено диких тварин – хордових, зокрема хребетних (ссавці, птахи, плазуни, земноводні, риби та інші) і безхребетних (членистоногі, молюски, голкошкірі та інші) в усьому їх видовому й популяційному різноманітті та на всіх стадіях розвитку (ембріони, яйця, лялечки тощо), які перебувають у стані природної волі, утримуються в напіввільних умовах чи в неволі [145].

Отже, поняття хребетних тлумачиться ширше (це риби, земноводні, плазуни, птахи, ссавці та інші), хоча судова практика відносить до таких тварин лише ссавців і птахів, не конкретизуючи вже, що захист від жорстокого поводження поширюється як на дорослих особин, так і на їх ембріони тощо [164, с. 84].

Також уваги потребує питання забезпечення захисту безхребетних тварин, які також належать до складової об'єктів тваринного світу, оскільки відповідальність за жорстоке поводження з тваринами стосується виключно хребетних тварин.

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» встановлює, що завданням законодавства про охорону навколишнього природного середовища є регулювання відносин у галузі охорони, використання та відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, запобігання і ліквідації негативного впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище, збереження природних ресурсів, генетичного фонду живої природи, ландшафтів й інших природних комплексів, унікальних територій та природних об'єктів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною [143].

У ст. 9-12 Закону закріплено екологічні права й обов'язки громадян України, серед яких закріплено обов'язок зі збереження, охорони та раціонального використання природи [143].

Також у Законі виокремлено основні органи, які здійснюють управління в галузі охорони навколишнього середовища, визначено їх завдання та повноваження.

Поряд зі значною кількістю міжнародних і національних законодавчих актів у сфері захисту тварин необхідно виокремити ті законодавчі акти, які регулюють процес досудового розслідування жорстокого поводження з тваринами.

До нормативно-правових актів, що регламентують кримінально-правову відповідальність за жорстоке поводження з тваринами, ми відносимо й КК України. Криміналізацію цього діяння втілено в ст. 299 КК України, у якій аналізоване кримінальне правопорушення визначено як «жорстоке поводження з тваринами, що відносяться до хребетних, у тому числі безпритульними тваринами, що вчинене умисно та призвело до каліцтва чи загибелі тварини, а також нацьковування тварин одна на одну чи інших тварин, вчинене з хуліганських чи корисливих мотивів, публічні заклики до вчинення діянь, які мають ознаки жорстокого поводження з тваринами, а також поширення матеріалів із закликами до вчинення таких дій» [88].

2017 року було підписано Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження гуманного ставлення до тварин» [130], який вніс суттєві зміни до ст. 299 КК України. Якщо раніше дія кримінального закону поширювалася лише на хребетних, то в новій редакції було додано також і безпритульних тварин.

Отже, згідно з коментарем до ст. 299 КК України, предметом кримінального правопорушення є будь-які хребетні тварини, птахи й інші живі істоти, які мають кістковий хребет, головний та спинний мозок, кровоносну і нервову системи, незалежно від їхньої належності й того, де вони мешкають та з якою метою їх використовують. Закон однаково охороняє тварин, яких утримують у домашніх умовах, зоопарках, на фермах, тих, яких використовують у сільському

господарстві, цирках, і тих, які безпритульні чи перебувають у природному середовищі. Не мають кримінально-правового значення наявність чи відсутність у таких тварин господарів, їх перебування в стані природної свободи чи в неволі, господарське призначення, стан організму тощо. Кримінальне правопорушення можуть вчиняти як стосовно тварин, які перебувають у власності винного, так і будь-яких інших (належних іншим власникам, безгосподарних, диких) [89, с. 885–886].

З'ясовуючи зміст поняття жорстокого поводження, слід зазначити, що його можуть вчиняти як шляхом активної жорстокості (це умисні дії, що полягають у намірі завдати тварині шкоду, яка викликає біль і страждання, так і шляхом пасивної жорстокості (шкода, якої завдають шляхом навмисного нехтування своїми обов'язками з догляду за тваринами, що викликає тривалі страждання тварини) [164, с. 83].

Також, якщо раніше відповідальність за ст. 299 КК України наставала незалежно від наслідків, то після внесення змін важливою умовою вияву жорстокого поводження в цьому складі кримінального правопорушення стало те, що його можуть вчиняти тільки умисно, обов'язковим стало настання наслідків, а саме каліцтва чи загибелі тварини [88]. Тобто винна особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння та передбачає його наслідки, розуміє, що своїми діями чи бездіяльністю вона завдає фізичних страждань тварині, які можуть призвести до тілесних ушкоджень чи смерті, та завжди бажає діяти саме в такий спосіб [164, с. 83].

Відповідно до проекту Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо імплементації положень деяких міжнародних угод та директив ЄС у сфері охорони тваринного та рослинного світу)», до ст. 1 Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» запропоновано додати пункт шістнадцятий такого змісту: «каліцтво тварини – акт здійснення тілесного ушкодження, який призвів до зміни зовнішнього вигляду або завдав шкоди функціям живого організму», а також пункт сімнадцятий такого змісту: «тілесне ушкодження – це порушення анатомічної цілості тканин, органів або їх функцій,

що виникає як наслідок дії одного чи кількох зовнішніх ушкоджуючих факторів – фізичних, хімічних, біологічних» [128].

Вважаємо внесення таких змін доцільними, оскільки досі незрозумілим залишається те, які саме тілесні ушкодження вважатимуть каліцтвом тварини.

Крім цього, з огляду на конструкцію ст. 299 КК України, у ній законодавець до жорстокого поводження відносить і нацьковування тварин одна на одну, тобто це дії, спрямовані на те, щоб примусити битися, кусатися, змагатися тварин між собою. Такі дії називають «бої тварин» – форма жорстоких азартних ігор з використанням тварин (собачі, півнячі, перепелині бої тощо), під час яких тварини отримують каліцтва або гинуть [164, с. 83].

Диспозиція кримінально-правової норми, закріпленої в ст. 299 КК України, передбачає поділ жорстокого поводження з тваринами за критерієм мотиву – хуліганський і корисливий. Загалом ми поділяємо таку позицію, однак жорстоке поводження з тваринами має певну специфіку. По-перше, щодо хуліганського мотиву досі не сформовано єдиного підходу серед українських науковців. На думку А. В. Савченка, з такого визначення можна дійти висновку, що коли слідчий або суд намагалися, але не встановили причини вчиненого вбивства, то можна вважати, що його вчинено без причини, тобто з хуліганських мотивів [153, с. 106].

Також, відповідно до ст. 299 КК України, кримінально караними вважають також такі дії, як «публічні заклики до вчинення діянь, які мають ознаки жорстокого поводження з тваринами, а також поширення матеріалів із закликами до вчинення таких дій» [88]. Стаття 5 Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» забороняє пропаганду жорстокого поводження з тваринами, заклики до жорстокого поводження з ними, а також пропаганду мисливства в системі дошкільної, загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти [138].

Однак поки що немає роз'яснення про те, які саме форми публічних звернень необхідно кваліфікувати як публічні заклики. Вважаємо за необхідне доповнити ст. 1 цього Закону пунктом 18, виклавши його в такій редакції:

«публічні заклики до вчинення жорстокого поводження з тваринами – це прохання, вимоги, побажання, настанови, звернені до значного кола осіб, щодо вчинення діянь, які мають ознаки жорстокого поводження з тваринами» [161, с. 260].

Також слід розглянути зміст поняття «особлива жорстокість», яка є кваліфікуючою ознакою цього кримінального правопорушення. Особлива жорстокість, відповідно до судової практики, вирізняється тим, що потерпілому завдаються особливих страждань, які можуть виявлятися у формі численних побоїв, мучення, катування, мордування тощо. Отже, проаналізувавши ст. 299 КК України, можна сформулювати таке визначення жорстокого поводження з тваринами, а саме: це умисне, безжальне діяння або їх комплекс, яке спрямоване проти тварини й характеризується такими методами впливу на організм, унаслідок яких заподіюють шкоди життю, здоров'ю тварини та яке вчиняють із хуліганських чи корисливих мотивів [161, с. 260].

Процесуальні особливості досудового розслідування жорстокого поводження з тваринами, а саме порядок відкриття кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових дій), експертиз регламентує Кримінальний процесуальний кодекс (КПК) України.

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII, який набрав чинності 1 липня 2020 року, було запроваджено спрощену процедуру розгляду кримінальних проступків [132].

Таким чином, ст. 12 КК України було викладено в новій редакції, відповідно до ч. 2 цієї статті, кримінальним проступком є передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше ніж три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі [88].

З огляду на такі зміни ч. 1 ст. 299 КК України, зазначене діяння вважається кримінальним проступком і передбачає спрощений порядок розслідування.

Часто в процесі досудового розслідування жорстокого поводження з тваринами постає необхідність в огляді тварин або їх трупів. З цією метою слідчий (дознавач) для участі в такій слідчій дії запрошує відповідних спеціалістів. Їх процесуальний статус регламентований ст. 71 КПК України. Вважаємо за доцільне з метою повного виявлення всіх необхідних ознак кримінального правопорушення та правильного опису їх у протоколі під час проведення огляду місця події, тварини чи її трупа, а також інших слідчих (розшукових) дій залучати фахівця – ветеринара або зоотехніка. Діяльність таких осіб регламентована Законом України «Про ветеринарну медицину» [127].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про ветеринарну медицину», спеціалісти ветеринарної медицини – це лікарі та фельдшери ветеринарної медицини, які мають відповідний диплом, здійснюють діяльність з профілактики, оздоровлення, діагностики й лікування тварин, проведення ветеринарно-санітарної експертизи або іншу ветеринарну діяльність [127]. Зоотехнік або зооінженер – спеціалісти в галузі зоотехнії, висококваліфіковані тваринники [56, с. 12].

Перелік державних органів ветеринарної медицини, їх завдання, а також вимоги, яким повинен відповідати працівник ветеринарної медицини, містяться в Законі України «Про ветеринарну медицину» від 25 червня 1992 року № 2498-ХІІ [127].

Під час досудового розслідування та судового провадження жорстокого поводження з тваринами слідчий, дознавач, прокурор або суд як спеціаліста можуть залучати тільки спеціально уповноважених відповідно до закону осіб, які не лише мають ґрунтовні знання в певній сфері науки, що підтверджені дипломом: обов'язковою умовою залучення їх є також постійне здійснення ними своєї професійної діяльності.

Для повного та всебічного розслідування жорстокого поводження з тваринами слідчому необхідно призначати низку експертиз, зокрема судово-психіатричну та судово-ветеринарну. Порядок призначення та проведення таких експертиз регламентований КПК України [91], Законом України «Про судову

експертизу» від 25 лютого 1994 року № 4038-ХІІ [144], Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, і Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженою наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 року № 53/5 [63], наказом Міністерства охорони здоров'я України від 8 жовтня 2001 року № 397 «Про порядок проведення судово-психіатричної експертизи» [125].

Важливими підзаконними нормативно-правовими актами також є Положення про слідчі підрозділи Національної поліції України та Інструкція з організації діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України, затверджені наказом МВС України від 6 липня 2017 року № 570. Зазначене Положення встановлює основні завдання та функції слідчих підрозділів під час проведення досудового розслідування, зокрема регламентує повноваження слідчих, дізнавачів, інспекторів-криміналістів [124].

Крім цього, швидке й ефективне розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень неможливе без взаємодії слідчого з оперативними підрозділами. Наказ МВС України від 7 липня 2017 року № 575 «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні» регламентує порядок взаємодії слідчих, дізнавачів й оперативних підрозділів під час заступання в слідчо-оперативні групи, а також на інших етапах проведення досудового розслідування [62].

Отже, розглянувши міжнародне й національне законодавство у сфері захисту тварин, слід зазначити, що Україна реалізувала значні кроки для узгодження нормативно-правових актів з високими гуманістичними стандартами. Проте потребує вирішення низка таких питань: закріплення на конституційному рівні обов'язку держави забезпечувати захист тварин від жорстокого поводження; ратифікація міжнародних конвенцій, серед яких: Європейська конвенція про захист тварин, що утримуються для сільськогосподарських цілей [209],

Європейська конвенція про захист хребетних тварин, що використовуються для експериментів або в інших наукових цілях [51], на їх підставі – внесення відповідних змін до Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» в частині правил поводження із сільськогосподарськими тваринами, а також хребетними тваринами, яких використовують для експериментів чи в інших наукових цілях; перегляд норм Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» [138] та цілковите узгодження його з Європейською конвенцією про захист домашніх тварин [50], зокрема шляхом доповнення його положеннями, які регламентуватимуть порядок проведення хірургічних операцій, процедуру введення ідентифікації тварин, а також визначеннями таких понять, як «каліцтво тварини», «тілесне ушкодження», «публічні заклики до вчинення жорстокого поводження». Також слід розробити правове підґрунтя для взаємодії державних і правоохоронних органів України із зоозахисними організаціями, причому як у межах країни, так і на міжнародному рівні [161, с. 261].

1.3. Міжнародний досвід розслідування жорстокого поводження з тваринами та його впровадження у вітчизняну правозастосовну практику

Проблема розслідування жорстокого поводження з тваринами та необхідність розроблення окремої методики є актуальною в усьому світі. Вияви жорстокості щодо тварин завдають фізичних страждань тваринам, морально травмують людей і негативно позначаються на свідомості правопорушників, які, в разі відсутності належного правового реагування з боку держави й відповідної осудної реакції суспільства, остаточно переконуються в допустимості такої поведінки й надалі вчиняють більш тяжкі, переважно насильницькі кримінальні правопорушення. Наявність у кримінальному законі відповідної норми хоча і є важливим етапом у системі засобів протидії жорстокому поводженню з тваринами, однак реалізація відповідальності за такі дії можлива лише через

застосування криміналістичних засобів і методів у порядку, передбаченому кримінально-процесуальним законодавством [162, с. 223].

У різних державах розроблено достатньо ефективну методику розслідування жорстокого поводження з тваринами. Для вітчизняної правозастосовної діяльності, на нашу думку, необхідно дослідити іноземний досвід розслідування цього виду кримінального правопорушення. Аналіз його надасть можливість виокремити позитивні сторони процесу розкриття жорстокого поводження з тваринами в іноземних державах і впровадити їх аспекти в окрему методику, яка слугуватиме орієнтиром для органів досудового розслідування [162, с. 223].

У більшості розвинених країн жорстоке поводження з тваринами вважають тяжким злочином, а осіб, які вчиняють такі дії, розглядають як небезпечних злочинців. Для прикладу американська психіатрична асоціація класифікує жорстокість до тварин як один з показників розладу поведінки – повторювану та стійку модель поведінки, у якій порушують основні права інших людей або основні соціальні норми чи правила суспільства [204].

Наприклад, Федеральне бюро розслідувань класифікує насильство щодо тварин як серйозний злочин, оскільки в Сполучених Штатах Америки (США) половина тих, хто чинить насильство над людьми, починають з насильства над тваринами. Часто серійні вбивці починають з насильства над тваринами [48].

Отже, вирішальне значення має розслідування жорстокого поводження з тваринами від початку, щоб мати змогу запобігти іншим злочинам. Для того щоб відобразити зв'язок між жорстоким поводженням з тваринами й злочинами проти особи, розглянемо статистичні дані з різних країн. Наприклад, у Південній Африці 63 % правопорушників починали із жорстокого поводження з тваринами, і 70 % тих, хто чинив насильство проти тварин у Сполучених Штатах Америки, вчинили потім інші злочини [48].

Крім того, знущання з тварин пов'язують з минулим вчиненням насильства в сім'ї, хуліганства тощо. Зазначене зумовлено тим, що в особи спостерігаються садистські нахили, аморальні вияви в поведінці й відсутність поваги як до прав

тварин, так і до прав та свобод людей. Учинення жорстокого поводження з тваринами може поєднуватися з іншою злочинною діяльністю, вчиненням інших кримінальних правопорушень.

За результатами аналізу світової практики, у 35 % випадків розслідування справ, пов'язаних із собачими боями, поліція знаходила наркотичні засоби та зброю. В Україні ж, для прикладу, щороку використовують від тисячі до 11 тис. собак для боїв. І власник одного такого собаки-бійця може заробити понад 50 тис. доларів за один бій. Отже, світова спільнота вважає собачі бої одним із виявів організованої злочинності, а отже, і вчинення жорстокого поводження з тваринами [48].

Більшість демократичних країн розглядає проведення собачих боїв як кримінальне правопорушення. В Україні, відповідно до змін, які було внесено до ст. 299 КК України, а саме доповнення диспозиції статті таким пунктом, як «нацькування тварин одна на одну чи інших тварин», що охоплює і собачі бої, фактично визнано кримінально караним [88].

У Європи поліція розслідує випадки жорстокого поводження з тваринами так само, як дорожньо-транспортні пригоди, злочини проти людей, злочини, пов'язані з наркотиками, тощо. У Великій Британії, повідомляють громадські організації, станом на 2018 рік було зареєстровано 1500 випадків вчинення таких кримінальних правопорушень, які призвели до судових переслідувань [48].

У європейських державах правила поводження з тваринами та розслідування кримінальних правопорушень проти них є цілісною системою. Одним з найпрогресивніших законодавств про захист тварин є американське. У кожному місті США діє Програма нагляду за тваринами. У ній обов'язково містяться такі пункти, як відлов безпритульних тварин, діяльність притулків, стерилізація, ліцензування та права власності на чотирилапого, інформування населення, вигул домашніх тварин і пошук втрачених, ціна за продаж, відповідальність за жорстоке поводження [60].

У США закон про захист тварин за назвою «The Animal Welfare Act» ухвалили ще 1966 року, проте згодом у документ внесли численні правки. Окремо

в законі прописано пункти про проведення дослідів над тваринами, їх перевезення та утримання в притулках. Зокрема, бездомного пса або kota притулки зобов'язані тримати в себе не менше ніж п'ять днів, поки не буде знайдено законного власника або ж з'явиться право на продаж тварини [60].

Положення про жорстоке поводження з тваринами діє в окрузі Колумбія та 42-х штатах Америки. Зокрема, законодавство США визначає такі способи жорстокого поводження з тваринами, за які особа підлягає кримінальній відповідальності:

1) катування та інші види жорстокого поводження. Заборонено застосування тортур, завдання каліцтв, виснаження, убивство будь-якої тварини невинувато й жорстоко. Крім цього, посилюється відповідальність за умисну форму вини. Заборонено навмисне отруєння тварини чи навмисне розкидання отруєних харчових продуктів з метою вбивства тварин;

2) зневажливе чи недбайливе ставлення до тварини. Наприклад, недбайливе ставлення означає незабезпечення необхідною їжею, водою і притулком. В окремих штатах передбачено обов'язок власників надавати тваринам необхідну ветеринарну допомогу, належні умови проживання, зокрема дотримання санітарних умов і захист від погодних умов (дощу, вітру, холоду). Встановлено правило, що особа може бути піддана кримінальній відповідальності за таке діяння в тому випадку, якщо тварина зазнала непотрібного або невинуватого болю чи страждань унаслідок цього, і лише якщо власник діяв навмисно, бездумно або з кримінальною недбалістю. У Вашингтоні, наприклад, особи можуть захистити себе від звинувачень за недбайливе ставлення до тварини, якщо доведуть, що фінансові складнощі заважали їм правильно піклуватися про своїх вихованців. Проте чимало штатів наявність такої умови не беруть до уваги, якщо собаку залишили на вулиці чи прикутою до ланцюга або в спеціально огороженому вольєрі. Якщо собака знаходиться на подвір'ї на прив'язі, то ланцюг повинен бути певного типу й довжини, прикріплений до певного виду ременя на шиї собаки. Собака повинна бути прив'язана в чистих умовах з виходом до води й тіні. У Нью-Джерсі також заборонено залишати тварин на

вулиці в погану погоду довше як на півгодини, а закон про захист тварини в цьому штаті визначає детальні вимоги до притулків, зокрема обсяг і якість простору, світла, чистоти, будівництва, вентиляції та захисту від певних зовнішніх факторів (дощу, сонця, холоду);

3) відмова від тварини чи її залишення. У більшості штатів заборонено відмовлятися від тварини, залишати її в громадському місці чи будь-якому іншому місці, унаслідок чого тварина стає безпритульною. Одна з проблем полягає в ідентифікації тварини та її власників;

4) залишення тварини в гарячих або холодних автомобілях. Заборонено навмисно залишати собаку, kota та інших без нагляду в транспортному засобі за шкідливих умов, наприклад, коли всередині автомобіля занадто жарко або холодно. Кілька штатів, серед них Каліфорнія і Флорида, мають так звані закони про «доброго самарянина», які дозволяють людям, що стали свідками такої події, проникати в чужі заблоковані автомобілі, щоб урятувати тварин, які потерпають від лиха, але тільки тоді, коли це необхідно, і лише після того, як вони звернуться до правоохоронних органів;

5) «косметична» жорстокість. Серед осіб, які розводять, демонструють і продають певні породи собак, «модним» є відрізання частини вух і хвоста в цуценят – так зване кіпірування. У європейських країнах проводити такі хірургічні операції заборонено, але в більшості штатів США такі дії вважають законними. У штаті Массачусетс, для прикладу, кримінальним правопорушенням вважають демонстрування собаки з обрізаними вухами, якщо ветеринар не підтвердив, що це необхідно. В інших штатах вимагають, щоб обрізання вуха або хвоста здійснював ветеринар з обов'язковим застосуванням під час такої операції анестезії. У деяких штатах забороняють процедури, які не є необхідними за медичними показниками, наприклад, розрізання голосових зв'язок собаки або нанесення на домашніх тварин косметичних татуювань чи пірсингу;

б) собачі бої. Майже у всіх штатах є незаконною участь в організованих собачих бойових змаганнях. Незаконними є не лише виставляння власної собаки на такі поєдинки, а й тренування бойових собак, дозвіл проводити бої на власній

території, робити ставки на бій чи навіть бути присутнім на таких «змаганнях». У деяких штатах відвідування таких боїв вважають лише проступком. Більшість штатів також криміналізували участь у півнячих боях [211].

У законодавстві кожного зі штатів встановлено певні особливості покарань за перелічені вище діяння. Зокрема, у Флориді й Айові за катування тварин змусять пройти лікування в психіатра. Штрафи за жорстоке поводження з тваринами сягають від 400 до 150 000 доларів. Майже скрізь у США передбачено термін ув'язнення – від 90 днів до 10 років. Суворість покарання залежить від того, було це ігнорування, недбалість чи ж умисне жорстоке поводження – з катуваннями й обтяжуючими обставинами. У законах деяких штатів виокремлено всі види знущань із тварин, зокрема якщо залишили на морозі або під спекотним сонцем, побої, удари батогами, каліцтво. У Чикаго, наприклад, заборонено давати собакам алкоголь, у Зайоні – примушувати чотирилапих курити цигарки [60].

Законодавча база не зводиться тільки до покарання за кримінальні правопорушення. Вона допомагає, якщо тварина загубилася або ж її вкрали. Обов'язкове ліцензування дає змогу простежити зв'язок будь-якої тварини з господарем. Без ліцензії вона не може жити серед людей, в іншому разі власник повинен буде сплатити штраф щонайменше 50 доларів. За виконанням законів про захист тварин стежать правоохоронці [60].

Отже, у США, щоб завести домашнього улюбленця, необхідно пройти низку процедур, а саме: на тварину потрібно отримати паспорт, ліцензію, карту щеплень і спеціальний медальйон з даними, що кріпиться нашийник. Кожна домашня тварина обов'язково підлягає реєстрації. Реєстрація домашніх тварин є юридичною вимогою відповідно до закону про домашніх тварин 1994 року. Особа може бути оштрафована за невиконання такої вимоги. Кожна собака й кішка віком від трьох місяців і старше повинні бути зареєстровані в місцевій раді. Такі реєстрації оновлюють до 10 квітня щороку [208]. Щоб зареєструвати свою кішку або собаку, необхідно звернутися до місцевої ради. Більшість рад містять інструкції на вебсайті про те, як зареєструвати домашню тварину.

Така система електронної реєстрації, на нашу думку, є вдалою, оскільки допомагає відстежувати всю інформацію як про тварину, так і про її власника. В Україні поки що триває лише обговорення проєкту про реєстрацію тварин в електронній базі даних, яка є частиною Європейського об'єднання баз даних [162, с. 225].

Вважаємо за доцільне на законодавчому рівні закріпити обов'язок кожного власника реєструвати свою домашню тварину. Наприклад, такий реєстр може бути створено за аналогією до Єдиного державного реєстру тварин, що функціонує згідно із Законом України «Про ідентифікацію та реєстрацію тварин» 2009 року й стосується реєстрації сільськогосподарських тварин [139]. Відповідно до цього Закону, тварині присвоюють індивідуальний ідентифікаційний номер, який є унікальним для господарства, що розводить сільськогосподарських тварин, і поширюється на всю територію України. Ведення такого реєстру покладено на адміністратора Єдиного державного реєстру тварин, який є спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну аграрну політику. На нього, відповідно до Закону, покладено обов'язок проводити в установленому порядку реєстрацію тварин, здійснювати оформлення, видачу ідентифікаційних документів.

В Україні, як було зазначено, поки опрацьовується питання запровадження обов'язкової реєстрації домашніх тварин. Відповідно до проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження обліку домашніх та безпритульних тварин» від 20 жовтня 2017 року № 7220, пропонується запровадити реєстр домашніх тварин, а також безпритульних, а також внести відповідні зміни до Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження», зокрема доповнити його ст. 9-1 «Обов'язки власників, опікунів собак, котів та інших домашніх тварин», у якій закріпити обов'язок власників, опікунів зареєструвати собак, котів й інших домашніх тварин віком від двох місяців і старше. Під час первинної реєстрації собак, котів та інших домашніх тварин їх власникам видають правила утримання тварин, паспорт тварин, жетон (інший відмінний знак), здійснюють чипування тварини. Номерний

знак собаки, kota й іншої домашньої тварини прикріплюють до її нашійника [131].

Крім того, у проєкті Закону визначено, які відомості повинні міститися в реєстрі: про тварину; власника або опікуна тварини; орган, який здійснював реєстрацію або перереєстрацію тварини; орган, який здійснював вакцинацію, стерилізацію та чипування; про смерть тварини; інша необхідна інформація про тварину. Передбачено створити при кожній місцевій адміністрації відділ, який займатиметься веденням такого електронного реєстру, а також порядок надання інформації з електронної бази даних обліку домашніх і безпритульних тварин [131].

Невирішеним є питання щодо органу, на який буде покладено обов'язок ведення реєстру домашніх та безпритульних тварин. У проєкті Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження обліку домашніх та безпритульних тварин» 2017 року такий обов'язок пропонується покласти на центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері ветеринарної медицини, і його територіальні органи, а також ветеринарні установи, заклади й служби [131].

Ідеться про Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, її територіальні підрозділи, а безпосередню реєстрацію будуть здійснювати спеціалісти ветеринарної медицини. Проте зоозахист в Україні також належить до компетенції Державної екологічної інспекції України, яка відповідно до своїх повноважень реалізує державну політику зі здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів.

У США, Великій Британії, Німеччині реєстрацію домашніх тварин покладено на місцеві центри надання муніципальних послуг або ж спеціально уповноважені комісії при муніципалітетах. Крім того, особа може проводити таку реєстрацію самостійно через спеціальний вебсайт або ж безпосередньо прийшовши у відповідну установу.

Таким чином, необхідно вирішити питання про те, на який орган буде покладено завдання з ведення реєстру домашніх і безпритульних тварин. Функціонування реєстру сприятиме попередженню та розслідуванню випадків вчинення жорстокого поводження з тваринами, адже, маючи доступ до інформації в реєстрі, правоохоронні органи зможуть швидко ідентифікувати тварину та її власника.

Також у США останніми роками поширеною стала процедура мікрочипування домашніх тварин, яку планують затвердити як обов'язкову процедуру для всіх власників тварин. Мікрочип – це крихітний комп'ютерний чип розміром як рисове зерно, у якому запрограмовано ідентифікаційний номер. Мікрочип інертний, не має батареї, не використовує енергії, працює протягом усього життя тварини. Його вводять під шкіру тварини між лопатками (або в потиличні зв'язки для коней), що є простою процедурою, яка не спричиняє побічних ефектів. Щоб ідентифікувати тварину, сканер, який зчитує номери мікрочипів, передають на шкіру тварини. Скановане число може бути перевірено за реєстром, який містить відомості про власника тварини. Тільки спеціально зареєстровані ветеринари або уповноважені спеціалісти, які пройшли необхідну підготовку, можуть імплантувати такі мікрочипи. У деяких штатах міські органи влади разом з реєстрацією тварини вимагають також її обов'язкове чипування [212].

На нашу думку, запровадження такого порядку в нашій державі значно полегшило б роботу правоохоронних органів під час розслідування жорстокого поводження з тваринами, оскільки інформація, яку зчитують із такого чипу, містить дані про власника тварини, місце його проживання. Крім того, обов'язкове мікрочипування спонукатиме власників тварин на відповідальніше ставлення до домашнього улюбленця та сприятиме запобіганню вчинення жорстокого поводження [162, с. 227].

Розглянемо суб'єктів, які мають забезпечувати захист тварин від жорстокого поводження, а також розслідувати випадки вчинення таких діянь, на прикладі США, Великої Британії та Австралії.

За безпекою вуличних і домашніх тварин у США стежить екологічна поліція. ФБР «озброєне» системою відстеження в межах Національної системи звітування про інциденти (NIBRS). Це полегшує роботу правоохоронцям і захисникам тварин, щоб відстежувати випадки жорстокості щодо тварин у всій країні [113].

ФБР взаємодіє з Національною асоціацією шерифів, Інститутом добробуту тварин, щоб відстежувати та реєструвати такі випадки для Національної системи інформування про інциденти, яка належить до статистики кримінальних правопорушень. Жорстоке поводження з тваринами виокремлено в групу кримінальних правопорушень, оскільки потребує швидкого реагування на такі інциденти. Раніше випадки жорстокого поводження з тваринами належали до підрозділу «інші кримінальні правопорушення», і, наприклад, убивство собаки знаходилося в тій самій категорії, що й куріння в невідведених місцях [113].

В Україні для забезпечення протидії жорсткому поводженню з тваринами необхідним є використання Єдиного реєстру досудових розслідувань – автоматизованої бази даних, за допомогою якої здійснюють збирання, зберігання, захист, облік, пошук, узагальнення даних про кримінальні правопорушення та перебіг кримінального провадження.

Цікавим є досвід США, а саме створення Американським товариством запобігання жорсткому поводженню з тваринами спеціального органу – слідчої групи, оснащеної ветеринарною лікарнею та лабораторією. Слідча група допомагає правоохоронним органам у пошуку й виявленні осіб, причетних до вчинення жорстокого поводження з тваринами, забезпечує надання невідкладної медичної допомоги пораненим унаслідок жорстокого поводження тваринам і проведення різного роду експертиз.

У штаті Іллінойс і деяких інших штатах законодавчо визначено, що ветеринари повинні повідомляти поліцію, якщо в них виникають підозри стосовно стану здоров'я тварин, яких вони лікують.

Крім того, правоохоронні органи США під час розслідування жорстокого поводження з тваринами співпрацюють з громадськими об'єднаннями та

зоозахисними організаціями. Для прикладу, у штаті Техас створено Товариство запобігання жорстокості щодо тварин Техасу. У цій організації діє підрозділ з розслідування жорстокого поводження з тваринами, у якому працює шість «гуманних слідчих» включно з одним головним слідчим й одним керівником справи. За даними статистики, «гуманні слідчі» реагують на понад 3000 випадків жорстокості щороку в Техасі, з яких менше ніж 20 (менше за відсоток) переслідують із цивільними обвинуваченнями. Отримуючи в середньому 3–5 тис. дзвінків на рік від людей, які бачили або знали про випадки жорстокого поводження з тваринами, відділ розслідування жорстокого поводження з тваринами щороку рятує близько 3 тис. тварин, що зазнали лиха, у різних округах Техасу [206]. Особа, яка виявила жорстоке поводження з твариною, звертається до таких «гуманних слідчих», або телефонує за спеціально визначеним номером, чи через спеціально створений сайт у мережі Інтернет заповнює анкету визначеної форми. Крім цього, якщо в особи наявні докази жорстокого поводження з твариною, вона може надати і їх. Після цього «гуманні слідчі» безпосередньо виїжджають для перевірки наявності порушень закону й збирання необхідних доказів.

Вважаємо за доцільне розширити в Україні співпрацю між органами досудового розслідування та зоозахисними організаціями за прикладом США. Нині в Україні в кожній області діють організації захисту тварин, які об'єднані Всеукраїнською спілкою громадських організацій «Асоціація зоозахисних організацій України», основною метою якої є забезпечення добробуту тварин та їх захист від жорстокого поводження. Ці організації можуть збирати відомості, які свідчать про факти вчинення жорстокого поводження з тваринами, що повинні бути підтверджені фото чи відеозаписами, показаннями осіб, які були очевидцями вчинення жорстоких діянь стосовно тварин, висновками лікарів-ветеринарів. Ці матеріали передають до відповідних правоохоронних органів, вони є підставою для перевірок підприємств, установ, організацій, які порушують законодавство України у сфері захисту тварин.

Також під час розслідування жорстокого поводження з тваринами постає необхідність використання правоохоронними органами спеціальних знань, призначення експертиз. Цікавим є іноземний досвід використання ветеринарних спеціальних знань. У США студенти на факультеті судово-ветеринарної медицини в Університеті Флориди вивчають таку навчальну дисципліну, як ветеринарна криміналістика. Навчання в них відбувається за зразком до навчання слідчих, під час якого опановують курси із широкого кола питань, зокрема: тактики огляду місця вчинення кримінального правопорушення та вилучення слідів; судової ентомології (визначення часу ушкодження або смерті тварини за наявністю комах навколо неї); аналіз кровотечі й аналіз укусу; виявлення решток тварин; судової остеології (вивчення кісток і фрагментів кісток).

Вважаємо за доцільне врахувати досвід американських університетів щодо навчання студентів за напрямом судово-ветеринарної медицини, ввести в освітню програму курс вивчення особливостей огляду та вилучення слідів на місці вчинення кримінального правопорушення проти тварин, судової ентомології та судової остеології у вітчизняній системі підготовки правоохоронців.

Згідно зі статистичними даними Великої Британії, щороку фіксують майже мільйон повідомлень про жорстоке поводження з тваринами. Частина стосується умов догляду за тваринами. Півтори тисячі правопорушників було засуджено, зі 100 випадків у Великій Британії 80 розслідують й успішно доходять до судів. Поширеним для таких правопорушників покаранням чи певним обмеженням є заборона надалі утримувати домашніх тварин [48].

У Великій Британії діє система запобігання кримінальним правопорушенням проти тварин за допомогою громадських організацій, які співпрацюють з поліцією. Поліція цієї країни співпрацює з громадами в цьому напрямі [162, с. 226].

Максимальний термін ув'язнення за жорстоке поводження з тваринами у Великій Британії – 6 місяців, це один з найлояльніших термінів у Європі. Для порівняння, в Ірландії порушника можуть ув'язнити на 5 років, у Німеччині – на 3 роки, у Франції – на 2 роки, у Сполучених Штатах – від 3 до 5 років за кожен

тварину. У Великій Британії триває робота щодо змін законодавства в напрямі збільшення – із 6-ти місяців до 5 років. За даними статистики, більшість правопорушників просто отримують заборону на утримання тварин. У середньому за тяжчі випадки жорстокого поводження з тваринами винну особу позбавляють волі строком на три з половиною місяці [48].

У Великій Британії та Австралії відомою зоозахисною організацією є Королівське товариство захисту тварин (RSPCA). У цій організації працює понад 100 інспекторів. Щороку вони відповідають за близько 50 тис. повідомлень про жорстоке поводження з тваринами. Інспекторів Королівського товариства захисту тварин призначають відповідно до загальнодержавних і територіальних законів з охорони тварин. Інспектори наділені різними повноваженнями розслідувати випадки жорстокого поводження з тваринами за умов дотримання закону «Про захист тварин» [205]. Ці повноваження схожі з тими, які надано працівникам поліції, проте вони вужчі в частині збирання доказової інформації.

Коли інспектори RSPCA мають підстави вважати, що було вчинено кримінальне правопорушення, вони готують матеріали справи, що містять такі докази, як свідчення свідків, фотографії, ветеринарні або інші поради експертів. У процесі розслідування жорстокого поводження з тваринами інспектори мають право: вилучати тварин; вилучати речові докази, що вказують на вчинення жорстокого поводження з тваринами; давати рекомендації, повідомлення про необхідність забезпечення добробуту тварин; видавати штрафні санкції на місці; ініціювати судове переслідування відповідно до законодавства про захист тварин. Проте хоч інспектори наділені цими повноваженнями, у більшості випадків вони прагнуть розв'язати проблему захисту тварин через навчання та консультації. Примусові заходи, такі як вилучення тварин і порушення кримінального переслідування, призначені для серйозних випадків жорстокого поводження з тваринами [205].

Вважаємо, що в Україні доцільно створити аналогічний підрозділ, так звану «зоополіцію» у структурі підрозділів Національної поліції України, який буде здійснювати розслідування випадків жорстокого поводження з тваринами.

Створення такого підрозділу розвантажить діяльність слідчих загальнокримінального блоку; сприятиме швидкому й ефективному розслідуванню жорстокого поводження з тваринами.

Для прикладу, у структурі поліції Нідерландів було засновано Управління захисту тварин у складі 125 поліцейських, які пройшли поглиблену фахову підготовку на базі поліцейського коледжу. Основним завданням новоствореної поліцейської служби визначено запобігання, виявлення та розслідування порушень законодавства про захист тварин. Особливим напрямом діяльності є протидія контрабанді екзотичних тварин, що завдає непоправної шкоди живій природі [17].

У процесі створення зоополіції в структурі підрозділів Національної поліції України необхідно заручитися підтримкою міжнародних організацій, відповідних центральних органів виконавчої влади, що забезпечують формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища та центральних органів виконавчої влади, які реалізують державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища; центральних органів виконавчої влади, що реалізують державну політику зі здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів; центральних органів виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері ветеринарної медицини; інших центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, а також громадських організацій із захисту тварин. Крім цього, МВС України, Національній поліції України необхідно забезпечити систему навчання та підвищення кваліфікації працівників поліції за цим напрямом.

Отже, методика розслідування жорстокого поводження з тваринами в більшості європейських країн і США є прогресивною та дієвою, що має бути запозичено вітчизняною правозастосовною практикою. Для цього в нашій державі необхідно розробити: дієву систему взаємодії правоохоронних органів із громадськими об'єднаннями й зоозахисними організаціями. Зокрема, відомою міжнаціональною зоозахисною організацією є Всесвітнє товариство захисту

тварин, яка діє в понад 150 країн світу. Поміж вітчизняних можна виокремити Асоціацію зоозахисних організацій України, яка об'єднує зоозахисні організації в більшості областей. Організація єдиної системи взаємодії поліції з такими громадськими об'єднаннями сприятиме в розслідуванні випадків жорстокого поводження з тваринами та запобіганню їх у майбутньому. Також важливо запровадити обов'язок кожного власника домашньої тварини реєструвати його в місцевому органі влади. Цей реєстр повинен містити дані про породу й вік тварини, загальні відомості про стан здоров'я тварини на момент реєстрації, стислі анкетні дані й місце проживання власника. Такі відомості можуть бути витребувані правоохоронними органами під час розслідування жорстокого поводження з тваринами [162, с. 227].

1.4. Криміналістична характеристика жорстокого поводження з тваринами

Розроблення криміналістичної методики розслідування жорстокого поводження з тваринами неможливе без дослідження чи не найважливішого її елементу – криміналістичної характеристики, яка допоможе висвітлити сутність цього кримінального правопорушення.

Криміналістична характеристика злочинів є початковим елементом методик розслідування окремих видів (груп) злочинів. Система елементів і пізнавальні можливості цієї теоретико-прикладної конструкції залишаються найдискусійнішими [69, с. 51].

На думку М. В. Салтевського, криміналістична характеристика – це інформаційна модель, що становить якісно-кількісний опис типових ознак конкретного виду (групи) злочинів [155, с. 419].

З позиції В. Ю. Шепітька, криміналістична характеристика – це система відомостей про певні види злочинів, ознаки суб'єкта злочину, його мотиви, предмет посягання, обстановку, злочинні способи, які мають значення для

виявлення та розкриття таких діянь криміналістичними засобами, прийомами й методами [84, с. 144–147].

На думку В. П. Бахіна, криміналістична характеристика охоплює криміналістично значущі дані (які можуть сприяти розкриттю та розслідуванню злочинів), що утворюють систему, елементи якої мають закономірні взаємозв'язки [10, с. 178].

Отже, криміналістична характеристика жорстокого поводження з тваринами становить собою сукупність всіх взаємоузгоджених між собою в причинно-наслідковому зв'язку елементів про подію кримінального правопорушення, аналіз та оцінка яких сприятиме швидкому та якісному розслідуванню діяння передбаченого ст. 299 ККУ.

Проте в криміналістичній науці залишається до кінця не завершеним питання стосовно виокремлення складу елементів криміналістичної характеристики злочинів, які б найбільш повно відображали криміналістично-значущі ознаки того чи іншого кримінального правопорушення.

Учені зазначають, що до основних елементів криміналістичної характеристики певного виду (групи) злочинів слід віднести тільки ті елементи, що вирізняються чітким пошуково-розшуковим спрямуванням. До них належать:

- характеристика предмета злочинного посягання (речі матеріального світу, якими прагнуть заволодіти злочинці, – гроші, цінності, майно тощо);
- типові способи вчинення злочину (охоплюють способи підготовки до вчинення злочинних дій, безпосереднього вчинення злочину й способи приховування (маскування) злочинних дій);
- типова «слідова картина» події (комплекс матеріальних й ідеальних слідів, що притаманні певному виду (групі) злочинів і певним способам їх вчинення);
- характеристика особи злочинця (фізичні, соціально-демографічні дані; чинники, що мали вплив на формування та здійснення злочинної мети, створення злочинної групи, розподіл ролей між співучасниками);
- характеристика особи потерпілого (демографічні дані, відомості про спосіб життя, риси характеру, звички, зв'язки, ознаки віктимної поведінки);

– мотив і мета вчинення злочинів (мотив – це внутрішнє спонукання, рушійна сила вчинку людини, що визначає його зміст, допомагає глибше виявити психічне ставлення особи до вчиненого; мета – це уявлення про бажаний результат, якого прагне особа, що визначає спрямованість діяння). Однак ці елементи не можна розглядати як єдину й незмінну систему для всіх видів злочинів [80, с.649].

Криміналістичну методикау розслідування жорстокого поводження з тваринами поки що не сформовано. Тому постає питання про створення криміналістичної характеристики цього виду кримінальних правопорушень. Розглядаючи криміналістичну характеристику жорстокого поводження з тваринами, вважаємо за доцільне виокремити такі основні елементи: предмет посягання; спосіб підготовки, вчинення та приховування кримінального правопорушення; слідова картина, обстановка вчинення кримінального правопорушення; особа, яка вчинила кримінальне правопорушення; особа потерпілого.

Предмет посягання. Законодавче регулювання предмета посягання в криміналістичній характеристиці має важливе значення, оскільки саме він відображає суттєвість кримінального правопорушення. Загалом предметом кримінального правопорушення в науці кримінального права вважають будь-які речі матеріального світу, з певними властивостями яких закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність у діях особи ознак конкретного складу кримінального правопорушення [86, с. 93]. З погляду криміналістики, відомості про особливості предмета детермінують дії злочинців з підготовки, вчинення та приховування злочину, які своєю чергою пов'язані з утворенням певних слідів – джерел доказів [37, с. 43].

Таким чином, формування криміналістичної методикау розслідування жорстокого поводження з тваринами неможливе без розгляду важливого елементу криміналістичної характеристики – предмету посягання, який містить в собі інформацію про спосіб вчинення вказаного кримінального правопорушення, характеристику особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, а також іншу

важливу інформацію, яка впливає як на процес розслідування кримінального правопорушення так і на відповідальність особи винного.

У разі вчинення жорстокого поводження з тваринами предметом посягання є тварина чи декілька тварин. З огляду на це, необхідно зазначити, що в криміналістиці предмет протиправного посягання є ширшим, зокрема і в контексті розглядуваного нами кримінального правопорушення. Ним можуть бути не лише речі матеріального світу, а й живі організми.

Предметом злочинного посягання, відповідно до коментаря до ст. 299 КК України, є будь-які хребетні тварини, птахи й інші живі істоти, які мають кістковий хребет, головний та спинний мозок, кровоносну й нервову системи, незалежно від їхньої приналежності й того, де вони мешкають, з якою метою їх використовують. Закон однаково охороняє тварин, яких утримують у домашніх умовах, зоопарках, на фермах, тих, яких використовують у сільському господарстві, у цирках, і тих, які безпритульні чи перебувають у природному середовищі. Не мають кримінально-правового значення наявність чи відсутність у таких тварин господарів, їх перебування в стані природної свободи чи в неволі, господарське призначення, стан організму. Кримінальне правопорушення можуть вчиняти як стосовно тварин, які перебувають у власності винного, так і будь-яких інших (належних іншим власникам, безгосподарних, диких) [89, с. 885 – 886].

Якщо розглядати у відсотковому співвідношенні показники кількості кримінальних правопорушень, вчинених стосовно домашніх тварин і безпритульних, то переважає вчинення кримінального правопорушення щодо тварин, які знаходяться у власності.

Так, у 54,8 % випадків жорстоке поводження було вчинено стосовно домашніх тварин, з них в 36,9 % випадків жорстокість застосовували до тварин, які перебували у власності інших осіб, у 17,8 % випадках – до тварин, що перебували у власності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Лише в одному випадку жорстоке поводження було вчинено стосовно дикої тварини, яка перебувала в неволі. Жорстоке поводження з безпритульними тваринами було вчинено в 43,8 % випадків (додаток Б).

Значний відсоток вчинення жорстокого поводження відносно власних домашніх тварин може пояснюватись безвідповідальним, байдужим ставленням до тварини особи, у власності якої вона перебуває, нехтуванням правилами та умовами утримання тварини, бажанням позбутися тварини. Причиною тому є відсутність виховання поваги до тварин, зокрема і домашніх, нерозуміння необхідності відповідального відношення до тварини, яку особа бере чи придбаває у власність, низький рівень правової свідомості та культури.

Розглянемо особливості вчинення кримінального правопорушення стосовно різних видів тварин. Зокрема, у 75,3% випадків предметом жорстокого поводження з тваринами стали собаки (цуценята), у 19,2% випадків – коти (котенята), у 3 випадках предметом кримінального правопорушення стали свійські тварини, зокрема це корова, коза й кінь, в одному випадку – ведмедиця, яка перебувала в неволі. У 72,6% випадків тварини були безпородними, і лише в 27,4% випадків – мали певну породу. У 80,8% випадків унаслідок жорстокого поводження настала смерть тварини, лише в 19,2% випадків тварині було завдано тілесних ушкоджень (додаток Б).

Високий коефіцієнт смертності вказує на наявність у діях особи, яка вчинила прямого умислу на заподіяння тварині смерті, що може свідчити про підвищену суспільне небезпеку вказаного кримінального правопорушення. Оскільки як нами зазначалось раніше жорстоке поводження з тваринами в подальшому може потягнути за собою вчинення більш серйозних злочинів. А тому потребує підвищеної уваги правоохоронних органів у здійсненні профілактики вчинення більш серйозних кримінальних правопорушень.

Спосіб вчинення кримінального правопорушення належить до предмету вивчення різного виду наук (кримінальне право, кримінологія, кримінальний процес, криміналістика), кожна з яких вивчає свої специфічні аспекти. Слід зазначити також, що спосіб вчинення кримінального правопорушення також певною мірою характеризує не тільки зовнішні об'єктивні прояви особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, але і її внутрішні психологічні

особливості, зокрема які вплинули на безпосереднє здійснення нею протиправної діяльності.

Ми поділяємо думку В. О. Коновалової, яка вважає, що в криміналістиці спосіб вчинення злочину розглядають як детерміновану умовами зовнішнього середовища і психологічними властивостями особи систему взаємозв'язків, дій з підготовки, вчинення та приховування злочинів, пов'язаних із використанням знарядь і засобів, умов, місця та часу, що відповідають меті вчинення [83, с. 202].

Крім того, залежно від вибору способу вчинення кримінального правопорушення можна чітко простежити, наскільки особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, бажала настання суспільно небезпечного наслідку, що свідчить про її прямий умисел на заподіяння шкоди.

Тому в криміналістичному аспекті спосіб вчинення злочину охоплює безліч ознак, що не мають кримінально-правового значення, але відіграють важливу роль для пошуку слідів і встановлення ознак злочину [171, с. 30].

Спосіб вчинення жорстокого поводження з тваринами охоплює підготовку, безпосереднє вчинення та приховування. Дослідження цих елементів необхідне для виявлення та оцінювання всіх обставин вчинення кримінального правопорушення.

Для визначення та характеристики способів вчинення жорстокого поводження з тваринами передусім необхідно апелювати до ст. 299 КК України, у якій законодавець чітко визначає, що кримінальне правопорушення вчиняють умисно, це призводить до каліцтва чи загибелі тварини, може полягати в нацькуванні тварин одна на одну чи інших тварин, вчиненому з хуліганських чи корисливих мотивів, охоплює публічні заклики до вчинення діянь, які мають ознаки жорстокого поводження з тваринами, а також поширення матеріалів із закликами до вчинення таких дій [88].

У науковій літературі жорстоке поводження тлумачать широко. У загальному значенні поняття «жорстокість» учені визначають як «безжалісну, грубу поведінку, яка завдає фізичних і психічних страждань» [173, с. 72], а також «лютість, нелюдність, садизм, варварство, звірство, шкуродерство» [170, с. 137–

138]. Сформовано кілька тлумачень досліджуваного поняття. Важливим є визначення жорстокості як ознаки об'єктивної сторони складу злочину, яка є способом вчинення злочину [152, с. 10–13]. Саме цей підхід вважаємо доцільним обрати за основу для з'ясування поняття жорстокості під час вчинення кримінального правопорушення за ст. 299 КК України.

У психологічній літературі є низка трактувань поняття «жорстокість», які близькі до суті понять «насильство» й «агресія». Жорстокість – це прагнення заподіяти страждання людям або тваринам, яке полягає в діях, бездіяльності, словах, а також фантазіях відповідного змісту [8, с. 16]. Отже, жорстокість може мати як активний, так і пасивний характер.

Тобто під час з'ясування способу жорстокого поводження з тваринами слід зазначити, що кримінальне правопорушення можуть вчиняти як шляхом активної, так і пасивної жорстокості.

Така думка сформована в праці О. В. Александренко. Авторка зазначає, що за своїм характером вияви жорстокості щодо тварин поділяють на дві групи: 1) активна жорстокість – це умисні дії, що полягають у намірі завдати тварині шкоди, яка спричиняє біль і страждання; 2) пасивна жорстокість (або бездіяльність) – шкода, якої завдають шляхом навмисного нехтування своїми обов'язками з догляду за тваринами, що спричиняє тривалі страждання тварини [5, с. 118].

До активних способів жорстокого поводження з тваринами належать такі, які полягають у здійсненні тривалого фізичного впливу на тварину за допомогою різних методів, засобів, знарядь, які мають характер мордування чи катування, здійснюються з хуліганських, корисливих чи інших мотивів і спрямовані на завдання тварині травм, мучення, смерті. Для прикладу, це можуть бути: завдання тварині ударів, заподіяння фізичних ушкоджень, каліцтва (травматична ампутація частин тіла в різний спосіб), розчленування, розтин живої тварини, підпалювання шкіри, кінцівок, спалювання живцем, скидання з висоти, утоплення, закопування, інші способи, що підпадають під вияви садизму.

Способи пасивної жорстокості виявляються в злісному недотриманні особою (власником чи опікуном тварини) правил та умов утримання тварин, які можуть різнитися залежно від виду, породи та кількості тварин, що перебувають на утриманні в особи. До таких способів належать: систематичне позбавлення тварини їжі, води; виснаження тварини фізичною працею; залишення в небезпечних чи екстремальних умовах; нехтування необхідними правилами гігієни та догляду за твариною; утримання тварини в непридатних, антисанітарних приміщеннях, що не враховують вид, породу тварини; недотримання норм щодо можливої кількості утримання тварин у певному приміщенні; відсутність ветеринарного догляду. За пасивних способів жорстокого поводження з тваринами особа підлягатиме кримінальній відповідальності лише у випадку, якщо буде встановлено причиново-наслідковий зв'язок між бездіяльністю особи й наслідками у вигляді травм, хвороб чи смерті тварини.

Випадків неналежного догляду за твариною (тваринами), причиною яких стає смерть або ж каліцтво тварин, на практиці виникає чимало. Проте через недостатність доказової інформації такі провадження здебільшого закривають через неможливість доведення вини особи або відсутність у діяннях особи складу кримінального правопорушення.

Із цього приводу О. В. Александренко стверджує, що слід зважати на ознаки, а потім шукати їм підтвердження у вигляді слідів відповідного поводження. Наприклад, кульгавість під час огляду лікарем ветеринарної медицини може свідчити про ненадання тварині своєчасної та кваліфікованої медичної допомоги; забруднені миски із залишками їжі можуть свідчити про систематичну неякісну годівлю тварини, що є доказом жорстокого поводження з нею. Тобто зазвичай достатньо ознак і слідів, які вказують на неналежне, тим паче жорстоке поводження з тваринами. Необхідно визначити, про що вони свідчать, і правильно оцінити їх значення. Після цього можна буде обрати відповідні методи, засоби, прийоми їх збирання, фіксації, вилучення та дослідження з метою отримання доказової інформації [5, с. 118].

Способи жорстокого поводження з тваринами можна класифікувати також залежно від знарядь, які було використано під час вчинення кримінального правопорушення. Зокрема, на підставі аналізу судової практики за період з 2015-го до 2020 року можна виокремити такі способи вчинення жорстокого поводження з тваринами: механічні, хімічні, термічні й змішані. Своєю чергою механічні способи вчинення злочину можна поділити на такі підвиди: удушення (за допомогою рук, петлі, підручних знарядь, утоплення чи закопування заживо), завдання ударів (руками, ногами, тупими чи колото-ріжучими предметами), застосування мисливської чи пневматичної зброї, скидання з висоти, переїзд автомобільним транспортом.

Найпоширенішим способом жорстокого поводження з тваринами є завдання механічних ушкоджень шляхом нанесення тварині фізичних ушкоджень.

На підставі вивчення кримінальних проваджень встановлено, що в 72,6 % випадків смерть чи тілесні ушкодження тварині було завдано шляхом завдання ударів різноманітними знаряддями. З них 21,9 % випадків жорстокого поводження було вчинено із застосуванням дерев'яних чи металевих палиць, молотків чи інших тупих предметів. У 8,2 % випадків смерть тварин наставала після того, як їх, узявши за хвіст або задні кінцівки, щосили били один або кілька разів об різні поверхні. У 6,8 % випадків особа, яка вчинила кримінальне правопорушення власноруч завдавала побоїв тваринам, що призводило до травм і смерті. У 1,3 % випадків смерть тварини настала від того, що її помістили в мішок чи сумку й били нею декілька разів об асфальт (додаток Б).

Другим з-поміж найпоширеніших способів вчинення жорстокого поводження з тваринами є завдання механічних ушкоджень шляхом нанесення ударів колото-ріжучими предметами (15,1 %, додаток Б). Серед знарядь, які було використано для цього, були кухонні ножі, сокири, мачете, лопати, вили, ножиці тощо.

Ще одним способом вчинення жорстокого поводження з тваринами є завдання вогнепальних ушкоджень із застосуванням зброї. У 4,1 % випадків

(додаток Б) особа як знаряддя кримінального правопорушення використовувала вогнепальну зброю.

До механічного способу жорстокого поводження з тваринами належить також асфіксія. Дослідження засвідчили, що як спосіб жорстокого поводження з тваринами асфіксію здійснювали трьома шляхами: перекриттям верхніх дихальних шляхів тварини руками, петлею чи за допомогою сторонніх предметів. Здебільшого асфіксію здійснювали шляхом задушення петлею, руками, через повішення тварини (4,1 % випадків, додаток Б).

В одному випадку причиною асфіксії у тварини стало удушення за допомогою сторонніх предметів. Згідно з вироком Сквирського районного суду Київської області, встановлено, що обвинувачений, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, зайшов до подвір'я іншої особи, де з метою знущання та мучення хребетної тварини, застосовуючи жорстокий метод – засунувши дерев'яну палицю в ротову порожнину пса чорної масті віком 2,5 років, спричинив смерть останнього. Згідно з протоколом розтину тварини, на трупі тварини виявлено такі ушкодження: рвана рана в ротовій порожнині з пошкодженнями гортані, набряк легень, розширення серця. Смерть тварини настала від зупинки дихання, зумовленого травмуванням гортані й трахеї [32].

У 5,5 % випадків (додаток Б) загибель тварини настала внаслідок скидання її з висоти.

Крім цього, з огляду на конструкцію ст. 299 КК України, можна констатувати, що законодавець жорстоким поводженням вважає і нацьковування тварин одна на одну, тобто це дії, спрямовані на те, щоб примусити битися, кусатися, іншим способом змагатися тваринам між собою [88]. На практиці такі дії називають «бої тварин» – форма жорстоких азартних ігор з використанням тварин (собачі, півнячі, перепелині бої тощо), під час яких тварини зазнають каліцтва або гинуть. У трьох випадках жорстоке поводження було вчинено за допомогою іншої тварини.

В одному з них кримінальне правопорушення вчинено шляхом натравлення собак на ведмедя, який знаходився в неволі. Вироком Павлоградського

міськрайонного суду Дніпропетровської області було встановлено, що за домовленістю між обвинуваченим та іншою особою перший повинен був годувати ведмедя, який перебував у стані неволі, прибирати його клітку, доглядати за твариною та виконувати інші обов'язкові процедури, передбачені ветеринарним законодавством. Однак обвинувачений, з метою збагачення та отримання грошових коштів незаконним шляхом, вирішив використовувати ведмедя бурого для нацьковування мисливських собак, встановивши відповідну плату. Реалізуючи свій протиправний умисел, діючи з корисних спонукань, з метою використання дикої хребетної тварини з комерційною метою, у вигляді нацьковування на неї мисливських собак для їх тренування, за кожен раз отримував грошову винагороду в сумі 100 грн, не повідомивши про свої злочинні наміри власника тварини [30].

У 2,7 % випадків смерті тварині було завдано з використанням автомобільного транспорту. В одному з них – шляхом наїзду на тварину, а в іншому особа, яка вчинила кримінальне правопорушення прив'язала тварину до свого автомобіля та волочила за собою.

Залежно від знарядь, які було використано під час жорстокого поводження з тваринами, ми виокремлюємо хімічний спосіб, тобто отруєння різноманітними речовинами. У 4,1 % випадків цей спосіб вчинення кримінального правопорушення призвів до смерті тварин. Кількість кримінальних правопорушень, вчинених хімічним способом, є значно більшою, проте складнощі під час пошуку та виявлення осіб, причетних до його вчинення, призводять до закриття кримінальних проваджень.

Часто для отруєння бездомних тварин використовують такий лікарський препарат, як ізоніазид. Це лікарський засіб для лікування туберкульозу в людини. Ця речовина є високотоксичною для собак і кішок. Ізоніазид швидко всмоктується, переважно в тонкій кишці. Його максимальна концентрація в крові настає через 1–2 години після прийому, але рідкісними є випадки, коли перші ознаки отруєння собаки ізоніазидом виявляються тільки через 2–3 години. Основні симптоми отруєння собак ізоніазидом: сонливість і сплутаність

свідомості виявляються через півгодини після прийому препарату; тварина починає втрачати координацію, підкошуються ноги, її заносить в різні сторони; рясне слиновиділення; блювота; піна з рота. За більш важкого отруєння собаки ізоніазидом можливі кома, судоми, пригнічення дихання. У разі отруєння собаки ізоніазидом судоми є тривалими, їх не вдається припинити протисудомними засобами [191].

Кіровський районний суд м. Кіровограда встановив, що обвинувачена, маючи умисел на жорстоке поводження з тваринами, що належать до хребетних, а саме на їх загибель, придбала в одній з аптек лікарський засіб ізоніазид з метою його домішку в харчі для безпритульних собак, з метою їх подальшого отруєння. Реалізуючи свій злочинний умисел, побачивши скупчення безпритульних собак невстановленої породи, з хуліганських мотивів, нехтуючи правилами й нормами поведінки в суспільстві у ставленні до тварин, почала годувати собак ковбасою, у яку заздалегідь поклала таблетки лікарського засобу ізоніазиду, тим самим виявляючи жорстокість і винятковий цинізм, умисно, шляхом отруєння, спричинила тваринам біль та страждання, що призвели до загибелі шести собак [27].

В іншому випадку особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, перебуваючи на території ботанічного саду, розкидала харчові продукти з хімічною речовиною (згідно з висновком експерта – ізоніазидом (тубазидом), що завдало тваринам болю та фізичного страждання, а невдовзі призвело до загибелі трьох тварин [34].

Вважаємо, що цей спосіб вчинення жорстокого поводження з тваринами можна віднести до таких, які вчиняють з особливою жорстокістю, оскільки отруєння тварини сильнодіючою речовиною завдає їй сильних страждань, вона фактично помирає в муках. Крім того, умисел особи в такому випадку спрямований не на одну, а на декілька тварин, чисельність яких в окремих випадках сягає понад 10 особин. Також це свідчить про те, що особа заздалегідь готувалася до вчинення кримінального правопорушення, здійснила покупку

лікарського препарату чи отрути (наприклад миш'яку), спеціально пристосувала для цього знаряддя у вигляді отруйної їжі та обрала місце, де й розкидала її.

Слід виокремити також термічний спосіб вчинення кримінального правопорушення (1,4 % кримінальних проваджень, додаток Б), який хоч не є найпоширенішим, проте вирізняється завданням тварині сильного болю. До нього ми відносимо: вплив на тварину за допомогою вогню, електричного струму, гарячим паром, гарячою рідиною, окропом, розпеченим предметом тощо, що призводить до утворення на тілі тварини опіків, термічних ран.

Термічні опіки бувають надзвичайно болючими, часто супроводжуються такими симптомами, як почервоніння, або лущення шкіри, виникненням пухирів і набряку, появою блідості або обвуглення шкіри [118].

У судовій практиці відомий такий випадок: Луцький міськрайонний суд Волинської області встановив, що обвинувачений, перебуваючи у квартирі, діючи за попередньою змовою з іншою особою, взяв у руки kota чорної масті з білими плямами та з метою знущання з останнього помістив kota в морозильну камеру (за температури -15°C) і залишив його там на певний проміжок часу. Після цього він, продовжуючи свій злочинний умисел, з метою знущання над твариною помістив kota в духову шафу, яка була ввімкнена, де той перебував протягом нетривалого проміжку часу [28].

До змішаних способів жорстокого поводження з тваринами можна віднести такі, у яких смерть чи тілесні ушкодження тварині було завдано шляхом комбінування окреслених вище способів. Зокрема, до них ми відносимо такі підвиди: завдання тілесних ушкоджень й подальше удушення тварини; завдання ударів тупими й колото-ріжучими знаряддями; завдання тілесних ушкоджень і подальше застосування вогнепальної зброї. Зокрема, у 21,9 % випадків смерть тварини настала внаслідок використання змішаних способів жорстокого поводження.

За кваліфікацією дій правопорушника можна виокремити такі способи вчинення жорстокого поводження з тваринами: прості – разові, вчинення діяння з використання одного виду (групи) знарядь і щодо однієї тварини (69,9 %

кримінальних правопорушень, додаток Б); кваліфіковані – систематичні, вчинені з використанням різних засобів і знарядь щодо декількох тварин (30,1 %).

Доходимо висновку, що переважну більшість кримінальних правопорушень, пов'язаних із жорстоким поводженням із тваринами, вчиняли одноразово, унаслідок раптово виниклого умислу, що може свідчити про вчинення такого діяння з метою помсти, у процесі конфлікту, який виник між родичами, співмешканцями, сусідами, через бажання позбутися тварини, яка перебувала у власності особи, що вчинила кримінальне правопорушення. Кваліфікований спосіб жорстокого поводження з тваринами передбачає, що його вчиняють з хуліганських чи корисливих мотивів, з метою задоволення своїх хворобливих нахилів, спостереження за муками тварини, для самовираження тощо.

Крім зазначених вище способів жорстокого поводження з тваринами, ми вважаємо за доцільне виокремити ще такий, як проведення хірургічних операцій у домашніх тварин, кіпірування хвоста чи вух, позбавлення голосу, видалення зубів чи пазурів, за винятком випадків, якщо проведення такої операції необхідне для збереження здоров'я тварини. У вітчизняному законодавстві кримінальної відповідальності за такі дії не передбачено, проте в більшості європейських країн особа несе відповідальність за незаконне проведення операцій у домашніх тварин. Відповідальність за такі дії може нести і лікар-ветеринар, якщо немає необхідних підстав для проведення операцій або якщо проведення такої операції призвело до завдання тварині страждань чи болю.

Стосовно способів приховування кримінального правопорушення, то на основі аналізу анкетування, проведеного серед слідчих органів досудового розслідування ми виділяємо такі типові способи приховування жорстокого поводження з тваринами: видалення слідів злочину з одяжі, взуття, інших оточуючих предметів та обстановки місця події, їх маскування (100%); приховання знарядь кримінального правопорушення (74,2%); приховання трупа тварини шляхом його закопування, спалювання, розчленування на частини, тощо (85%); повідомлення неправдивої або частково перекрученої інформації (54,2%).

Зі способом вчинення кримінального правопорушення пов'язані застосовувані засоби й знаряддя.

На переконання М. В. Салтевського, протиправна дія є різновидом соціальної діяльності. За будь-якої діяльності здійснюють певну роботу, і злочинне діяння не є в цьому значенні винятком. Суб'єкт може безпосередньо передати енергію або застосувати силу до об'єкта, наприклад, завдати удар кулаком, ногою, вибити двері плечем, проломити перегородку, вбити людину тощо, скористатися будь-яким предметом, одержати такі самі результати. В останньому випадку суб'єкт використовує предмети для здійснення роботи. У соціальній діяльності такі предмети називають знаряддями праці, а в злочинній – засобами вчинення злочину. Рука, нога, зуби й інші частини тіла людини, які вона застосовувала для прикладення сили (енергії), є іманентними знаряддями праці, але їх не можна називати засобами або знаряддями злочину. Ціпок, лом, сокира й інші предмети, за допомогою яких суб'єкт прикладає силу та здійснює роботу, є знаряддями праці. У разі вчинення злочину їх також нерідко називають знаряддями вчинення злочину, але це не зовсім точно [156, с. 274].

Засоби вчинення злочину – це предмети матеріального світу, які застосовує злочинець у вчиненні суспільно небезпечного діяння. Їх поділяють на знаряддя та інші засоби вчинення злочину. Знаряддя – це предмети, використовуючи які, особа чинить фізичний (переважно руйнівний) вплив на матеріальні об'єкти (вогнепальна й холодна зброя, інструменти, транспортні засоби, пристрої, технічне устаткування тощо). До інших засобів вчинення злочину (засоби у вузькому значенні слова) можуть бути віднесені підроблені документи, формений одяг тощо) [87, с. 151].

Таким чином, засоби вчинення кримінального правопорушення можна визначити як різноманітні речовини, предмети: хімічні (наприклад отрута); фізичні (електричний струм, радіація); біологічні (інфекції), – властивості яких використовує суб'єкт для створення сприятливих умов у процесі вчинення кримінального правопорушення.

Знаряддями чи засобами вчинення кримінального правопорушення не можуть бути власне предмети чи явища. Такими характеристиками ці предмети та явища наділяє суб'єкт кримінального правопорушення, використовуючи їх під час вчинення протиправного діяння.

Під час аналізу кримінальних проваджень встановлено, що типовими знаряддями вчинення жорстокого поводження з тваринами є: 1) тупі предмети (35,6 %), серед яких: дерев'яні чи металеві палиці, біти (17,8 % випадків, додаток Б), молоток (6,8 %), металева труба (5,5 %), цегла чи каміння (5,5 %); 2) колото-ріжучі предмети (23,3 %), серед них: ножі (12,3 %), сокира (5,5 %), вили (4,1 %) тощо. У 8,2 % випадків як знаряддя було використано дерево, асфальт, землю, підлогу, стіну (кидали тварин на ці поверхні чи били об них тварину); у 6,8 % випадків ушкодження тварині завдавали руками, ногами. Зброю як знаряддя вчинення жорстокого поводження з тваринами застосовували в 4,1 % випадків. У двох випадках зброя була використана з метою відстрілу безпритульних тварин. Додатково у трьох випадках як знаряддя вчинення жорстокого поводження з тваринами було використано лікарський препарат ізоніазид, який є токсичним для тварин.

В 12,3 % випадків злочинець використовував мотузки, паски, ланцюги, до яких були прив'язані тварини (додаток Б).

Під час жорстокого поводження з тваринами як знаряддя кримінального правопорушення використовували й інших тварин. У трьох випадках особа використовувала інших тварин для реалізації свого злочинного наміру. Також судовій практиці відомі два випадки, коли жорстоке поводження з тваринами було вчинено із використанням автомобіля, в одному випадку – шляхом наїзду на тварину, а в іншому – тварину прив'язали до авто й волочили дорогою.

Обстановка вчинення кримінального правопорушення та слідова картина.
Необхідність дослідження обстановки вчинення кримінального правопорушення та слідової картини під час розслідування жорстокого поводження з тваринами полягає в тому, що слідчому необхідно встановити зв'язок між вчиненим кримінальним правопорушенням, особою злочинця, обставинами, які передували

вчиненню протиправного діяння та які склалися на момент вчинення жорстокого поводження з тваринами, а також слідами, які було знайдено під час огляду місця події.

Науковець В. Ю. Шепітько вирізняє місце, обстановку та час вчинення злочинного діяння. Місце дає змогу відповісти на запитання, де вчинено діяння. Обстановка – це частина матеріального середовища, що разом з ділянкою території охоплює сукупність різних предметів, поведінку учасників події, психологічні стосунки між ними. Урахування впливу часового чинника в процесі розслідування дає змогу визначити час учинення злочину, з'ясувати черговість подій, дій або фактів, установити часові зв'язки між фактами, обчислити тривалість різних подій тощо [192, с. 330].

Слід зауважити про тісний зв'язок, який є між обстановкою злочину, злочинцем і способом учинення злочину. Особа, що має намір вчинити злочинне діяння, спочатку аналізує обстановку злочину, структурує очевидні, на її погляд, елементи, а також прогнозує можливі зміни обстановки, які ймовірно супроводжуватимуть процес учинення злочину. На підставі зібраної інформації злочинець обирає спосіб учинення злочину. Оцінка суб'єктом злочину обстановки, у якій йому доведеться діяти, здебільшого зумовлює вибір способу злочину; і, навпаки, обраний злочинцем спосіб злочину спонукає його впливати на обстановку, видозмінюючи її та пристосовуючи в низці випадків під себе [9, с. 428].

На підставі аналізу даних практики (додаток Б) обстановку вчинення жорстокого поводження з тваринами може бути схарактеризовано за такими критеріями:

1. Залежно від географічного розташування місця вчинення кримінального правопорушення: вчинення кримінального правопорушення в місті (61,6 % кримінальних проваджень) і в сільській місцевості (38,4 %).

2. За місцем вчинення кримінального правопорушення: вчинене на відкритій місцевості (у 56,2 % випадків це парки, двори, вулиці), вчинене на подвір'ї особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (у 26,1 % випадків, тобто йдеться про

огорожене подвір'я біля будинку, яке належить безпосередньо особі злочинця чи яке перебуває у власності інших осіб); чи інших осіб, вчинене в приміщенні (у 17,7 % випадків це квартира, будинок, сходовий майданчик під'їзду, сарай).

3. За умовами вчинення кримінального правопорушення: раптово виниклий умисел на вчинення жорстокого поводження з тваринами (63,1 %); у 36,9 % випадків умисел на вчинення кримінального правопорушення в особи виник раптово.

Можна стверджувати, що жорстоке поводження з тваринами, яке вчиняють у більшості випадків на відкритій місцевості, переважно щодо безпритульних собак чи котів, є заздалегідь спланованим.

Причиною виникнення умислу щодо заподіяння шкоди тварині є здебільшого неприязні відносини із сусідами чи співмешканцями. У 42,4 % випадків жорстоке поводження з тваринами було вчинено внаслідок конфліктів, сварок обвинуваченого як із членами власної сім'ї, так і з іншими особами.

Залежно від характеру протиправних дій, під час жорстокого поводження з тваринами можуть залишатися різні сліди. Вони безпосередньо залежать від способів учинення протиправного діяння. Це можуть бути матеріальні, ідеальні й віртуальні (електронні) сліди.

Аналіз слідчої та судової практики засвідчив, що майже в кожному кримінальному провадженні знаходять відображення ідеальні сліди, які згодом трансформуються в показання свідків й очевидців, потерпілих і підозрюваних.

До матеріальних слідів можна віднести такі групи:

1. Залежно від способу вчинення кримінального правопорушення:

1) сліди механічного впливу на тварину, які своєю чергою можна поділити на такі підгрупи: а) рани, які утворюються під час контакту з тупими предметами, – це удари, гематоми, садна, синці, рани, вивихи, переломи; б) рани, які утворюються від дії гострих предметів, – рубані, різані, колоті, пиляні рани. Може спостерігатися часткова відсутність волосяного й шкірного покриву, відсутність частин тіла: очей, вух, лап, хвоста тощо; в) рани, які утворюються під час застосування вогнепальної зброї. Здебільшого це наявність на тілі

характерних отворів від куль, осколків чи дробу; г) рани від скидання тварини з висоти чи дії на неї великої ваги – численні переломи, великі гематоми на тілі, черепно-мозкові травми, пошкодження внутрішніх органів, розтрощені частини тіла, тощо; д) рани, які заподіяні іншими тваринами, до яких можна віднести сліди зубів, рвані рани, відкушені частини тіла у тварин тощо; е) рани від удушення, а саме наявність странгуляційної борозни, крововиливи в м'які тканини шиї по ходу странгуляційної борозни й грудинно-ключично-соскового м'яза, садна та синці на передній і боковій поверхнях шиї з крововиливами в м'які тканини в разі удушення руками, крововиливи на шкірі, морді, шиї, грудній клітині тварини в разі удушення шляхом здавлювання;

2) сліди термічного чи електричного впливу на тварину, до яких, зокрема, належать: пухирі чи набряки на шкірі, опіки, відлущені ділянки шкіри, їх часточки, обвуглені частини тіла чи цілком обгоріле тіло тварини;

3) сліди хімічного впливу, до яких можна віднести біологічні залишки, такі як: піна з рота у тварини, блювотиння у випадку отруєння різними препаратами.

2. Залежно від знарядь і предметів, за допомогою яких було вчинено жорстоке поводження з тваринами:

1) тупі предмети – молотки, палиці, біти, кийки, каміння, цегла тощо;

2) гострі предмети – ножі, сокири, вила, мачете тощо;

3) засоби удушення – мотузки, паски, ланцюги, зокрема ті, до яких тварина була прикріплена, палиці, жмутки тканини, якщо асфіксія була спричинена сторонніми предметами;

4) засоби термічного впливу – паяльні лампи, сірники, залишки вогнища, електрошокери, кип'ятильники, праски, тощо;

5) хімічні речовини – флакони чи пляшечки від ліків, залишки порошоків, лікарських препаратів чи інших речовин, залишки їжі.

Якщо кримінальне правопорушення було вчинено з використанням транспортного засобу, необхідно провести його огляд для виявлення слідів крові, інших біологічних залишків тварини. На такій тварині також відповідно будуть рани у вигляді слідів від волочіння, наїзду, відбитки протектора шин.

У кожному конкретному випадку враховуючи характери ушкоджень на тілі тварини, слідчий доходить висновку, за допомогою яких знарядь чи засобів було вчинено кримінальне правопорушення, звужує пошук таких предметів для подальшого використання їх як доказів у кримінальному провадженні. Крім того, пошук знарядь вчинення кримінального правопорушення має важливе значення, оскільки на поверхні цих предметів, а також на тілі й одязі підозрюваного можуть бути виявлені сліди крові, шматочки шкірного покриву, клаптики шерсті тварин.

Сліди біологічного походження, такі як кров, мозковий вміст, жмутки шерсті, можуть бути виявлені як на знаряддях учинення кримінального правопорушення, на предметах упаковки, куди тварину поміщали для приховування слідів жорстокого поводження (наприклад, мішках, поліетиленових пакетах); предметах навколишнього середовища, знаряддях і пристосуваннях, які використовували для розрізання та інших маніпуляцій, якщо її м'ясо планували вживати в їжу, тощо.

Також до слідів кримінального правопорушення належать труп, частини трупа, шкіра тварини або пір'я, окремі частинки шерсті, волосся.

Часто на місці події залишаються і традиційні криміналістичні сліди. До них можна віднести сліди ніг, рук, які залишаються на знаряддях кримінального правопорушення, тілі тварини тощо, пошук і вилучення їх може допомогти в ідентифікації особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Поняття «віртуальні сліди» науковці-криміналісти пропонують тлумачити по-різному. Зокрема, В. Мещеряков використовує назву «віртуальні сліди» і трактує їх як будь-яку зміну стану автоматизованої інформаційної системи, пов'язану з подією злочину й зафіксовану у вигляді комп'ютерної інформації на матеріальному носії, зокрема на електромагнітному полі [102].

Учені Ю. В. Гаврилін і М. М. Литкін називають «віртуальні сліди» «комп'ютерно-технічними», це результати перетворення комп'ютерної інформації, що причинно пов'язані з подією злочину. Однак не можна вважати цей термін правильним, оскільки досліджувана категорія слідів відображається не

тільки в комп'ютерних, а й у цифрових пристроях (смартфони, фотокамери, мобільні телефони, планшети тощо) [99, с. 11].

Отже, віртуальними слідами вчинення жорстокого поводження з тваринами є веб-сайти, профілі соціальних мереж, на яких було відображено факт вчинення жорстокого поводження з тваринами; фото чи відеозаписи протиправних дій, персональні комп'ютери, планшети, мобільні телефони, фотокамери, на яких було зафіксовано факт вчинення жорстокого поводження з тваринами, та відповідно їх носії інформації (карти пам'яті, жорсткий диск тощо).

Особа, яка вчинила кримінальне правопорушення. М. О. Селіванов пропонує виокремити дві групи ознак, що характеризують особу злочинця: особистісні (стать, вік, інтелектуальний та фізичний розвиток, морально-психологічний образ, наявність певних професійних навичок, злочинного досвіду тощо); міжособистісні (спосіб життя, вияв особистості в основних сферах діяльності, співвідношення місця проживання, роботи злочинця з місцем вчинення злочину, пільгового становища особи) [159, с. 132].

Найтипівішими ознаками особи злочинця Л. І. Керик вважає: демографічні; професійно-освітні; сферу зайнятості; зв'язки з жертвою; схильність до вчинення злочинів; фізичний, психологічний стани [68, с. 167].

Криміналістику, стверджує В. В. Корнієнко, цікавить виключно інформація, що дасть змогу визначити напрям і способи пошуку особи, яка вчинила злочин, обрати найоптимальніші методи розслідування злочинів, спрогнозувати поведінку особи в певній ситуації, установити зв'язок між даними про особу злочинця, схему чи технологію злочинного збагачення та обставини вчинення нею злочину, отримати дані про тих, хто найчастіше вчиняє злочини такого виду. Такі дані про типові ознаки поведінки суб'єктів злочинів дають змогу слідчому виявити схильних до протиправної поведінки осіб, значно звужити коло підозрюваних, з'ясувати мету й мотив вчинення злочину, побудувати версії та спланувати тактичні операції, а після того, як підозрюваного буде встановлено, – визначити лінію поведінки щодо нього [75, с. 99].

Ми поділяємо таку позицію, оскільки спосіб характеризує особу, що вчинила кримінальне правопорушення, як і певні характеристики особи злочинця, можуть пояснювати причину вибору нею певного способу вчинення кримінального правопорушення.

Часто жорстоке поводження з тваринами відбувається в умовах неочевидності, і складним завданням є встановлення та розшук особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Джерелом інформації в цьому разі буде обстановка місця події, а також сліди, які залишила на місці події особа. Отримані відомості сприятимуть своєчасному та правильному проведенню заходів, спрямованих на пошук осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, висунення версій, а також нададуть можливість визначитися з послідовністю і тактикою проведення слідчих (розшукових) дій.

Індивідуальні особливості та якості, притаманні конкретній особистості, втілюються в її вчинках і діях, зокрема протиправних. На вибір протиправної поведінки в разі жорстокого поводження з тваринами впливають умови життя, соціальний і сімейний стан, вік, освіта, працевлаштування, судимість, наявність алкогольної або наркотичної залежності.

Джерелом інформації про особу, яка вчинила жорстоке поводження з тваринами, можуть бути: характеристики, отримані за місцем навчання, роботи або проживання; якщо особа була раніше засуджена – характеристика з місць відбування покарання; довідки, отримані з медичних установ – районних поліклінік, наркологічних або психіатричних диспансерів, туберкульозних лікарень; запити в інформаційні центри про наявність раніше вчинених кримінальних правопорушень.

На наш погляд, у випадку вчинення жорстокого поводження з тваринами найбільший інтерес становить така сукупність ознак, що характеризує особу, яка вчинила кримінальне правопорушення:

- 1) соціально-демографічні ознаки: стать, вік, освіта, сімейний стан;
- 2) побутові ознаки: рід занять, поведінка за місцем роботи, навчання, за місцем проживання;

3) морально-психологічні ознаки: уживання алкогольних напоїв і наркотичних засобів, вияв агресії;

4) соціально-правові ознаки: судимість, раніше вчинені адміністративні правопорушення та злочини.

На підставі аналізу кримінальних проваджень (додаток Б) особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, можна схарактеризувати так.

По-перше, більшість кримінальних правопорушень проти тварин вчиняли чоловіки (93,2 % випадків), лише в 5,4 % – жінки. Такі дані, на нашу думку, зумовлені тим, що жінки є чутливішими й милосерднішими. В 1,3 % випадках кримінальне правопорушення було вчинено за співучастю жінкою та чоловіком.

Білопільський районний суд Сумської області встановив, що обвинувачена, маючи при собі господарські вила, разом зі своїм сином, який у руках тримав дерев'яну палицю, прийшли на город до своєї сусідки. Під час словесної сварки із сусідкою обвинувачена біля заднього двору господарства помітила прив'язану ланцюгом до будки собаку породи «кавказька вівчарка», яка гавкала на неї із сином. У неї виник умисел, спрямований на знущання з тварини, що належить до хребетних. Господарськими вилами, які тримала в руках, вона завдала собаці від 2 до 5 ударів по голові, від чого собака почала сквчати. У цей час за діями обвинуваченої спостерігав її син, і в момент, коли вона припинила бити собаку, у нього виник умисел, спрямований на знущання з тварини із застосуванням жорстоких методів. Реалізуючи свій раптово виниклий злочинний умисел, спрямований на знущання з тварини, він дерев'яною палицею завдав собаці 3–4 удари по голові й тулубу. Унаслідок злочинних дій собаці заподіяно тілесні ушкодження у вигляді забою правої ділянки голови в ділянці вушної раковини, травму хребтової тканини правого вуха, травму й пошкодження правого ока, травму надбрівної ділянки, травму тазової ділянки хребта. Унаслідок травм собака втратила зір на правому оці, частково втратила слух правого вуха, деформовано хрящову тканину правого вуха [22].

У цьому контексті Ю. М. Антонян зауважує, «що на поведінку особистості, сферу її інтересів, коло спілкування, вибір способів реалізації життєвих цілей

впливає освіта. Наявні дані свідчать про те, що рівень освіти осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, нижче ніж в інших громадян, причому особливо низька частка осіб, які мають вищу та середню спеціальну освіту» [7, с. 27].

Ми вважаємо слушною таку думку, оскільки аналіз практики засвідчив, що в більшості випадків жорстоке поводження з тваринами вчиняли особи, які мають середню освіту (72,6 % осіб). З них повну середню освіту мали 69,8 %, базову середню освіту – 2,8 %; професійно-технічну – у 17,8 % осіб. Вищу ж освіту мали лише 9,6 % осіб. У п'яти випадках кримінальне правопорушення вчинили особи, які вийшли на пенсію.

Однак вважаємо, що кількість осіб з вищою освітою, які вчинили жорстоке поводження з тваринами, насправді більша, проте таким особам вдалося приховати кримінальне правопорушення чи уникнути кримінальної відповідальності. Адже такі суб'єкти мають сплановану поведінку, уміння уникати відповідальності. Можливими є варіанти підкупу чи тиску на потерпілих, свідків, очевидців події.

Багато вчених вважають, що у формуванні особистості велику роль відіграє сім'я. В даному випадку, на основі проведеного нами аналізу судової практики можна стверджувати, що наявність сім'ї та малолітніх чи неповнолітніх дітей також значним чином впливає на кількість та характер вчинення жорстокого поводження з тваринами.

На підставі аналізу практики можна стверджувати, що наявність сім'ї, малолітніх чи неповнолітніх дітей впливає на характер жорстокого поводження з тваринами. Тому 64,4 % осіб на час вчинення кримінального правопорушення не перебували в шлюбі; 35,6 % осіб перебували в зареєстрованому шлюбі, з них у 13 % осіб на утриманні були неповнолітні чи малолітні особи.

За критерієм працевлаштування осіб, які вчинили жорстоке поводження з тваринами, їх можна розподілити так: особи, що мають постійне місце роботи, зокрема ті що працюють неофіційно, – 24,6 %; ніде не працюють на момент учинення кримінального правопорушення – 68,5 % осіб.

Таким чином, зазначені дані вказують на те, що більшу кількість осіб, які вчинили жорстоке поводження з тваринами становлять непрацевлаштовані особи. Це може бути пов'язане із тим, що через відсутність місця роботи, а як наслідок і низький рівень життя, у особи виникають антиморальні, протиправні прояви, які в кінцевому результаті сприяють вчиненню кримінальних правопорушень.

Ще однією поширеною характеристикою особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, є вчинення його в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння.

Стан сп'яніння, починаючи з легкого ступеня, реально впливає на психічну діяльність суб'єкта, відзначається зниження здатності критичного ставлення до своєї поведінки, якості інтелектуальних операцій, та можливостей особи керувати та усвідомлювати свої дії, загострюються негативні сторони характеру особи. Фізіологічною основою вказаного процесу є отруєння організму алкогольними речовинами, та як наслідок інтоксикація центральної нервової системи, що може призвести до такого паталогічного стану як «біла гарячка», яка може супроводжуватись слуховими чи зоровими галюцинаціями, раптовими нападами агресії, страху, збудження. Перебуваючи в стані алкогольного або наркотичного сп'яніння, особа спотворено сприймає навколишню обстановку. Психіка в цей момент знаходиться в збудженому стані, від чого відбувається зниження самоконтролю, а дії такої особи відносно тварини можуть бути агресивними і часто необґрунтовано жорстокими. Таким чином, у 32,9% випадках жорстоке поводження щодо тварин було вчинено у стані алкогольного сп'яніння (додаток Б).

На характер вчиненого правопорушення також впливає наявність в особи судимості. Вона засвідчує підвищену небезпеку особи, яка вчинила жорстоке поводження з тваринами, оскільки застосовані щодо неї заходи кримінального покарання з метою виправлення не дали належного результату.

У 34,2 % випадків кримінальне правопорушення вчинили особи, які раніше мали судимість, з них 13,8 % осіб на момент вчинення кримінального правопорушення мали незняту чи непогашену судимість. Якщо розподілити такі

відомості за групами кримінальних правопорушень, за які осіб раніше притягали до кримінальної відповідальності, то в процентному співвідношенні це має такий вигляд:

– за кримінальні правопорушення проти власності – 16,4 %, з них за крадіжки – 9,6 %, грабежі – 4,1 %, розбої – 2,7 % осіб;

– за кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи – 6,8 %, з них за вбивство – 2,7 %, тілесні ушкодження – 1,3 %, побої та мордування – 1,3 %, погрозу вбивством – 1,3 % осіб;

– за кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, інші кримінальні правопорушення проти здоров'я населення – 4,1 %, з них за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів – 1,3 %; за контрабанду наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів – 1,3 %; за організацію або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів – 1,3 % осіб;

– за кримінальні правопорушення проти громадського порядку й моральності – 4,1 %, з них за хуліганство – 2,7 %, за жорстоке поводження з тваринами раніше була засуджено 2 особи;

– за кримінальні правопорушення проти громадської безпеки – 2,7 %, з них за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань – 1 особа; за незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами – також 1 особа (додаток Б).

Також вчинення жорстокого поводження з тваринами в окремих випадках може поєднуватись із вчиненням іншої злочинної діяльності (наприклад вбивство тварини з метою крадіжки, розбою, грабежу, розповсюдження порно матеріалів, в тому числі із використанням тварин тощо).

Таким чином, особи, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення становлять категорію осіб, які схильні вчиняти жорстоке поводження з

тваринами, і як свідчать дані судової практики, злочини, за які вони були притягнуті раніше не обмежуються якоюсь конкретною групою.

Характеризуючи особу, яка вчинила жорстоке поводження з тваринами, як елементу криміналістичної характеристики варто також звернути увагу на дослідження зв'язку між особою, яка вчинила кримінальне правопорушення та предметом посягання, оскільки це певною мірою допоможе з'ясувати причини та мотиви вчинення особою жорстокого поводження з тваринами.

Так, на основі аналізу кримінальних проваджень та даних судової практики за характером зв'язку «предмет посягання–особа, яка вчинила кримінальне правопорушення» ми виділяємо: прямий зв'язок (власник тварини) (17,8%); непрямий зв'язок (тварина знаходиться у власності осіб, які є близькими чи знайомими правопорушника) (36,9%); зв'язок відсутній (безпритульні тварини) (45,2%) (Додаток Б).

Викладене вище дає підстави для висновку, що особи, які вчинили жорстоке поводження з тваринами, становлять серйозну небезпеку для суспільства. Практика засвідчує, що жорстокість у ставленні до тварин сигналізує про наявність психологічних або психічних проблем у людини, а також проблем у сфері морального розвитку й виховання.

Особа потерпілого. На початковому етапі розслідування кримінального правопорушення доволі часто саме потерпіла особа є одним з основних джерел отримання інформації, використання якої сприяє швидкому його розкриттю. Ретельне вивчення особи потерпілого та його поведінки дає змогу висунути слідчі версії про особу, яка вчинила злочин, а також найповніше й найточніше виявити обставини, що сприяли його вчиненню [66, с. 116].

Процесуальний статус потерпілого визначений у КПК України, а згідно зі ст. 55 КПК України, «потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди [91].

У випадку розслідування жорстокого поводження з тваринами, з огляду на специфіку розглядуваного кримінального правопорушення, не завжди буде наявна особа потерпілого.

Згідно з результатами анкетування, проведеного серед слідчих органів Національної поліції України, у 40,8 % випадків кримінальне провадження було відкрито за заявою потерпілого (додаток А).

Поширеними є випадки вчинення жорстокого поводження з тваринами на підґрунті соціально-побутових конфліктів, неприязних відносин чи з метою помсти. Особа потерпілого в більшості випадків знайома з особою злочинця. Потерпілими у вчиненні жорстокого поводження з тваринами у 54,8 % випадків були сусіди підозрюваного (обвинуваченого); у 38,4 % – родичі; у 5,5 % – особи, які знайомі з підозрюваним (обвинуваченим); лише у 1,3 % випадків – незнайомі (додаток Б).

За характером зв'язку між потерпілим та особою, яка вчинила кримінальне правопорушення це: родичі, знайомі (сусіди, співмешканці, співробітники, однокласники), незнайомі. Встановлення цього зв'язку допоможе сформулювати слідчому уявлення про можливі мотиви вчинення жорстокого поводження з тваринами, схарактеризувати особу злочинця.

Висновки до розділу 1

У криміналістичному аспекті дослідження проблем методики розслідування жорстокого поводження з тваринами не проводили, тому актуальність розроблення окремої криміналістичної методики є безсумнівною. Науковим інструментарієм дослідження є положення про загальнотеоретичні поняття в криміналістиці, прийоми, методи й засоби криміналістичної техніки і тактики, а також дані, отримані під час аналізу слідчої практики. Крім цього, важливе значення мають наукові досягнення інших галузей знань, серед яких судово-ветеринарна медицина, судова психіатрія, судова ентомологія.

Розглянувши міжнародне й національне законодавство у сфері захисту тварин, слід зазначити, що Україна реалізувала значні кроки в напрямі узгодження нормативно-правових актів з високими гуманістичними стандартами. Обґрунтовано необхідність на конституційному рівні закріпити обов'язок держави забезпечувати захист тварин від жорстокого поводження.

Важливо також імплементувати до законодавства України норми таких міжнародних конвенцій, як: Європейська конвенція про захист тварин, що утримуються для сільськогосподарських цілей, Європейська конвенція про захист хребетних тварин, що використовуються для експериментів або в інших наукових цілях. Слід напрацювати правову основу взаємодії державних і правоохоронних органів України із зоозахисними організаціями як у межах країни, так і на міжнародному рівні.

Методика розслідування жорстокого поводження з тваринами в більшості європейських країн і США є прогресивною. Аргументовано, що шляхом запозичення кращого іноземного досвіду державі необхідно розробити дієву систему взаємодії правоохоронних органів із громадськими об'єднаннями та зоозахисними організаціями. Необхідно запровадити постійну систему навчання, зокрема тих працівників поліції, які безпосередньо проводитимуть розслідування кримінальних правопорушень аналізованої категорії.

Обґрунтовано, що важливою складовою методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із жорстоким поводженням з тваринами, є їх криміналістична характеристика, яка охоплює такі елементи, як: предмет посягання; спосіб вчинення; слідова картина, обстановка вчинення кримінального правопорушення; особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, особа потерпілого.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ

2.1. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування жорстокого поведження з тваринами

Ефективність розслідування кримінального правопорушення залежить від етапності процесу його проведення, планування всіх необхідних для розслідування заходів, дотримання покрокової його реалізації. У криміналістиці такі частини кримінального провадження називають етапами розслідування. Тому аксіоматичним є твердження про необхідність етапізації діяльності з метою забезпечення її успішності [147, с. 167].

Тобто йдеться про умовний поділ процесу розслідування кримінального правопорушення, зокрема жорстокого поведження з тваринами, на окремі елементи, які охоплюватимуть початкові й подальші заходи, які необхідно провести для виконання завдань кримінального провадження.

Досліджуючи етапізацію процесу розслідування кримінальних правопорушень (зокрема вбивств), І. І. Когутич зауважує про наявність трьох етапів, а саме: 1) початкового – період проведення слідчих (розшукових) дій (гласних і негласних), часовому чиннику яких властива так звана невідкладність. Початок цього етапу збігається, на думку вченого, з початком досудового розслідування, визначеного ч. 1 ст. 214 КПК України, а завершується виконанням завдань, зумовлених цим етапом; 2) наступного (подальшого) етапу – період провадження всіх інших слідчих (розшукових) дій, скерованих на ґрунтовне і системне збирання й дослідження доказів у провадженні; 3) завершального етапу – заключний період розслідування, що розпочинається моментом прийняття слідчим (прокурором) рішення про закінчення розслідування і завершується прийняттям уповноваженою особою одного з процесуальних рішень, передбачених ст. 283 КПК України [72, с. 235–236].

Згідно з результатами анкетування, проведеного серед слідчих Національної поліції України (додаток А), найчастіше саме на початковому етапі розслідування жорстокого поводження з тваринами у слідчого постає найбільше проблемних питань. Це недосконалість кримінального процесуального законодавства (53,3 %); недоліки організації використання спеціальних знань (47,5 %); недостатнє оснащення засобами криміналістичної техніки (32,5 %); проблеми організації взаємодії із правоохоронними органами та громадськими організаціями (34,1 %).

Оскільки на початковому етапі слідчий здійснює вибір напрямку й засобів розслідування, то допущення помилок, неправильна оцінка слідчої ситуації та інші прогалини з високою імовірністю можуть негативно позначитися на встановленні обставин кримінального провадження. Крім того, зволікання з проведенням першочергових заходів може призвести до порушення обстановки, знищення слідів кримінального правопорушення або втрати їх індивідуальних ознак, спотворення інформації про кримінальне правопорушення в пам'яті потерпілих, свідків чи очевидців, інших несприятливих наслідків.

Процес розслідування жорстокого поводження з тваринами є динамічним, постійно може змінюватися залежно від обставин, які можуть виявлятися на різних етапах його проведення. Це зумовлює оперативний характер прийняття рішень на початковому етапі розслідування відповідно до його специфіки.

Видається слушною позиція фахівців, за якою категорія «обставини, що підлягають встановленню» є значно ширшою за предмет доказування в значенні кримінально-процесуального законодавства та прийнятнішою для розроблення окремої криміналістичної методики [157, с. 57–59].

Проте обставини, що підлягають доказуванню в кримінальному провадженні, мають бути не просто встановлені, а підкріплені системою належних, допустимих, достовірних і достатніх доказів, які вказували б на їх незаперечність. Обставини, що підлягають встановленню, – це криміналістична категорія, яка позначає обставини, що слід не просто визначити, розпізнати за певними ознаками, а й виявити, розкрити як щось переважно приховане [149, с. 270].

Характеризуючи обставини, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні під час розслідування жорстокого поводження з тваринами, насамперед слід звернутися до норм КПК України. Зокрема, у ч. 1 ст. 91 КПК України зазначено, що в кримінальному провадженні підлягають доказуванню: подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб й інші обставини вчинення кримінального правопорушення); винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат; обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою для закриття кримінального провадження; обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання; обставини, які підтверджують, що гроші, цінності й інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, зокрема пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані чи використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення; обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру [91].

Крім того, у ч. 5 ст. 214 КПК України виокремлено низку обставин, які мають бути встановлені під час внесення відомостей до ЄРДР. Зокрема до нього вносять: дату надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення; прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого або заявника; інше джерело, з якого виявлено обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;

стислий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела [91].

Чинний КПК України хоч і містить широке коло обставин, які підлягають встановленню, проте цей перелік не є вичерпним. Його можна віднести до типових загальних обставин. Проте кожному конкретному кримінальному правопорушенню притаманний специфічний перелік обставин, які підлягають встановленню.

Тому слід зауважити, що всі обставини, які необхідно встановити, утворюють дві групи: загальні, що притаманні всім видам кримінальних правопорушень, встановлення яких прямо передбачене кримінально-процесуальним законодавством; спеціальні – встановлення яких залежить не лише від певного кримінального правопорушення, а й від окремих специфічних аспектів, які можуть залежати від форм об'єктивної сторони кримінального правопорушення, криміналістичної характеристики кримінального правопорушення, інших об'єктивних і суб'єктивних факторів.

Отже, типовими загальними обставинами, що підлягають встановленню в провадженнях про жорстоке поводження з тваринами, є: дата надходження заяви про вчинення кримінального правопорушення; відомості про особу потерпілого (у разі наявності в постраждалої тварини власника) чи заявника, якщо заява була подана ним; інформація, яка характеризує обстановку вчинення кримінального правопорушення; спосіб і знаряддя вчинення жорстокого поводження з твариною; наявність обставин, що обтяжують кримінальну відповідальність; дані про особу злочинця; наявність чи відсутність у нього психічних хвороб або психічних розладів.

До специфічних обставин, які підлягають встановленню під час розслідування жорстокого поводження з тваринами, можна віднести: відомості про вид, породу, масть тварини; наявність чи відсутність особи, у володінні якої перебувала тварина; наявність ветеринарного паспорта у тварини; у разі смерті

тварини – її безпосередня причина, якщо було завдано ушкодження – їх ступінь і характер.

Усі перелічені обставини можна об'єднати так:

1. Обставини, що характеризують подію кримінального правопорушення (відомості про дату надходження заяви про кримінальне правопорушення, час, місце, спосіб і знаряддя вчинення кримінального правопорушення).

2. Відомості стосовно предмета злочинного посягання та характеру шкоди, якої було заподіяно внаслідок кримінального правопорушення.

3. Відомості про потерпілого чи (та) особу заявника, свідків та очевидців.

4. Обставини, що характеризують особу, яка вчинила кримінальне правопорушення (підозрюваного, обвинуваченого).

Перша група обставин, що характеризують подію кримінального правопорушення є чи не найважливішою в процесі розслідування кримінальних правопорушень, в тому числі і жорстокого поводження з тваринами.

Як зазначає Алексійчук О.М. без встановлення фактичних обставин події неможливо вирішити питання про те, чи мала місце подія злочину, чи винна особа у його вчиненні, яке покарання вона має понести [6, с. 70].

Необхідно розглянути важливість встановлення інформації про дату надходження заяви про подію. На основі аналізу даних анкетування, проведеного зі слідчими органів досудового розслідування (додаток А), джерелами отримання інформації про вчинення жорстокого поводження з тваринами є: заява потерпілого (40,8 %); повідомлення, яке надійшло від особи заявника (23,3 %); від громадських об'єднань чи зоозахисних організацій (20,8 %); із засобів масової інформації (10,8 %); із закладів ветеринарної медицини, лікарів-ветеринарів (1,7 %).

Заява про жорстоке поводження з тваринами у більшості випадків надходить одразу після вчинення кримінального правопорушення, проте є винятки. Встановлення дати надходження заяви про вчинення кримінального правопорушення передбаченого ст. 299 ККУ, полягає у необхідності визначення того проміжку часу між безпосереднім вчиненням кримінального

правопорушення, та зверненням особи з повідомленням про нього. Важливість встановлення такої інформації дозволить визначитись із комплексом слідчих (розшукових) дій, доцільність проведення яких буде залежати від давності вчинення кримінального правопорушення.

Інформація стосовно часу й місця вчинення кримінального правопорушення є надзвичайно важливою. Зокрема, вона дасть змогу слідчому визначити, які саме методи, способи й засоби йому доцільно буде використовувати під час огляду місця події в конкретному випадку.

Під час розслідування жорстокого поводження з тваринами необхідно чітко встановити просторові межі, у яких було вчинено кримінальне правопорушення: у приміщенні (квартира, будинок, підвал, гараж) чи на відкритій місцевості (двір, парк, ліс). Точне встановлення місця вчинення жорстокого поводження з тваринами надасть можливість з'ясувати повну картину події, виявити наявні сліди, речові докази, встановити очевидців події.

Криміналісти слушно зазначають, що встановлення точного місця вчинення кримінального правопорушення також є необхідним для перевірки показань обвинуваченого, потерпілого, свідків, зокрема перевірки алібі. Якщо злочинець невідомий потерпілому, то встановлення точного місця вчинення кримінального правопорушення та особливостей прилеглої території допомагає слідчому у встановленні свідків події [65, с. 28–29].

Крім цього, діяння, передбачене диспозицією ст. 299 КК України, могло бути вчинено в одному місці, а труп тварини може бути виявлено в іншому. Тобто в процесі розслідування жорстокого поводження з тваринами необхідно з'ясувати, чи є місце виявлення трупа тварини безпосереднім місцем вчинення кримінального правопорушення. Якщо на місці вчинення кримінального правопорушення немає слідів, які притаманні такій події, наприклад, немає крові за наявності у тварини значної кількості ножових поранень чи, навпаки, відсутність у тварини слідів наїзду, у випадку виявлення її трупа на узбіччі дороги, що свідчить про те, що кримінальне правопорушення було вчинено в іншому місці. Якщо воно не збігається, необхідно встановити місце вчинення

кримінального правопорушення, оскільки там можна виявити сліди, які будуть мати важливе значення для з'ясування всіх елементів картини кримінального правопорушення, пошуку особи, причетної до вчинення жорстокого поводження з тваринами.

Встановлення часу вчинення жорстокого поводження з тваринами також має важливе значення. Його встановлення дасть змогу не лише перевірити алібі підозрюваного (обвинуваченого), а й визначити, які саме події передували події. Слід урахувати, що жорстокість у ставленні до тварини могли вчиняти протягом тривалого часу, зокрема у формі систематичних мучень, знущань, позбавлення їжі чи води тощо.

В одному вирокі Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області було встановлено, що обвинувачений протягом року знущався з ведмедя, за яким він мав доглядати, а саме використовував його для нацьковування мисливських собак з метою отримання винагороди [30].

В іншому випадку Луцький міськрайонний суд Волинської області встановив, що обвинувачений протягом одного місяця систематично знущався з двох котів, а саме викидав їх з вікна квартири, що знаходилася на другому поверсі, поміщав у морозильну камеру за температури -15°C , у духову шафу, яка була ввімкнена, а також у пральну машину, налаштувавши її на режим «Віджим» [28].

В останньому випадку слід з'ясувати, які саме способи особа, що вчинила кримінальне правопорушення, використовувала для знущання з тварини, у якій послідовності вона їх вчиняла в певні проміжки часу. Якщо встановити точний час вчинення жорстокого поводження з тваринами неможливо, слід визначити час доби або інтервал у часових межах. Встановити час вчинення кримінального правопорушення можна шляхом проведення комплексу слідчих (розшукових) дій.

Важливим є визначення способів готування та приховування кримінального правопорушення. Встановлення способу готування необхідне для визначення форми вини особи, оскільки, якщо вона вчиняла дії з підготовки, то умисел жорстокого поводження не міг виникнути раптово. Про підготовку може свідчити

підбір особою знаряддя вчинення кримінального правопорушення, планування часу та місця його вчинення, створення штучного алібі.

З'ясування способу вчинення жорстокого поводження з тваринами дасть змогу слідчому визначити ступінь вини й риси особи злочинця. Із цього приводу В. В. Пясковський стверджує, що одним із джерел розслідування кримінального правопорушення може слугувати інформація про виявлення стійких ознак способу його вчинення, трансформована слідчим у версію про особу, яка вчинила це кримінальне правопорушення [151, с. 69].

Також важливо з'ясувати, які знаряддя було використано для вчинення кримінального правопорушення: вогнепальну чи холодну зброю, інші предмети, зокрема побутові (кухонні ножі, молотки, сокири), отруйні речовини, транспортні засоби. Встановлення такої інформації є важливим для пошуку знаряддя, свідчитиме про характер вчиненого кримінального правопорушення, міститиме певну інформацію про особу підозрюваного.

Якщо знущання з тварини вчинили декілька осіб, то необхідно визначити характер і ступінь участі у вчиненні кримінального правопорушення кожного з них.

Для прикладу, Доманівський районний суд Миколаївської області встановив, що дві особи змовились між собою про те, щоб зарізати дворову собаку, яка належала одному з них, а потім вжити її м'ясо в їжу. З цією метою один із них накинув на шию собаки мотузку, почав тягнути його, після чого взяв молоток і завдав йому декілька ударів по голові, щоб приглушити. Потім вони разом підвісили собаку за праву задню лапу до дерев'яної рейки, після цього інша особа, узявши ніж, почала знімати із собаки шкіру, попри те, що тварина ще була жива [24].

Встановлення способів приховування дасть змогу з'ясувати окремі елементи механізму вчинення кримінального правопорушення.

Для прикладу, вчинення жорстокого поводження з тваринами може бути замасковане під дорожньо-транспортну пригоду шляхом підкидання тварини на узбіччя доріг, спалення трупа тварини. Про вчинення особою дій для приховання

кримінального правопорушення можуть свідчити наявні на тілі тварини ушкодження, які не відповідають обстановці.

Встановлення відомостей про предмет посягання під час розслідування жорстокого поводження з тваринами має певні особливості. Предметом посягання під час розслідування діяння, передбаченого ст. 299 КК України, є одна чи більше тварин. Крім того, для кваліфікації жорстокого поводження з тваринами не має значення, чи кримінальне правопорушення було вчинено стосовно домашніх тварин, безпритульних чи тварин, які знаходяться в стані природної свободи чи в неволі.

Відомостями про предмет посягання, які необхідно встановити, буде інформація про: породу, масть, вік тварини; індивідуальні ознаки тварини; власника тварини – у разі її перебування у власності; наявність ветеринарного паспорта чи ветеринарної довідки встановленого законодавством зразка; хвороби, якими тварина хворіла чи хворіє, а також травми, які в неї були, чи є на момент вчинення кримінального правопорушення; умови утримання тварини (тварин); характер ушкоджень, які були завдані тварині шляхом злочинних дій чи бездіяльності.

Встановлення виду та породи тварини допоможе ідентифікувати її як окремий біологічний вид, якому притаманні специфічні генетично обумовлені стабільні характеристики (властивості й ознаки). Крім того, ці відомості допоможуть окреслити загальні правила та вимоги щодо утримання тварин кожного конкретного виду й породи, недотримання чи неналежне дотримання яких може обумовити кримінальну відповідальність.

До індивідуальних ознак тварини можуть належати характеристики, за якими можна відрізнити одну тварину від інших тварин того самого виду й породи. Це нетипова масть тварини, анатомічні особливості, вроджені чи набуті патології, наявність шрамів чи слідів від перенесених травм тощо.

З'ясування наявності ветеринарно-санітарного паспорта має важливе значення для досудового розслідування жорстокого поводження з тваринами, оскільки цей документ містить не лише інформацію, що стосується тварини, а й

відомості про її власника. Зокрема, до таких даних, відповідно до додатка 13 до Правил заповнення, зберігання, списання ветеринарних документів та вимог до їх обліку, затверджених наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 1 серпня 2014 року № 288, належать: прізвище та ім'я власника тварини; місце проживання власника тварини; контактні дані й номер телефону; кличка, вид, порода, стать тварини; дата народження тварини; яскраві чи особливо виражені прикмети; відомості стосовно маркування тварини (алфавітно-цифровий код мікрочипа або клейма, дата імплантування (чи нанесення) або зчитування мікрочипа (чи клейма), місце розташування мікрочипа чи клейма); дані про місце, дату видачі паспорта, а також ПІБ лікаря ветеринарної медицини, який видав документ; інформація про проведення щеплень і клінічного огляду тварини, а також дані про перенесені твариною захворювання, травми [126].

Отже, наявність санітарно-ветеринарного паспорта дасть змогу простежити за датою видачі такого документа всю необхідну інформацію про тварину, стан її здоров'я, перенесені хвороби й отримані щеплення, а також відомості про особу – власника тварини, особу лікаря ветеринарної медицини. Такі дані мають важливе доказове значення в процесі розслідування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 299 КК України.

Важливим під час розслідування жорстокого поводження з тваринами є встановлення умов, за яких тварину (тварин) утримували, а саме чи відповідають вони спеціально установленим правилам, які різняться залежно від виду, породи, кількості тварин тощо. Такі правила містяться в Законі України «Про захист тварин від жорстокого поводження», зокрема в розділі II «Правила утримання тварин, що виключають жорстокість». Крім того, відповідно до ст. 9 цього Закону, «правила утримання домашніх тварин установлюються органами місцевого самоврядування» [138].

До умов утримання ми відносимо стан дотримання санітарно-гігієнічних норм експлуатації жилого приміщення, де утримують домашню тварину (тобто місця постійного утримання), норм співжиття. Під час перевірки умов, у яких утримують тварину, орган досудового розслідування повинен встановити: 1) чи

задовольняють природні потреби тварини в їжі, воді, сні, рухах, контактах із собі подібними, у природній активності й інші потреби; 2) чи оснащене місце утримання тварин так, щоб забезпечити необхідні простір, температуру повітря, режим вологості й вентиляції, природне освітлення; 3) можливість контакту тварин із природним для них середовищем; 4) неможливість заподіяння шкоди третім особам унаслідок агресивної або непередбачуваної дії тварин; 5) чи дотримано вимогу щодо кількості тварин, які можна утримувати в одному приміщенні; 6) інші умови, визначені Законом України «Про захист тварин від жорстокого поводження» та правилами утримання домашніх тварин, визначених органами місцевого самоврядування [138].

Порушення хоча б однієї з таких умов, якщо вони призвели до каліцтва чи загибелі тварини, тягнутимуть за собою передбачену законодавством кримінальну відповідальність. Саме тому необхідно визначити розмір шкоди, яку було спричинено тварині внаслідок протиправної діяльності особи. Визначаючи розмір такої шкоди, обов'язково слід встановити її характер, механізм заподіяння, причиновий зв'язок між діями чи бездіяльністю особи злочинця та наслідками у вигляді каліцтва чи смерті тварини.

Якщо жорстокому поводженню було піддано дві чи більше тварин, такі відомості необхідно встановити щодо кожної тварини окремо.

До третього блоку відомостей, які встановлюють на початковому етапі розслідування жорстокого поводження з тваринами, ми відносимо інформацію про заявника, потерпілого, свідків вчинення кримінального правопорушення.

Розпочинаючи розслідування жорстокого поводження з тваринами, слідчий має встановити наявність чи відсутність потерпілої від кримінального правопорушення особи. Якщо діяння, передбачене диспозицією ст. 299 КК України, було вчинено стосовно домашньої тварини, яка перебувала у власності особи, що не є суб'єктом кримінального правопорушення, то такій особі надається статус потерпілої.

За наявності в провадженні про жорстоке поводження з тваринами потерпілої особи органу досудового розслідування необхідно встановити такі

відомості: анкетні дані особи; місце проживання та місце роботи (навчання) потерпілого; тривалість перебування тварини у власності потерпілого; наявність чи відсутність заведеного на тварину санітарно-ветеринарного паспорта чи ветеринарної довідки; характер відносин між потерпілим і підозрюваним (обвинуваченим), наявність між ними конфліктів чи іншого негативного досвіду спілкування; відомості про обставини вчинення жорстокого поводження з тваринами.

Згідно з даними, отриманими в процесі дослідження матеріалів кримінальних проваджень (додаток Б), у 23,3 % випадків досудове розслідування жорстокого поводження з тваринами було розпочато за повідомленням заявника.

У ст. 60 КПК України зазначено, що заявником може бути фізична або юридична особа, яка звернулася із заявою чи повідомленням про кримінальне правопорушення до органу державної влади, уповноваженого розпочати досудове розслідування, і не є потерпілим [91]

Заявник має певний зв'язок з обставинами справи. Дослідниця О. М. Калачова зазначає, що цей зв'язок може бути різним: особа сама вчинила злочин, про який згодом і повідомила; особа була свідком протиправного діяння; особа сама потерпіла від злочину. Визначення такого зв'язку дасть змогу слідчому правильно визначити подальший статус цього суб'єкта, тому що заявник про злочин – це учасник правовідносин, статус якого є тимчасовим: у будь-якому разі особа, яка заявила про злочин, стане або свідком, або потерпілим чи представником неповнолітнього потерпілого, або набуде іншого процесуального статусу [40, с. 74–75].

У справах про жорстоке поводження з тваринами заявником може бути як безпосередньо потерпіла особа, у власності якої перебувала тварина, так й інші особи, наприклад, які знайомі зі злочинцем (родичі, сусіди, співмешканці), так і випадкові перехожі, що стали свідками протиправних дій або ж просто виявили труп тварини. Також заяву про вчинення кримінального правопорушення можуть подати зооохисні організації, представники засобів масової інформації, лікарі закладів ветеринарної медицини.

В окремих випадках заявником може бути особа, яка повідомила про кримінальне правопорушення зі слів потерпілих чи свідків, тому в такій ситуації вона не володіє інформацією про обставини вчинення жорстокого поводження з тваринами. Саме тому інформація про особу-заявника дасть змогу надалі не лише визначити її кримінально-правовий статус, а й сформулювати уявлення про інформацію, якою може володіти така особа, під час розслідування жорстокого поводження з тваринами.

До останнього блоку відомостей, які необхідно встановити під час розслідування жорстокого поводження з тваринами, належать дані стосовно особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Учений Ю. І. Азаров запропонував до структури відомостей про особу обвинуваченого віднести такі елементи: 1) ступінь суспільної небезпечності особи обвинуваченого; 2) індивідуально зумовлені ознаки особи; 3) соціально зумовлені властивості особи; 4) біолого-психологічні риси особи; 5) дані про ставлення обвинуваченого до вчиненого ним протиправного діяння та його поведінка в процесі провадження у справі [3, с. 15–24].

Таким чином, до обставин, що характеризують особу підозрюваного (обвинуваченого), належить широке коло відомостей, які характеризують, по-перше: загальну, біографічну інформацію про особу; по-друге, які стосуються внутрішнього, психологічного ставлення особи злочинця до вчиненого ним діяння (суб'єктивної сторони); по-третє, які можна віднести до криміналістичної інформації про особу.

Під час розслідування жорстокого поводження з тваринами слідчому необхідно встановити такі обставини, що характеризують особу підозрюваного (обвинуваченого):

1. Біографічні дані: прізвище, ім'я та по батькові, дата народження, стать, освіта, професія, сімейний стан, місце народження та місце проживання.

2. Відношення підозрюваного (обвинуваченого) до предмета посягання, тобто чи перебувала тварина у власності підозрюваного (обвинуваченого), його близьких родичів, сусідів, знайомих чи невідомих осіб, а також у випадку

вчинення цього кримінального правопорушення безпосереднім власником – його ставлення до тварини.

3. Стан фізичного та психічного здоров'я підозрюваного (обвинуваченого), наявність судимостей, а також відомості про перебування особи на обліку в наркологічному чи психіатричному диспансерах.

4. Психологічне ставлення особи до вчиненого ним жорстокого поводження з тваринами.

Джерела отримання даних про особу, яка вчинила жорстоке поводження з тваринами, є різноманітними. Такі джерела можуть бути первинними, отриманими в процесі проведення слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів. Інформація про особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, може міститися в пам'яті потерпілого, свідків й очевидців, а також може бути відображена в слідовій картині під час проведення огляду місця події, огляду тварини чи її трупа, інших слідчих (розшукових) дій.

2.2. Типові слідчі ситуації розслідування жорстокого поводження з тваринами та напрями їх вирішення

Найскладнішим для слідчого, на нашу думку, є початковий етап розслідування кримінального правопорушення, оскільки йому необхідно оцінити ситуацію, що склалася в умовах недостатності кримінально значущої інформації та дефіциту часу. У цьому випадку слідчому необхідно керуватися наявною слідовою картиною кримінального правопорушення, показаннями потерпілих, свідків, на їх підставі здійснити аналіз слідчої ситуації, що склалася [167, с. 325].

До безпосередніх завдань стадії початкового етапу розслідування А. В. Іваниця визначає швидке встановлення наявності або відсутності достатніх даних, що вказують на ознаки кримінального правопорушення, а також обставини, що виключають відкриття кримінального провадження, у зв'язку з чим вся робота на цій стадії спрямовується на збирання фактичних даних, які згодом має бути

визнано достатніми для прийняття рішення у справі. Саме на початковому етапі розслідування закладається підґрунтя для подальшого успішного розслідування кримінальних правопорушень [58, с. 233].

Ми поділяємо таке твердження і вважаємо, що саме на початковому етапі розслідування жорстокого поводження з тваринами слідчому необхідно виконати найбільший обсяг роботи, спрямованої на збирання та отримання об'єктивної інформації про характер події кримінального правопорушення, пошук і встановлення осіб, які можуть володіти інформацією про обставини жорстокого поводження з тваринами, а також осіб, причетних до його вчинення.

Процес розслідування кримінальних правопорушень має ситуаційний характер, тому алгоритм дій слідчого залежить від ситуації, що склалася. Залежно від типовості слідчої ситуації, що неодноразово складалася в практичній діяльності з розслідування кримінальних правопорушень, слідчий має реальну можливість скористатися криміналістичними рекомендаціями, спрямованими на її вирішення. Від слідчої ситуації, що склалася в певному конкретному випадку, залежить алгоритм дій слідчого під час розслідування жорстокого поводження з тваринами [167, с. 326].

Слідча ситуація – це сукупність сформованих на певному етапі умов – становища, стану й обстановки – розслідування, що сприймає, оцінює і використовує слідчий для виконання тактичних задач і досягнення загальних (стратегічних) завдань розслідування [21, с. 7]

Зміст слідчої ситуації формує система об'єктивних і суб'єктивних компонентів. До об'єктивних слід віднести: 1) наявність та характер наявної в розпорядженні слідчого доказової та орієнтуючої інформації про подію кримінального правопорушення, його місце, час, обстановку, спосіб вчинення, потерпілих й осіб, що його вчинили; слідову картину кримінального правопорушення; 2) наявність потенційних джерел доказової та носіїв орієнтуючої інформації; наявність у розпорядженні слідчого необхідних сил, засобів розслідування та можливості їх використання в певний момент досудового розслідування. Своєю чергою до суб'єктивних компонентів змісту слідчої

ситуації належать: 1) внутрішній (психологічний) стан слідчого під час розслідування кримінального правопорушення, рівень його професійних знань, умінь, навичок; 2) наявність комунікативного контакту слідчого з іншими учасниками провадження; 3) соціально-психологічні характеристики потерпілих, свідків, підозрюваних, які можуть вплинути на формування їх позиції в кримінальному провадженні; 4) наявність протидії розслідуванню з боку підозрюваного, а в деяких випадках – і з боку свідків та потерпілих; 5) наявність помилок у прийнятих рішеннях і процесуальних діях слідчого, прокурора, слідчого судді, оперативних працівників та їх наслідки; 6) інші непередбачувані дії осіб, що беруть участь у справі [54, с. 103–104].

Тому для виокремлення типових слідчих ситуацій розслідування необхідно проаналізувати й оцінити наявні об'єктивні та суб'єктивні компоненти, що стосуються як кримінального правопорушення загалом, так й окремих його обставин, визначити обставини, що підлягають встановленню для перевірки висунутих версій, на підставі цього визначити відповідний алгоритм дій слідчого.

На підставі аналізу практичних даних під час розслідування жорстокого поводження з тваринами можна виокремити різноманітні групи слідчих ситуацій.

Зокрема, до ситуацій, що характеризують місце вчинення жорстокого поводження з тваринами, належать такі: 1) кримінальне правопорушення вчинено в приміщенні за місцем проживання підозрюваного, потерпілого; 2) жорстоке поводження з твариною вчинено на відкритій місцевості чи в громадському місці.

Такий поділ слідчих ситуацій необхідний для того, щоб слідчий після прийняття заяви чи повідомлення про вчинення жорстокого поводження з тваринами мав уявлення про те, які слідчі (розшукові) дії необхідно провести передусім, систему техніко-криміналістичних заходів і засобів, застосування яких буде залежати від характеристик місцевості, приміщення, де було вчинено кримінальне правопорушення.

Залежно від того, чи визнає особа свою вину у вчиненні жорстокого поводження з тваринами, можуть виникати такі слідчі ситуації: 1) особа затримана на місці події та повністю визнає свою вину, готова співпрацювати зі

слідством; 2) особа затримана на місці події, вину визнає лише частково, вказуючи на те, що в неї були вимушені підстави вчинити протиправні дії; 3) підозрюваний цілком заперечує факт вчинення ним жорстокого поводження з тваринами.

Виокремлення слідчих ситуацій залежно від визнання винуватості особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, необхідне для обрання тактики слідчого для доказування причетності особи до вчиненого жорстокого поводження з тваринами. У випадках, коли особа цілком визнає свою вину, співпрацює з органами досудового розслідування, повідомляє про всі обставини події, слідчому необхідно перевірити достовірність отриманої від підозрюваного (обвинуваченого) інформації.

Також слід запропонувати поділ залежно від джерела, з якого стало відомо про вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 299 КК України: 1) заява надійшла від потерпілого, який є власником тварини, особа злочинця йому добре відома; 2) заява про вчинення жорстокого поводження з тваринами надійшла від особи, яка була очевидцем вчинення кримінального правопорушення, вона знайома або може впізнати особу злочинця; 3) факт вчинення кримінального правопорушення виявлений випадковими перехожими, членами зоозахисних організацій чи засобами масової інформації, особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, невідома.

Залежно від часу надходження заяви про вчинення кримінального правопорушення: 1) повідомлення про вчинення жорстокого поводження з тваринами надійшло під час або ж одразу після його вчинення; 2) від моменту вчинення кримінального правопорушення та надходження заяви минув певний проміжок часу.

Класифікація слідчих ситуацій залежно від дати надходження заяви про вчинення жорстокого поводження з тваринами дасть слідчому уявлення про черговість проведення слідчих (розшукових) дій. Якщо інформація про вчинення жорстокого поводження з тваринами надійшла під час або ж одразу після його

вчинення, слідчий має провести низку невідкладних слідчих (розшукових) дій, зокрема огляд місця події.

За кількістю осіб, які вчинили жорстоке поводження з тваринами: кримінальне правопорушення було вчинено одноособово; кримінальне правопорушення вчинили декілька осіб у співучасті. У цій ситуації слідчому необхідно визначити характер дій кожного з учасників жорстокого поводження з тваринами, їх мотиви й мету для подальшого визначення ступеня вини кожного з них.

Проаналізувавши дані анкетування слідчих (додаток А), можна виокремити такі типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування жорстокого поводження з тваринами:

- 1) затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення на місці жорстокого поводження з тваринами, наявні сліди події;
- 2) виявлення трупа або живої тварини з ознаками насильства, наявна інформація про особу ймовірного підозрюваного;
- 3) виявлення трупа або живої тварини з ознаками насильства, інформації про особу ймовірного підозрюваного немає, проте є очевидці;
- 4) інформація про факти жорстокого поводження з тваринами надійшла від громадян чи громадських організацій;
- 5) виявлено факт вчинення жорстокого поводження з тваринами у фото-, відеозаписах у мережі Інтернет.

Найсприятливішою для слідчого є ситуація, у якій особа, що вчинила кримінальне правопорушення, затримана безпосередньо на місці події, наявні очевидці кримінального правопорушення та виявлено слідову інформацію. Така слідча ситуація містить достатньо інформації для забезпечення виконання завдань кримінального судочинства [167, с. 326].

Здебільшого це ситуації, коли особа вчинила жорстоке поводження з власною твариною чи твариною свого родича, сусіда, знайомого. За таких ситуацій особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, визнає свою вину, співпрацює з органами досудового розслідування. Часто в таких ситуаціях

укладають угоду про визнання вини між підозрюваним (обвинуваченим) і прокурором (53,4 %), угоду про примирення між підозрюваним (обвинуваченим) та потерпілим (35,6 %).

Прикладом такої ситуації є вирок Києво-Святошинського районного суду Київської області від 16 травня 2017 року. Встановлено, що 25 квітня 2017 року близько 09 год 20 хв обвинувачений, перебуваючи за місцем мешкання, завдав істотного болю власній собаці породи лабрадор на прізвисько «Діамант», застосувавши жорстокі методи вчинення, тобто такі, які вчиняють особливо болісними способами, шляхом заподіяння травм і переломів. Перебуваючи на балконному приміщенні й тримаючи собаку зашийник, він викинув її з третього поверху будинку, унаслідок чого тварина отримала тілесні ушкодження. Обвинувальний акт надійшов до суду з угодою про визнання винуватості, яка укладена 28 квітня 2017 року між прокурором й обвинуваченим, що відповідає вимогам ст. 472 КПК України [25].

Таким чином, у випадках, коли факт вчинення жорстокого поводження з тваринами, а також особу винного встановлено, є очевидці кримінального правопорушення та виявлено всі сліди, слідчому необхідно невідкладно провести низку таких дій: 1) огляд місця події та знарядь вчинення кримінального правопорушення з метою встановлення обставин і механізму вчинення кримінального правопорушення; 2) огляд тварини чи її трупа з метою попереднього встановлення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень та (чи) причини смерті; 3) допит потерпілого (за наявності); 4) допит підозрюваного; 5) встановлення та допит очевидців, свідків про відомі їм обставини вчинення кримінального правопорушення; б) призначення необхідних експертних досліджень.

Друга слідча ситуація, у якій особа, що вчинила кримінальне правопорушення, зникла з місця події, проте на підставі показань свідків чи потерпілого її вдалося одразу встановити, теж можна вважати сприятливими обставинами. Такі ситуації виникають у випадках, коли власник тварини, яка

стала предметом кримінального правопорушення, чи очевидці знайомі з особою, яка вчинила кримінальне правопорушення [167, с. 327].

Для прикладу, до Кам'янського відділення поліції в Черкаській області надійшло повідомлення про те, що на паркані одного з місцевих жителів на ціпку висить мертва собака. На місце події негайно виїхала слідчо-оперативна група. Після прибуття правоохоронців за викликом чоловік уже встиг зняти з паркану мертву собаку й викинути її в яму [106].

У цій ситуації слідчому необхідно насамперед ужити заходів для затримання підозрюваного з метою недопущення знищення чи приховування ним слідів вчинення жорстокого поводження з тваринами.

За окреслених обставин алгоритм першочергових дій слідчого такий:

- 1) проведення допиту потерпілого та (чи) свідків стосовно обставин вчинення кримінального правопорушення й особи, яка вчинила кримінальне правопорушення;
- 2) організація розшуку підозрюваного з подальшим його затриманням;
- 3) огляд місця події та знарядь вчинення кримінального правопорушення;
- 4) огляд тварини чи її трупа з метою попереднього встановлення ступеня тяжкості ушкоджень та (чи) причин смерті;
- 5) вилучення виявлених на місці вчинення кримінального правопорушення предметів і слідів;
- 6) у разі встановлення особи, щодо якої є підстави вважати, що саме вона вчинила кримінальне правопорушення, затримання і проведення обшуку останньої на наявність у неї знарядь вчинення жорстокого поводження з тваринами та проведення освідування підозрюваного з метою пошуку на його тілі слідів вчинення кримінального правопорушення;
- 7) допит підозрюваного;
- 8) призначення експертиз.

Часто особа, яка вчинила жорстоке поводження з тваринами й зникла з місця події, намагатиметься приховати сліди та знаряддя вчинення кримінального правопорушення, або ж заперечуватиме свою причетність до його вчинення, чи викладе власну версію події. Слідчому необхідно в такому разі вжити всіх необхідних заходів щодо швидкого пошуку й виявлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Якщо потерпілий чи свідки вказують на конкретну

особу, слідчий дає доручення працівникам оперативних підрозділів у якомога стисліші строки встановити місцезнаходження винного й забезпечити затримання та доставлення його до відділу поліції для проведення необхідних слідчих (розшукових) дій. Імовірними місцеперебуванням особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, у такій слідчій ситуації може бути місце проживання чи місце проживання родичів, знайомих, місце навчання, роботи. Версії щодо можливого місцеперебування необхідно висувати залежно від часу надходження заяви про вчинення жорстокого поводження з тваринами й моменту вчинення протиправного діяння, а також інших обставин.

У разі виникнення слідчої ситуації, у якій було виявлено труп або живу тварину з явними ознаками насильства, є очевидці, що бачили правопорушника, але особа його невідома, першочерговими заходами будуть дії, пов'язані із встановленням особи, що вчинила кримінальне правопорушення. Часто такі ситуації виникають тоді, коли жорстоке поводження з твариною було вчинено в громадському місці, наприклад, у парках, на дитячих майданчиках, у дворах будинків, де є чимало очевидців. [167, с. 327] Мотивом вчинення такого кримінального правопорушення є хуліганські спонування, перебування особи правопорушника в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння.

У цій ситуації першочерговими діями будуть: 1) огляд місця події, знарядь кримінального правопорушення та інших об'єктів, що були залишені з метою виявлення даних, які допоможуть ідентифікувати особу, що вчинила кримінальне правопорушення; 2) огляд тварини чи її трупа й подальше призначення судово-ветеринарної експертизи для встановлення причини смерті або механізму та ступеня ушкоджень на тілі тварини; 3) встановлення очевидців і детальний допит свідків про обставини вчинення кримінального правопорушення та з'ясування ознак зовнішності винної особи; 4) ужиття заходів щодо пошуку особи, яка вчинила кримінальне правопорушення; 5) у разі виявлення особи, відомості про яку свідчать про можливість її причетності до вчиненого кримінального правопорушення, – проведення впізнання [167, с. 327].

Слідчому необхідно спрямувати зусилля на встановлення очевидців вчинення жорстокого поводження з тваринами; забезпечити виявлення осіб, що мають відомості, які характеризують особу можливого підозрюваного; у разі наявності інформації про особу, щодо якої є дані про її причетність до події, встановити її місцеперебування з подальшим проведенням всіх необхідних слідчих (розшукових) дій.

У разі браку такої інформації слідчому необхідно без зволікань провести детальний допит потерпілих, свідків стосовно характерних ознак зовнішності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, скласти фотопортрет для подальшого надання доручень працівникам оперативних підрозділів щодо застосування заходів із розшуку такої особи.

Під час допитів слідчий передусім має встановити, чи не запам'ятав потерпілий або інші очевидці події будь-які ознаки зовнішності правопорушника, його особливі прикмети. Подальші дії слідчого залежать від змісту показань потерпілого та свідків.

Під час розшуку винної особи важливою також буде інформація про можливі ушкодження, які отримала така особа в процесі вчинення жорстокого поводження з тваринами. Джерелами отримання цієї інформації можуть бути відомості, отримані внаслідок проведення огляду місця події, допиту потерпілих, свідків, дані судово-ветеринарної експертизи. У випадках, коли тварина чинила опір і завдала підозрюваному ушкоджень у вигляді укусів, подряпин тощо, такі сліди допоможуть ідентифікувати винного.

Крім того, одним із сучасних джерел пошуку інформації, зокрема у випадках жорстокого поводження з тваринами, є мережа Інтернет, яка стає дедалі популярнішою серед осіб, які вчиняють жорстоке поводження з тваринами, викладаючи власні відео на різноманітні сайти.

Прикладом такої ситуації є кримінальне провадження Снятинського відділення поліції в Івано-Франківській області, відкрите за ч. 1 ст. 299 (жорстоке поводження з тваринами) КК України. Зокрема, 12 березня до Снятинського відділення поліції надійшло повідомлення від голови «Дому Сірка» про те, що в

селі Стецева чоловік забив до смерті собаку. На місце події негайно виїхала слідчо-оперативна група. Прибувши на місце події, правоохоронці встановили, що собака живий, але травмований. Також під час моніторингу мережі Інтернет працівники поліції виявили відео, на якому чоловік завдає ударів тварині. Правоохоронці встановили особу чоловіка. Після цього з ним почали працювати правоохоронці [121].

Четверта слідча ситуація, у якій виявлено тварину чи її труп з ознаками насильницької смерті, особа, що вчинила кримінальне правопорушення, невідома, очевидців немає, є найскладнішою в процесі розслідування жорстокого поводження з тваринами. Така ситуація складається тоді, коли труп тварини виявили члени зоозахисних організацій чи перехожі [167, с. 328].

Прикладом такої ситуації є кримінальне провадження, розпочате Шосткинським відділом поліції в Сумській області. До поліції надійшла інформація про виявлення на одному зі сміттєвих майданчиків м. Шостки мішків із мертвими тваринами, у двох мішках із чотирьох знаходяться тіла собак, на кожному з них – по одному ножовому пораненню, що, вочевидь, і стало причиною смерті тварин [105].

У випадку виникнення такої слідчої ситуації необхідно ретельно оглянути місце виявлення трупів тварин і прилеглу до нього територію для виявлення слідів та знарядь вчинення кримінального правопорушення, а також інших предметів, які можуть вивести розслідування на особу, яка вчинила діяння, передбачене ст. 299 КК України; провести огляд трупів тварин, призначити судово-ветеринарну експертизу, ужити всіх необхідних заходів для пошуку особи, що вчинила це кримінальне правопорушення [167, с. 328].

У ситуації вчинення кримінального правопорушення невідомою особою постає необхідність розроблення слідчим програми пошуку винного, яка містить тактичні завдання, версії, методи й засоби їх вирішення та перевірки, охоплює послідовність таких дій: 1) пошук і виявлення носіїв інформації щодо ознак невідомого злочинця; 2) здобуття інформації з виявлених джерел щодо ознак злочинця; 3) аналіз і синтез отриманої інформації [178, с. 352–353].

Інші вчені-криміналісти пропонують розширену послідовність виконання таких завдань: 1) виявлення джерел інформації про ознаки злочинця; 2) побудова гіпотетичної моделі злочинця (шуканої особи) та встановлення його приналежності до: широкої сукупності (класу) осіб за загальними ознаками; вузької сукупності (групи) осіб за окремими ознаками; 3) встановлення обмеженої, кількісно визначеної групи осіб, яких перевіряють; 4) встановлення особи, яку перевіряють, тобто особи, яка згідно з обставинами справи може бути шуканим злочинцем, за необхідності – відбір від неї зразків для порівняльного дослідження; 5) ідентифікація конкретної особи; 6) встановлення шуканого злочинця [101, с. 22].

Під час розслідування жорстокого поводження з тваринами джерелами отримання інформації про невідому особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, можуть бути: будь-які сліди, що були виявлені під час огляду місця події; безпосередньо тварина чи її труп з усіма наявними на її тілі слідами; відомості, отримані під час проведення допитів свідків, потерпілих; дані судово-ветеринарних й інших експертиз; інші джерела (відомості, отримані з камер відеоспостереження, тощо).

Важливим джерелом інформації про особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, є обстановка місця його вчинення. Саме тому необхідно здійснити пошук, виявлення та фіксацію якомога більшої кількості слідів, які можуть містити інформацію про особу, що вчинила жорстоке поводження з тваринами (сліди рук, ніг, крові тощо), а також огляд тварини чи її трупа, на яких можуть залишитися сліди винного (наприклад, якщо тварина чинила опір – кусала чи дряпала особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, на її тілі, пащі, кігтях могли залишитися сліди крові, шкіри тощо).

У разі відсутності очевидців вчинення жорстокого поводження з тваринами, доцільним буде подання доручень працівникам оперативних підрозділів на встановлення наявності на місці події чи поблизу нього відеокамер. У разі позитивного результату слідчому необхідно отримати дозвіл на тимчасовий доступ до речей і документів. Вилучені відеоматеріали підлягають негайному

огляду й за потреби – вилученню та визнанню речовим доказом у кримінальному провадженні. На таких відеозаписах може бути зафіксовано подію кримінального правопорушення та механізм його вчинення, встановлено осіб з підозрілою поведінкою та осіб, які могли бути очевидцями вчинення жорстокого поводження з тваринами.

Після отримання інформації про особу, що вчинила кримінальне правопорушення, слідчому необхідно її проаналізувати та систематизувати залежно від джерела, перевірити на достовірність і висунути версії щодо підозрюваної особи.

У процесі пошуку відомостей про невідому особу, яка вчинила жорстоке поводження з тваринами, слідчий може звертатися за допомогою до засобів масової інформації. Такі дії вчиняють здебільшого в разі виявлення масової загибелі тварин (наприклад, унаслідок отруєння собак, котів). Оголошення, розміщене через друковані чи телевізійні засоби масової інформації, повинно спонукати осіб, які можуть володіти певною інформацією стосовно цього кримінального правопорушення чи особи, яка вчинила жорстоке поводження з тваринами, надати допомогу органам досудового розслідування у встановленні всіх обставин справи, пошуку й ідентифікації винної особи.

Ще одним джерелом отримання інформації про особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, можуть бути зоозахисні організації та об'єднання громадян. Часто вони і є ініціаторами відкриття кримінальних проваджень за фактами жорстокого поводження з тваринами, у зв'язку зі своєю діяльністю можуть надати допомогу в проведенні досудового розслідування та пошуку винних осіб.

Популярність серед осіб, які вчиняють жорстоке поводження з тваринами, мережі Інтернет стає причиною появи нових способів вчинення діянь, передбачених ст. 299 КК України, із подальшим їх розповсюдженням у глобальній мережі Інтернет. Викладаючи відео жорстокого поводження з тваринами на різноманітні сайти, особа не лише публічно демонструє свої протиправні дії, а й поширює серед людей жорстоке та зневажливе ставлення до

тварин, яке впливає на психіку, передусім неповнолітніх і малолітніх, що є частими відвідувачами таких сайтів, фактично пропагує та закликає до вчинення жорстокого поводження з тваринами. Це призвело до появи ще однієї слідчої ситуації, за якої факт вчинення жорстокого поводження з тваринами встановлено на відео, яке було оприлюднено в мережі Інтернет, проте ні тварини, яка зазнала жорстокого поводження, ні особи злочинця не встановлено [167, с. 378–379].

Прикладом цієї ситуації є кримінальне провадження, відкрите слідчими Вільнянського відділення поліції Головного управління Національної поліції в Запорізькій області. До Вільнянського відділення поліції Головного управління Національної поліції в Запорізькій області надійшло повідомлення про те, що невідома особа в мережі Інтернет, створила сторінку з фото- й відеоматеріалами жорстокого поводження з тваринами – катування та вбивства. Фігурантка також розповсюджувала їх у соціальних мережах [104].

Наявність такої слідчої ситуації ускладнює процес розслідування жорстокого поводження з тваринами, оскільки в цьому випадку немає традиційної для криміналістичної науки слідової картини кримінального правопорушення. Для ефективного розслідування жорстокого поводження з тваринами необхідно виявити й використати електронні (віртуальні) сліди кримінального правопорушення.

Факт поширення в мережі Інтернет матеріалів жорстокого поводження з тваринами й відкриття на цій підставі кримінального провадження може бути здійснений за повідомленням особи, яка виявила такі фото чи відеозапис, за заявою зооохисної організації або об'єднання, ЗМІ чи слідчим за власною ініціативою. Першочерговою слідчою (розшуковою) дією, яку здійснює слідчий в разі отримання повідомлення такого характеру, є слідчий огляд вебсайту в порядку, передбаченому ст. 237 КПК України, на предмет наявності чи відсутності факту вчинення кримінального правопорушення [167, с. 379–380].

Встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення і яка вчиняє таку неправомірну діяльність з використанням мережі Інтернет, розпочинається із фіксування факту неправомірної дії. На думку О. О. Двойнікова, у разі виявлення

факту розміщення забороненої інформації в глобальній мережі правоохоронними органами під час фіксування готують такі документи, що підтверджують факт знаходження протиправного контенту на сайті: 1) рапорт (лист) працівника про виявлення та встановлення наявності знаходження протиправної інформації на сайті; 2) протокол зі скріншотами (копії сторінки сайту з екрана), що підтверджує наявність протиправної інформації на сайті; 3) документ (файл) для перегляду сторінки сайту в режимі онлайн; 4) додається посилання на сторінку сайту в каталозі обраного в Microsoft Internet Explorer; 5) створюється копія сторінки сайту на жорсткому диску за допомогою спеціальної утиліти; 6) готується інформаційна довідка про ідентифікаційні дані сайту (IP-адреса, URL), інтернет-провайдера (електронна адреса, номери телефонів) тощо [43, с. 220].

Під час дослідження відеозапису жорстокого поводження з тваринами, яке заходиться в мережі Інтернет, можливо також встановити:

- 1) обставини вчинення кримінального правопорушення;
- 2) відомості про предмет посягання, а саме вид, породу, масть тварини, характер ушкоджень, які було заподіяно тварині;
- 3) дані стосовно особи, яка вчинила кримінальне правопорушення;
- 4) інші відомості, що мають доказове значення для розслідування жорстокого поводження з тваринами. Для прикладу, це може бути встановлення місця вчинення кримінального правопорушення, якщо з наявних на відео об'єктах, предметах тощо є можливість впізнати місцевість (наприклад, громадське місце, парк). Або ж на відео присутні інші особи, які могли бути співучасниками чи очевидцями вчинення жорстокого поводження з тваринами.

Отже, у кожному конкретному випадку слідча ситуація має індивідуальний характер, оскільки залежить від обставин, які склалися в певних умовах вчинення кримінального правопорушення, надалі може змінюватися залежно від появи нової доказової інформації, що має значення для кримінального провадження. Оцінка слідчої ситуації на початковому етапі розслідування жорстокого поводження з тваринами й висунення на її підставі слідчих версій дозволить слідчому обрати оптимальний варіант методики розслідування [167, с. 328].

2.3. Взаємодія слідчого з правоохоронними органами та громадськими організаціями під час розслідування жорстокого поводження з тваринами

Важливою умовою швидкого та якісного розслідування і запобігання кримінальним правопорушенням є ефективна організація взаємодії слідчих з оперативними підрозділами й іншими органами, установами, організаціями.

Для забезпечення ефективної взаємодії на всіх етапах розслідування злочинів необхідно чітко знати її правові засади й організаційні форми, урахувати наявні криміналістичні рекомендації, реагувати на психологічні характеристики ситуацій, що складаються. Тобто йдеться про комплексний підхід до розв'язання цієї проблеми як у практичному, науковому, так і в навчально-методичному аспектах [150, с. 187].

У криміналістичному енциклопедичному словнику взаємодію визначено як процес безпосереднього чи опосередкованого впливу об'єктів (суб'єктів) один на одного, що породжує їх взаємозумовленість і зв'язок [193, с. 25].

Отже, взаємодією ми вважаємо наперед узгоджену систему дій різних суб'єктів, метою якої є досягнення єдиного результату, використовуючи спільні зусилля, методи й засоби.

Взаємодія органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами поліції має відбуватися на підставі Конституції України [74], КК України [88], КПК України [91], законів України «Про Національну поліцію» [140], «Про оперативно-розшукову діяльність» [141] й інших актів законодавства України.

Основними принципами взаємодії є: 1) швидке, повне й неупереджене розслідування кримінальних правопорушень; 2) самостійність слідчого в процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, заборонена; 3) оптимальне використання наявних можливостей органів досудового розслідування та оперативних підрозділів Національної

поліції України в запобіганні, виявленні й розслідуванні кримінальних правопорушень; 4) дотримання загальних засад кримінального провадження; 5) забезпечення нерозголошення даних досудового розслідування [62].

Національне кримінальне процесуальне законодавство, зазначає О. В. Керевич, наділяє слідчого функцією керуючої підсистеми, а функцією підлеглої підсистеми – оперативні підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність [67].

Тому процес взаємодії слідчого з іншими працівниками правоохоронних органів постає як часово-просторовий процес, що передбачає: 1) прийняття слідчим рішення про взаємодію з працівниками зазначених вище органів; 2) діяльність цих працівників щодо виконання рішення слідчого; 3) процесуальну й іншу діяльність слідчого, пов'язану з оцінкою доказової та орієнтуючої інформації, отриманої завдяки взаємодії, а також використання її під час розслідування [150, с. 188].

Більшість вчених-криміналістів і процесуалістів розрізняє процесуальні (врегульовані КПК) і непроцесуальні (організаційні) форми взаємодії слідчого з правоохоронними органами.

Слідчий у процесі досудового розслідування жорстокого поводження з тваринами найчастіше взаємодіє з: оперативними підрозділами, дільничним офіцером поліції, працівниками Департаменту кіберполіції Національної поліції України, органами державної влади й місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, зоозахисними організаціями, засобами масової інформації.

Одним із перших суб'єктів процесуальної форми взаємодії, з яким слідчий тісно співпрацює в процесі розслідування жорстокого поводження з тваринами, є працівники оперативних підрозділів Національної поліції України.

Взаємодія слідчого й оперативних підрозділів регламентована низкою відомчих нормативно-правових актів, серед яких Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх

виявленні та розслідування, затверджена наказом МВС України від 7 липня 2017 року № 575 [62].

На думку І. В. Кубарева, взаємодія слідчих й оперативних підрозділів полягає в узгодженому визначенні та здійсненні слідчих дій, оперативно-розшукових й інших заходів під керівництвом слідчого з метою ефективного виконання завдань кримінального судочинства [93, с. 183].

Науковець А. А. Патик пропонує ширше тлумачення поняття взаємодії слідчих із працівниками оперативних підрозділів, визначаючи її як узгоджені, такі, що впливають із завдань кримінального судочинства, комплексні (процесуальні й оперативно-розшукові) дії, метою яких є розкриття, розслідування та запобігання злочинам, притягнення до відповідальності винних осіб виключно на підставах, визначених нормами кримінального процесуального закону, нормативними актами, що здійснюється за суворого розмежування компетенції в межах наданих повноважень шляхом найефективнішого поєднання дозволених їм заходів і матеріального забезпечення за умов збереження таємниці досудового розслідування та джерел отримання конфіденційних відомостей [116, с. 242].

Отже, взаємодія слідчих і працівників оперативних підрозділів є невід'ємною складовою процесу досудового розслідування кримінальних правопорушень, що полягає у формуванні спільного плану дій протягом усього процесу розслідування певного конкретного кримінального правопорушення, взаємоузгодженості та розподілу обов'язків кожного суб'єкта взаємодії залежно від його посадових обов'язків з метою швидкого, повного й усебічного з'ясування всіх обставин кримінального провадження, пошуку винних осіб і притягнення їх до кримінальної відповідальності.

У науковій літературі є низка підходів до визначення форм взаємодії слідчого з працівниками оперативних підрозділів Національної поліції України.

На підставі положень кримінального процесуального законодавства можна виокремити такі основні форми взаємодії слідчих й оперативних підрозділів під час проведення розслідування: а) процесуальні: передача протоколу прокуророві

про проведення негласної слідчої (розшукової) дії (ст. 252 КПК України); доручення слідчого щодо проведення слідчої (розшукової) дії (ст. 40, 246 КПК України); надання допомоги слідчому під час проведення слідчих (розшукових) дій (ст. 40 КПК України); б) організаційні: обмін інформацією; координація; консультації; реалізація матеріалів ОРД; аналіз причин та умов, що сприяли вчиненню злочину [4]. З огляду на особливості роботи слідчого й оперативного підрозділів, їхню процесуальну співпрацю можна поділити на три форми: організаційні, процесуальні й результативні [203].

Однією з важливих процесуальних форм взаємодії слідчого з працівниками оперативних підрозділів під час розслідування жорстокого поводження з тваринами є утворення і діяльність слідчо-оперативної групи.

Основними чинниками, якими зумовлена необхідність процесуальної взаємодії слідчого з оперативними підрозділами, є створення слідчо-оперативної групи й діяльність у її складі [179].

Оперативні працівники, які були включені до складу слідчо-оперативної групи під час розслідування жорстокого поводження з тваринами, за дорученням слідчого можуть проводити такі першочергові заходи: здійснюють встановлення очевидців, свідків, потерпілих; допомагають слідчому у виявленні слідів вчинення жорстокого поводження з тваринами; проводять огляд території, прилеглої до місця події, з метою виявлення можливих слідів, камер відеоспостереження, на яких могла бути зафіксована подія кримінального правопорушення чи особа винного, пошуку шляхів імовірного відходу особи, яка вчинила кримінальне правопорушення; проводять поквартирне опитування осіб про можливі відомі їм обставини кримінального правопорушення та особу підозрюваного, з метою пошуку осіб, які могли бути очевидцями події кримінального правопорушення або які можуть повідомити будь-яку інформацію, що матиме значення для подальшого розслідування та пошуку винних осіб, виконують інші доручення слідчого.

Важливою формою взаємодії слідчого з працівниками оперативних підрозділів у процесі досудового розслідування жорстокого поводження з

тваринами є виконання доручень слідчого про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, а також застосування заходів забезпечення кримінального провадження.

Неприпустимим є формулювання доручення в нечіткій формі чи загальними фразами на зразок: «встановити особу, яка вчинила злочин»; «провести інші дії, спрямовані на розкриття злочину» тощо. [15, с. 46–47].

У цьому контексті необхідно зазначити, що всі письмові доручення слідчий складає у формі усталеного зразка – так званого «трафаретного». Унаслідок цього такі доручення слідчих не мають конкретизації, не враховують особливостей кожного окремого кримінального провадження, а оперативний працівник, отримавши таке доручення, не має належного уявлення про заходи, які слід провести для виконання доручення, а тому дає таку саму усталену «трафаретну» відповідь. За таких умов немає узгодженості між діями слідчого й оперативного працівника.

Відповідно до п. 2 розділу VI Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами й підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, не допускається надання слідчим (дознавачем) оперативному підрозділу (працівнику оперативного підрозділу – члену слідчо-оперативної групи) неконкретизованих доручень і доручень без встановленого строку їх виконання. Крім того, вони повинні містити перелік слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій, які потрібно виконати, і відомості, необхідні для реалізації цих дій [62].

Ураховуючи специфіку кримінального правопорушення, передбаченого ст. 299 КК України, слідчий повинен формулювати доручення працівнику оперативного підрозділу, зважаючи на предметність кримінального правопорушення та інші його специфічні особливості.

До непроцесуальних форм взаємодії слідчого й оперативних працівників належать: 1) спільне формування плану проведення слідчих, розшукових й оперативно-розшукових заходів; 2) керівництво проведенням слідчих дій та

оперативно-розшукових заходів; 3) спільний аналіз причин та умов, що сприяють вчиненню кримінального правопорушення, обговорення профілактичних заходів; 4) спільна узгоджена діяльність у складі слідчо-оперативної групи; 5) постійний обмін інформацією, зокрема про кримінальні правопорушення, що готують, а також використання можливостей автоматизованих банків даних, криміналістичних й оперативно-довідкових обліків тощо.

Основними проблемними питаннями під час взаємодії слідчих та оперативних підрозділів у процесі розслідування жорстокого поводження з тваринами можна вважати такі: 1) низький рівень співпраці між слідчими та працівниками оперативних підрозділів; 2) недостатня ефективність реалізації наявного комплексу оперативно-розшукових заходів; 3) необхідність упровадження іноземного досвіду; 4) недостатня обізнаність оперативних працівників щодо специфіки розслідування розглядуваного кримінального правопорушення; 5) неналежне ставлення працівників оперативних підрозділів до розслідування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 299 КК України; 6) відсутність взаємоузгодження плану дій під час проведення слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів.

У процесі розслідування жорстокого поводження з тваринами слідчий тісно взаємодіє з дільничними офіцерами поліції та поліцейськими патрульної служби.

Процесуальний характер взаємодії слідчого з дільничним офіцером поліції полягає в тому, що останній, відповідно до Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції, затвердженої наказом МВС України від 28 липня 2017 року № 650: здійснює профілактичну роботу, спрямовану на запобігання вчиненню кримінальних правопорушень; виявляє їх причини й умови, уживає в межах компетенції заходи для їх усунення; уживає заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального правопорушення; здійснює своєчасне реагування на заяви та повідомлення про кримінальні правопорушення тощо [61].

Отже, дільничний офіцер поліції, виконуючи свої повноваження, може як попереджати, так і виявляти факти вчинення жорстокого поводження з тваринами

в межах своєї ділянки й зобов'язаний інформувати слідчого про джерела отримання такої інформації.

Дільничний офіцер поліції може надавати слідчому інформацію, яка стосується особливостей території, що знаходиться в межах його обслуговування; інформацію про осіб, які перебувають на профілактичному обліку; осіб, які схильні до вчинення кримінальних правопорушень, а також місць їх можливого перебування; осіб, які перебувають на психіатричному чи наркологічному обліку; систематично вчиняють адміністративні правопорушення, а також прикмети осіб, яких підозрюють у вчиненні або які вчинили кримінальні правопорушення. Така інформація може допомогти в пошуку та виявленні осіб, що вчинили жорстоке поводження з тваринами. Крім того, дільничного офіцера поліції можуть залучати до пошуку таких осіб.

У зв'язку із вчиненням кримінального правопорушення, передбаченого ст. 299 КК України, дільничний офіцер поліції, на території якого було вчинено це діяння, першим прибуває на місце події для здійснення всіх необхідних заходів з охорони безпосередньо місця виявлення кримінального правопорушення та прилеглої території. У разі отримання даних про вчинення жорстокого поводження з тваринами чи самостійного виявлення дільничним офіцером поліції кримінального правопорушення, він повинен негайно повідомити про це до чергової частини органу поліції та прибути на місце події. Крім зазначених вище дій, він може викликати лікаря ветеринарної медицини для надання тварині допомоги. Усю зібрану інформацію про обставини вчинення кримінального правопорушення після приїзду слідчо-оперативної групи передають слідчому.

Непроцесуальна взаємодія між дізнавачем, слідчим і дільничним офіцером поліції під час розслідування жорстокого поводження з тваринами може відбуватися в таких формах: надання консультацій дізнавачу, слідчому щодо осіб, які можуть бути причетними до вчинення цього кримінального правопорушення (з числа осіб, які систематично вчиняють адміністративні правопорушення, домашнє насильство тощо); консультації стосовно місць можливого виявлення слідів кримінального правопорушення; надання відомостей від громадян про

виявлення фактів можливого вчинення жорстокого поводження з тваринами й винних осіб.

Крім цього, дільничний офіцер поліції в межах своїх повноважень взаємодіє з органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами й організаціями, а також громадськими об'єднаннями, зокрема зоозахисними, які знаходяться на території дільниці та які можуть бути поінформовані про обставини вчинення жорстокого поводження з тваринами.

Під час виникнення складних слідчих ситуацій, таких як виявлення фактів вчинення жорстокого поводження з тваринами на фото, відеозаписах, у мережі Інтернет, слідчому необхідно взаємодіяти з підрозділами Департаменту кіберполіції Національної поліції України. Основним його завданням є попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, механізмів підготовки, вчинення або приховування яких передбачає використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), телекомунікаційних і комп'ютерних мереж та систем.

Джерелами отримання інформації про виявлення факту вчинення жорстокого поводження в мережі Інтернет можуть бути: електронні й письмові повідомлення про кримінальне правопорушення; запити та повідомлення органів місцевого самоврядування, громадських організацій тощо про кримінальне правопорушення; матеріали, складені за результатами перевірки заяв і повідомлень громадян; письмові доручення, постанови слідчого; матеріали інших правоохоронних органів.

Для того щоб отримана інформація про вчинення кримінального правопорушення мала подальшу перспективу для проведення досудового розслідування, вона повинна бути підтверджена достовірними джерелами, які закономірно пов'язані з документальністю факту її перевірки оперативним підрозділом. Працівник оперативного підрозділу Департаменту кіберполіції може отримати повідомлення (заяву) про вчинення неправомірних дій, пов'язаних із жорстоким поводженням із тваринами (в Інтернеті чи іншій мережі, месенджері), після надходження такої інформації в межах своєї компетенції повинен здійснити

попередню перевірку отриманих відомостей для спростування чи підтвердження факту вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 299 КК України.

За результатами здійснення первинної перевірки рапорт складає працівник оперативного підрозділу про виявлення ознак кримінального правопорушення; матеріали опитування очевидців, свідків, потерпілого; матеріали перевірки за оперативними, криміналістичними й іншими обліками (зокрема система Інтерполу I-24/7, захищений канал зв'язку Європолу «SIENA»); протокол огляду місця події, а саме роздруківки фото- чи відеофайлів, скріншоти вебсторінок із зафіксованими на них діями, передбаченими ст. 299 КК України, що розміщені на жорсткому диску переносного комп'ютера підозрюваного (обвинуваченого); офіційні матеріали різних суб'єктів ринку телекомунікаційних послуг, наприклад, від операторів і провайдерів телекомунікаційних послуг про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, отримання послуг, їх тривалість, зміст, маршрути передавання; інструкції, довідки, інші технічні документи.

Співробітництво між слідчим і підрозділами Департаменту кіберполіції Національної поліції України здійснюють шляхом надання слідчим доручень на виконання до підрозділу ініціатора, який буде забезпечувати супроводження зазначених матеріалів, а також під час підготовки до проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на збирання інформації в електронній формі; спільного проведення слідчих (розшукових) дій, таких як слідчий огляд й обшук, або тимчасового доступу до речей та документів (зокрема, ЕОМ, електронних носіїв інформації), а також негласних слідчих (розшукових) дій, таких як зняття інформації з електронних інформаційних систем або її частини, доступ до яких не обмежує її власник, володілець або утримувач, чи не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту, зняття інформації з електронних інформаційних систем без відома її власника, володільца або утримувача.

Під час розслідування жорстокого поводження з тваринами слідчі органів досудового розслідування постійно взаємодіють не тільки з оперативними підрозділами, а й з органами державної влади та місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, зоозахисними організаціями. Така взаємодія в більшості випадків має непроцесуальний характер [160, с. 194].

Зоозахист також віднесено до компетенції Державної екологічної інспекції України (Держекоінспекції), що є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра екології та природних ресурсів та який реалізує державну політику зі здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів.

Згідно з ч. 2 п. 3 Положення про Державну екологічну інспекцію України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 19 квітня 2017 року № 275, до основних завдань цього органу державної влади належить здійснення в межах передбачених законом повноважень державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства щодо раціонального використання, відтворення й охорони об'єктів тваринного та рослинного світу, а також ведення мисливського господарства та здійснення полювання [123].

Практичне виконання цих завдань покладено на державних інспекторів України з охорони навколишнього природного середовища (керівників структурних підрозділів, їхніх заступників і головних спеціалістів Держекоінспекції, «які безпосередньо проводять перевірки, обстеження та здійснюють інші контрольно-наглядові заходи»), наділених правом «носіння форми встановленого зразка, вогнепальної зброї». Держекоінспекція зобов'язана взаємодіяти з правоохоронними органами, залучаючи їх працівників до здійснення заходів з державного нагляду (контролю), передаючи правоохоронним органам матеріали про діяння, у яких вбачають ознаки кримінального правопорушення, а також доставляючи осіб, які вчинили порушення вимог законодавства з питань, що належать до її компетенції, до правоохоронних

органів, органів Держприкордонслужби або виконавчих органів сільських, селищних, міських рад, якщо особу порушника неможливо встановити на місці вчинення правопорушення [123].

Також необхідно акцентувати увагу на спеціально створених органах громадського контролю у сфері захисту тварин від жорстокого поводження. Відповідно до ст. 33 Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження», громадський контроль у сфері захисту тварин від жорстокого поводження здійснюють громадські інспектори з охорони довкілля [138].

Діяльність громадських інспекторів регламентує Положення про громадських інспекторів з охорони довкілля [122].

Наступним суб'єктом взаємодії слідчого в процесі розслідування жорстокого поводження з тваринами є зоозахисні організації. Засади діяльності громадських організацій визначені Законом України «Про громадські об'єднання» [133].

Громадські організації у сфері захисту тварин від жорстокого поводження:

- 1) беруть участь у проведенні державними органами управління у сфері захисту тварин від жорстокого поводження перевірок виконання підприємствами, установами й організаціями планів і заходів, пов'язаних із захистом тварин від жорстокого поводження;
- 2) ставлять перед відповідними органами державної влади питання про конфіскацію тварин і відповідальність осіб, які їх утримують, відповідно до чинного законодавства, у разі виявлення фактів жорстокого поводження з тваринами;
- 3) подають до суду позови про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушення законодавства про захист тварин від жорстокого поводження, здоров'ю громадян і майну громадських організацій [138].

Громадські організації, метою яких є захист тварин від жорстокого поводження, мають право одержувати від органів державної влади й органів місцевого самоврядування інформацію, необхідну для реалізації ними своїх статутних завдань [138].

Відповідно до результатів аналізу даних анкетування, проведеного серед слідчих (додаток А), у 20,8 % випадків джерелом отримання інформації про

вчинення жорстокого поводження з тваринами є громадські об'єднання чи зоозахисні організації [160, с. 195].

У цій ситуації виникає процесуальна форма взаємодії слідчого з громадськими об'єднаннями чи зоозахисними організаціями, оскільки їх наділяють процесуальним статусом заявника та є учасником кримінального провадження. Крім того, члени громадських об'єднань чи зоозахисних організацій можуть бути залучені до проведення слідчих (розшукових) дій, у процесі чого можуть не лише давати показання, а й допомагати у з'ясуванні причин та умов, що сприяли вчиненню жорстокого поводження з тваринами. Проте, крім процесуальної форми взаємодії, на практиці часто слідчі під час розслідування жорстокого поводження з тваринами звертаються до таких громадських об'єднань чи зоозахисних організацій для отримання консультацій та сприяння і допомоги в розкритті кримінального правопорушення. Такий обмін інформацією між зазначеними суб'єктами є найпоширенішим у процесі розслідування жорстокого поводження з тваринами й має непроцесуальний характер [160, с. 195].

На думку Ю. М. Чорноус, обмін інформацією є невід'ємною складовою інших напрямів співробітництва, супроводжує виконання будь-яких практичних завдань [190, с. 336].

Отже, взаємодія слідчого з громадськими об'єднаннями чи зоозахисними організаціями під час розслідування жорстокого поводження з тваринами полягає в: безпосередньому виявленні та припиненні ними кримінальних правопорушень; сприянні в розшуку й затриманні особи, яка вчинила кримінальне правопорушення; повідомленні правоохоронним органам даних, які допомагають розкриттю кримінальних правопорушень, пов'язаних із жорстоким поводженням із тваринами; участі в підготовці й проведенні слідчих (розшукових) дій; з'ясуванні причин та умов, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень [160, с. 195–196].

Слід також зазначити про важливість наділення громадських об'єднань і зоозахисних організацій ширшим колом повноважень у процесі сприяння в розслідуванні жорстокого поводження з тваринами. На підтримку цього

твердження необхідно розглянути іноземний досвід значної кількості європейських країн, Сполучених Штатів Америки й Австралії. Для прикладу, правоохоронні органи Великої Британії, США, Австралії під час розслідування жорстокого поводження з тваринами тісно співпрацюють із громадськими об'єднаннями та зоозахисними організаціями. При кожній такій зоозахисній організації діють спеціальні групи – «гуманні слідчі», які проводять розслідування, мають право вилучати тварину у власника, збирають докази жорстокого поводження з тваринами й передають ці матеріали правоохоронним органам або ж безпосередньо в суд. Тобто фактично такі громадські об'єднання чи зоозахисні організації проводять весь процес виявлення, розслідування та пошуку слідів кримінального правопорушення і винних осіб, а потім направляють усі зібрані докази правоохоронним органам чи безпосередньо в суд [160, с. 196].

У контексті впровадження такої міжнародної практики у вітчизняний досвід взаємодії слідчого (дознавача) з громадськими об'єднаннями чи зоозахисними організаціями недоцільною видається делегація окремих повноважень органів досудового розслідування, оскільки вчинення слідчих (розшукових) дій, відповідно до норм кримінального процесуального законодавства України, покладена лише на спеціально уповноважених суб'єктів. Проте такі об'єднання чи організації в межах взаємодії з правоохоронними органами в процесі розслідування жорстокого поводження з тваринами можуть здійснювати збирання відомостей, які свідчать про вчинення особою діяння, передбаченого ст. 299 КК України (наприклад, фото-, відеофіксація протиправних дій, пошук очевидців, свідків, потерпілих), звертатися до лікарів-ветеринарів для отримання висновку про характер ушкоджень на тілі тварини, передавати таку інформацію органам Національної поліції України для вжиття необхідних заходів.

Зазначимо, що саме правоохоронні органи здебільшого взаємодіють із засобами масової інформації, і їхнє звернення пов'язане з потребою допомоги в розслідуванні кримінальних правопорушень, а саме виявлення свідків і потерпілих, одержання даних про обставини вчиненого кримінального

правопорушення, встановлення та розшук особи, виявлення викраденого та слідів кримінального правопорушення тощо [100, с. 154].

Практика засвідчує, що в більшості випадків слідчий у процесі розслідування жорстокого поводження з тваринами звертається до засобів масової інформації з метою встановлення очевидців, свідків події, потерпілих у випадку відсутності будь-яких інших способів отримання інформації щодо них.

Отже, взаємодія слідчого із засобами масової інформації може мати дві форми: 1) процесуальна – виникає у випадках виявлення засобами масової інформації фактів вчинення жорстокого поводження з тваринами та залучення їх як заявника; 2) непроцесуальна – подання через засоби масової інформації про вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 299 КК України, з метою пошуку свідків, очевидців кримінального правопорушення, потерпілих.

2.4. Профілактична діяльність слідчого під час розслідування жорстокого поводження з тваринами

Одним із важливих елементів криміналістичної методики розслідування злочинів вважають профілактичну діяльність слідчого. На думку М. П. Яблокова, криміналістична профілактична діяльність є складовою юридичної профілактики та загальнодержавної системи профілактики злочинів [201, с. 26–27].

Основними завданнями криміналістичної профілактики є: запобігання вчиненню кримінальних правопорушень, а також виявлення та припинення готування до вчинення кримінальних правопорушень; своєчасне виявлення і розкриття вже вчинених кримінальних правопорушень; припинення вже розпочатих кримінальних правопорушень, усунення їхніх негативних наслідків; виявлення причин та умов, які сприяли вчиненню кримінальних правопорушень, і здійснення заходів для їх усунення.

У чинному КПК України немає положень про обов'язок слідчого встановлювати й доказувати причини та умови, які сприяли вчиненню

кримінального правопорушення. Проте більшість науковців наполягають на необхідності правової регламентації такого обов'язку як одного з важливих завдань запобігання вчиненню кримінальних правопорушень.

Дослідник В. М. Юрчишин пропонує віднести причини й умови, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень, до обставин, які, відповідно до ст. 91 КПК України, підлягають доказуванню в кримінальному провадженні, і слушно зазначає, що таке доповнення цієї статті має сприяти не тільки подальшій активізації профілактичної діяльності слідчого, прокурора, а й одночасно зміцненню законності та правопорядку в державі [200, с. 222].

Учений В. П. Шибіко вважає необхідним доповнити перелік обставин, які підлягають доказуванню (ч. 1 ст. 91 КПК України) пунктом «причини та умови, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення», а також доповнити Кодекс окремими статтями, які містили б обов'язок прокурора й суду в разі встановлення під час кримінального провадження причин та умов, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення, вносити у відповідний державний орган, громадську організацію або посадовій особі, відповідно, подання, окрему ухвалу про вжиття заходів для усунення цих причин та умов з повідомленням прокурора, суду в місячний строк про вжиті заходи [195, с. 107–109].

Відповідно до ч. 1 ст. 1 КК України, одним з основних його завдань є запобігання злочинам, що безпосередньо вказує не лише на каральну, а й на профілактичну функцію кримінально-правового законодавства [88].

Тому вважаємо за необхідне вдосконалити норми КПК України стосовно необхідності встановлення причин та умов вчинення кримінального правопорушення і заходів щодо їх усунення.

Профілактична діяльність слідчого розпочинається з моменту виявлення ним готування до вчинення кримінального правопорушення або ж після його вчинення. На цьому етапі слідчий розпочинає встановленню всіх обставин, що передували вчиненню кримінального правопорушення, і тих, які виникли в момент його вчинення, механізму здійснення діяння, виявлення осіб, які вчинили

кримінальне правопорушення, та інших учасників і встановлення взаємозв'язку між ними.

Із цього приводу О. В Пчеліна зазначає, що умови, які сприяли вчиненню злочину, здебільшого можуть бути розкриті під час аналізу об'єктивної сторони злочину. Часто вони безпосередньо пов'язані з обстановкою вчинення злочину, зумовлюючи спосіб злочинного посягання. Тому спосіб учинення злочину нерідко стає ключем для виявлення тих обставин, які полегшили реалізацію злочинного наміру [148, с. 144].

Крім того, причини, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення, нерідко пов'язують із особою, яка вчинила таке діяння, характеризують його суб'єктивну сторону. Це не лише внутрішнє, психологічне ставлення особи до вчиненого нею кримінального правопорушення, а й біологічні та соціальні чинники. Умови вчинення кримінального правопорушення, на відміну від причин, характеризують матеріальну обстановку, яка посприяла виникненню в особи наміру вчинити протиправне діяння.

Джерелами причин та умов, які сприяють учиненню жорстокого поводження з тваринами, є: відомості, що характеризують особу, яка вчинила кримінальне правопорушення; відомості про предмет посягання; відомості про обстановку вчинення кримінального правопорушення; відомості про особу потерпілого.

Під час формування характеристики особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, слідчий вживає заходів для встановлення стану фізичного та психічного здоров'я; освітнього рівня та морально-психологічних якостей; сімейно-побутових умов, способу життя; поведінки на роботі, в освітньому закладі, сім'ї; зв'язки зі злочинним середовищем; негативні звички та схильності (уживання алкогольних напоїв, наркотиків, аморальна поведінка).

Встановлення стану фізичного та психічного здоров'я особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, важливе для визначення можливості притягнення особи до кримінальної відповідальності, а також допоможе встановити причину вчинення кримінального правопорушення.

Учені встановили наявність стійкого кореляційного зв'язку насильницьких злочинів із нервово-психічними детермінантами у вигляді розладів психіки. Зокрема, серед злочинців, схильних до цієї категорії правопорушень, було виявлено значну частку осіб із залишковими явищами ураження центральної нервової системи, залежних від психоактивних речовин, хворих на шизофренію, різні ступені розумової відсталості [59, с. 264].

За результатами аналізу судової практики встановлено, що за вчинення жорстокого поводження з тваринами було винесено обвинувальні вирoki стосовно шести осіб з легким ступенем розумової відсталості (F70) та однієї особи з розладом особистості та поведінки внаслідок епілепсії, без психозу та недоумства (F07.83).

Київський районний суд у м. Одесі встановив, що обвинувачений протягом декількох місяців 2018 року через соціальну мережу «Фейсбук» всесвітньої мережі Інтернет під приводом надання постійного прихистку брав до свого помешкання котів, які знаходилися під піклуванням волонтерів і громадських захисників тварин м. Одеси. Однак, отримавши тварин, обвинувачений не надавав їм відповідних умов для проживання та із хуліганських мотивів, застосовуючи жорстокі методи, а саме: завдаючи їм болю, страждань шляхом завдання ударів, заподіяння ушкоджень, піддаючи їх впливу термічних факторів, отримуючи від цього хворобливе задоволення від спостереження за стражданнями тварин. Обвинувачений свою вину у вчиненому не визнав. Судово-психіатрична експертиза встановила, що особа виявляє психічні порушення у вигляді «розладу особистості та поведінки внаслідок епілепсії, без психозу та недоумства» (що відповідає діагностичним критеріям рубрики «F07.83» за «Міжнародною класифікацією хвороб» 10-го перегляду), водночас здатна усвідомлювати власні дії та керувати ними [26].

Зважаючи на окреслені ситуації, такі особи здебільшого вчиняють жорстоке поводження з тваринами без будь-якого мотиву, унаслідок раптово виниклої імпульсивної реакції та вирізняються жорстокістю, агресивністю. Це виявляється і в утворюваній слідовій картині. У більшості випадків їй притаманна наявність на

тілі тварини численної кількості тілесних ушкоджень, широка локалізація слідів, що може бути зумовлена тим, що особа з певними психічними розладами в пориві агресії вчиняє активні дії та не замислюється над прихованням слідів вчинення кримінального правопорушення. Крім того, особи використовують особливо жорстокі способи вчинення розглядуваного кримінального правопорушення, які завдають тварині сильного мучення (наприклад, відрізання частин тіла чи голови тощо).

Причини виникнення таких імпульсивних реакцій можуть залежати від таких внутрішніх чинників, як поганий настрій, нестійка психіка, низька самооцінка, бажання самовиразитися тощо, або ж від зовнішніх – негативна реакція на дії тварини (наприклад, гавкання, скавчання в бік особи). Для осіб із такими психічними розладами жорстокість, яку вони виявляють до тварин, стає нормою поведінки та згодом може поширюватися на взаємини з людьми.

Ураховуючи зазначене, слідчий, який у процесі розслідування жорстокого поводження з тваринами виявляє осіб з такими порушеннями, формує загальну картину про осіб, схильних вчиняти діяння, передбачені ст. 299 КК України, систематизує інформацію про таких осіб. Згодом слідчий може передавати такі відомості у відповідні органи чи громадські організації (дільничному офіцеру поліції, психіатричним диспансерам) з метою вжиття профілактичних заходів.

Освітній рівень і морально-психологічні риси особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, безпосередньо відображають рівень правової культури особи. Серед осіб, які вчинили жорстоке поводження з тваринами, у період з 2015-го до 2020 року загалом середню освіту мали 77,6 % осіб. Тобто особи вирізняються невисоким рівнем освіченості, низьким рівнем моральних і культурних рис. Зазначене актуалізує необхідність пропаганди доброчесного ставлення до тварин, дотримання стандартів гуманного поводження з тваринами, які є невід’ємною складовою демократичного, правового, громадянського суспільства. Слідчі з метою профілактики вчинення жорстокого поводження з тваринами можуть проводити профілактичні бесіди в школах, професійно-технічних закладах і закладах вищої освіти.

Сімейно-побутові умови й спосіб життя також позначаються на появі в особи мотиву на вчинення протиправних дій, зокрема жорстокого поводження з тваринами.

На переконання В. В. Голіни, у сфері побуту, родині через несприятливі соціально-економічні й морально-психологічні обставини формуються доволі стійкі специфічні міжособистісні стосунки, що спричиняють здійснення насильницьких злочинів. Вони виникають й існують постійно, а зовні виявляються як взаємна ворожнеча, неприязнь, підозри, ревності [41, с. 21].

У неблагонадійних сім'ях у дітей розвивають насильницькі нахили, формуються вияви жорстокості до інших, зокрема і до тварин. Часто діти, які спостерігають за вчиненням насильства батьком щодо матері чи інших членів сім'ї або які самі є жертвами домашнього насильства, потім можуть вчиняти жорстокі дії стосовно тварин. Оскільки їм з дитинства відома тільки така модель поведінки, формуються негативні морально-психологічні властивості особистості, які охоплюють психологічні (наявність чи відсутність психічного розладу, тип темпераменту, інтелектуальні здібності) і соціальні риси (антигромадські погляди, аморальна поведінка).

Встановити такі риси слідчий може двома шляхами: спостереження (наприклад, під час проведення допиту) й експерименту (під час призначення відповідного роду експертиз). У разі виявлення схильності в особи вчиняти жорстокі діяння, слідчий може передати таку інформацію підрозділам ювенальної превенції, дільничним інспекторам поліції, службам у справах дітей тощо з метою проведення профілактичних заходів.

Крім того, з'ясування поведінки особи на роботі, навчанні та в колі родини, друзів чи знайомих дасть змогу сформувати уявлення про соціальний портрет особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. У випадках, коли особа вперше вчинила кримінальне правопорушення та позитивно характеризується за місцем роботи чи навчання, це буде враховано під час призначення покарання, а також може свідчити про те, що надалі така особа не вчинить схожі протиправні діяння.

Негативні звички та схильності є факторами, які призводять до вчинення кримінальних правопорушень, і жорстоке поводження з тваринами не є винятком. Згідно з даними судової практики, у період з 2015-го до 2020 року у 32,9 % випадків жорстоке поводження з тваринами було вчинено в стані алкогольного чи токсичного сп'яніння.

Із цього приводу Ю. М. Антонян і С. В. Бородін вважають, що алкоголізація супроводжується інтенсивним зниженням інтелектуальних здібностей, розладами пам'яті, уваги, працездатності й іншими виявами токсичної енцефалопатії; значно послаблюється контроль за власною поведінкою, якій дедалі більше бракує логічності й опосередкованості, контролю за несвідомими мотивами [8, с. 72].

Систематичне вживання алкогольних чи наркотичних засобів призводить до формування в особи агресивної, жорстокої манери поведінки, ведення асоціального способу життя, появи садистських схильностей. Крім того, хронічне вживання алкогольних, психотропних чи наркотичних засобів спричиняє загострення психосоматичних захворювань.

Зокрема, Ужгородський міськрайонний суд Закарпатської області встановив, що 8 лютого 2016 року близько 12 год 30 хв обвинувачений, перебуваючи поблизу житлового будинку, діючи з прямим умислом, із хуліганських мотивів, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, шляхом застосування жорстоких методів знуцання з тварини, за допомогою мачете, який цього дня носив із собою, відрізав ним собаці голову, у зв'язку з чим безжально позбавив її життя. Потім із винятковим цинізмом взяв відрізану собачу голову, помістив її в прозорий поліетиленовий пакет і зник з місця злочину, носив цю голову із собою близько години до того часу, доки його не зупинили працівники поліції. На запит слідчого СВ Ужгородського ВП ГУНП в Закарпатській області головний лікар ЗОНД надав інформацію, що обвинувачений перебуває під диспансерним наглядом у ЗОНД з діагнозом «психічні та поведінкові розлади внаслідок вживання опіоїдів, синдром залежності» (F11.2) [33].

Ураховуючи дані судової практики, необхідно зазначити, що особи, які страждають на психічні чи поведінкові розлади, що виникають унаслідок

систематичного вживання алкогольних речовин, психотропних чи наркотичних засобів, можуть виявляти особливу жорстокість до тварин, застосовуючи жорсткі методи, спричиняючи тварині сильних страждань і мучення.

Отже, вчинення жорстокого поводження з тваринами в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння є не тільки обтяжуючою обставиною, передбаченою п. 13 ч. 1 ст. 67 КК України, а й причиною вчинення кримінального правопорушення. Під час здійснення профілактичних заходів слідчому необхідно зосереджувати увагу на осіб із хронічним алкоголізмом чи наркоманією як одну із груп осіб, які перебувають у зоні ризику та можуть вчинити жорстокі дії щодо тварин. Зібравши достатню кількість даних про осіб, які вчинили жорстоке поводження з тваринами в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, а також за наявності інформації про перебування такої особи на диспансерному обліку в наркологічному диспансері слідчий може передавати їх до відповідного органу для вжиття профілактичних заходів.

Вивчаючи дані стосовно предмета протиправного посягання під час проведення досудового розслідування жорстокого поводження з тваринами, у межах здійснення профілактичних заходів слідчий аналізує інформацію стосовно тварин, які найчастіше зазнають жорстокого поводження.

У 54,8 % випадків жорстоке поводження було здійснено стосовно домашніх тварин, у 43,8 % – щодо безпритульних тварин, у 1,3 % – стосовно диких тварин, які перебували в неволі (додаток Б). Проте ці дані свідчать лише про кримінальні провадження, у яких було винесено відповідне рішення суду, реальні ж цифри вказують на те, що жорстокому поводженню з тваринами піддають переважно безпритульних тварин. Проте кримінальні провадження відкриті за фактами виявлення тварини чи її трупа з явними ознаками насильства, у яких особа, що вчинила кримінальне правопорушення, невідома, закривають з підстав, визначених п. 3, 3.1 ч. 1 ст. 284 КПК України.

Причинами вчинення жорстоких діянь щодо безпритульних тварин є: недостатня кількість притулків для тварин, що призводить до появи значної їх кількості на вулицях; недосконалість нормативно-правової бази у сфері

регулювання чисельності безпритульних тварин гуманними методами; відчуття безкарності за знущання з тварин; низький рівень правової культури та правосвідомості, який породжує зневажливе ставлення до безпритульних тварин; відсутність зацікавленості осіб, які стали свідками вчинення жорстокого поводження з тваринами, звертатися до правоохоронних органів із повідомленням про вчинене кримінальне правопорушення.

Заходи з масового винищення безпритульних тварин стали поширеним явищем, а розслідування таких випадків ускладнене не лише недостатньою кількістю доказової інформації, а й покриванням такої протиправної діяльності з боку органів місцевого самоврядування.

Для прикладу, Новоград-Волинський міськрайонний суд Житомирської області встановив, що начальник управління житлово-комунального господарства енергозбереження та комунальної власності Новоград-Волинської міської ради Житомирської області, діючи як організатор, оголосив конкурс на право надання послуг зі знешкодження бродячих тварин у м. Новоград-Волинському. Після цього голова ради орендарів Новоград-Волинського комерційного орендного комунального підприємства, діючи як пособник, надав на конкурс усі необхідні документи. На підставі відповідного Протоколу засідання комісії, рішенням виконавчого комітету Новоград-Волинської міської ради Новоград-Волинське комерційне орендне комунальне підприємство визначено виконавцем послуг зі знешкодження безпритульних тварин у м. Новоград-Волинському. Представник Новоград-Волинського комерційного орендного комунального підприємства в приміщенні цього підприємства уклав цивільно-правовий договір з обвинуваченим, згідно з яким Новоград-Волинське КОКП як Замовник доручає, а обвинувачений як Виконавець бере на себе зобов'язання проводити відлов безпритульних собак шляхом їх відстрілу, за що отримує від Замовника грошову винагороду відповідно до калькуляції за одну відстріляну собаку в розмірі 17 грн, тобто залучив до злочинної діяльності виконавця. Після цього Новоград-Волинське КОКП, діючи як пособник, організувало закупівлю мисливських

патронів 12 калібру, які потім видавали обвинуваченому, підвозили обвинуваченого службовим автомобілем для проведення відстрілів [29].

Окреслена ситуація засвідчує необхідність удосконалення не лише правил регулювання чисельності безпритульних тварин гуманними методами, а й встановлення кримінальної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами спеціального суб'єкта, до обов'язків якого належить забезпечення благоустрою в містах (наприклад, начальника чи інспекторів житлово-комунального господарства), який в більшості випадках є замовником вчинення діяння, передбаченого ст. 299 КК України.

Крім того, слідчий, виявивши такі обставини, може ініціювати перевірку відповідного житлово-комунального господарства або ж іншого відповідального за встановлення благоустрою органу чи організації шляхом подання запитів до органів, визначених відповідно до Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» 2007 року [142]. Відповідний орган може проводити як планові, так і позапланові перевірки.

Відомості про обстановку вчинення кримінального правопорушення охоплюють інформацію про час, місце, спосіб і засоби його вчинення. Під час проведення профілактичної діяльності з розслідування жорстокого поводження з тваринами слідчий, досліджуючи такі відомості, по суті розглядає картину вчинення конкретного кримінального правопорушення. За результатами аналізу всіх елементів, які становлять обстановку кримінального правопорушення, можна визначити об'єктивні умови, які сприяли вчиненню жорстокого поводження з тваринами.

Також необхідно визначити умови, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення та впливають із відомостей про обстановку його вчинення.

Досліджуючи способи підготовки, вчинення та приховування жорстокого поводження з тваринами, слід з'ясувати, які засоби, прийоми, методи були використані особою для реалізації свого злочинного наміру, а також механізм слідоутворення. Він вкаже на мотивацію особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, залежно від вибору нею місця, часу, знарядь тощо.

Зокрема, Долинський районний суд Івано-Франківської області встановив, що 3 січня 2018 року в обвинуваченого, який перебував за місцем проживання, виник злочинний умисел, спрямований на жорстоке поводження з тваринами, які належать до хребетних, а саме на вбивство із застосуванням жорстоких методів двох собак своєї односельчанки, оскільки раніше ці собаки гавкали на нього. З метою реалізації свого злочинного умислу обвинувачений пішов до господарства сусідки, узявши із собою сокиру, яку зберігав у приміщенні житлового будинку за місцем проживання. Прибувши до подвір'я сусідки та підійшовши до господарської будівлі-сараю, біля якої був прив'язаний на металевий ланцюг дворовий собака без клички із жовто-білою мастю шерсті, використовуючи як знаряддя злочину сокиру, завдав ударною її частиною декілька ударів по тілу собаки, після чого гострою частиною сокири завдав ще декілька ударів по тілу собаки, чим спричинив тілесні ушкодження у вигляді підшкірних гематом з правої та лівої сторін, колотих ран печінки в чотирьох місцях, пробиття діафрагми в чотирьох місцях, зламаних з лівого боку зі зміщенням чотирьох ребер, пробиття лівої легені 10 разів, пошкоджень правої легені чотири рази, чотирьох колотих ран у ділянці серця. Продовжуючи свою злочинну діяльність, обвинувачений, підійшовши до місця, де знаходився другий собака, завдав ударною її частиною декілька ударів по тілу собаки, після чого гострою частиною сокири завдав ще декілька ударів по тілу собаки, чим спричинив тілесні ушкодження у вигляді проникаючої рани грудної клітки, гематоми в області голови з правої сторони, двох колото-різаних ран у ділянці шиї, перерізання м'язів шиї, чисельних ушкоджень правої нирки у вигляді гематом, двох пробиттів верхньої долі легені, трьох ран у нижній долі. Після цього обвинувачений, з метою приховування вчиненого ним злочину, сховав трупи вбитих ним двох собак у дерев'яні будки, біля яких собаки були прив'язані [23].

Зважаючи на спосіб, яким особа вчинила це кримінальне правопорушення, можна дійти висновку, що винний мав намір убити собак, які належали його сусідці, та приховати це кримінальне правопорушення. Крім того, інтенсивність завдання тілесних ушкоджень тваринам може свідчити також про наявність в

особи винного агресивних, жорстоких виявів, які згодом можуть призвести до вчинення тяжчих кримінальних правопорушень.

Вивчаючи обстановку вчинення кримінального правопорушення, слідчий може з'ясувати, які зовнішні фактори спонукали особу до вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 299 КК України.

Приморський районний суд Запорізької області встановив, що 7 травня 2017 року обвинувачений прийшов за місцем свого мешкання, де між ним і його співмешканкою виникла сварка. Під час сварки у дворі домоволодіння в обвинуваченого виник умисел на умертвіння двох безпородних щенят, які належали його співмешканці [31].

Згідно з даними практики, часто жорстоке поводження з тваринами вчиняють з метою помсти, унаслідок конфліктів, які виникають між членами сім'ї, співмешканцями, сусідами, знайомими. Особа винного, з огляду на беззахисне становище тварини, бажає виплеснути свою агресію, яку вона відчуває до інших осіб.

Вчинення такого кримінального правопорушення на підставі сімейно-побутових сварок вирізняється підвищеною латентністю у зв'язку з тим, що родичі або ж сусіди переважно не повідомляють про факти вчинення жорстокого поводження з тваринами, а в разі виявлення кримінального правопорушення відмовляються свідчити проти особи, яка вчинила таке діяння. У випадку вчинення знущання з тварини одним із членів сім'ї причинами небажання звертатися до правоохоронних органів є страх перед особою, яка вчиняє такі протиправні діяння, залякування з боку винного, наявність матеріальної залежності, самотійне врегулювання конфлікту тощо.

Виявити такі обставини слідчий може в процесі проведення допитів, слідчого експерименту й відповідно вжити заходів для профілактики вчинення жорстокого поводження шляхом проведення бесід, роз'яснювальної роботи тощо.

Причини вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 299 КК України, можна виявити й під час встановлення відомостей про особу потерпілого. Для прикладу, з'ясування в потерпілого даних стосовно характеру

зв'язку його з особою, яка вчинила кримінальне правопорушення, наявності конфліктів у минулому між цими особами, а також іншої інформації про особу винного, що може виявити причини вчинення жорстокого поводження з тваринами.

Отже, до профілактичних заходів, які проводить слідчий під час розслідування жорстокого поводження з тваринами, належать: збір шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та передача відомостей про осіб, які схильні вчиняти це кримінальне правопорушення, у відповідні органи чи громадські організації (наприклад, дільничному офіцеру поліції, підрозділам ювенальної превенції, психіатричним чи наркологічним диспансерам, службі у справах дітей); проведення профілактичних занять у школах, професійно-технічних закладах і закладах вищої освіти; ініціювання перевірки органів й організацій, відповідальних за регулювання чисельності безпритульних тварин, шляхом подачі запитів до спеціально уповноважених органів державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності; організація та проведення профілактичних бесід, роз'яснювальної роботи тощо самостійно або ж спільно з дільничними офіцерами поліції, іншими підрозділами органів Національної поліції України, органами місцевого самоврядування, зоозахисними організаціями тощо.

Успішність проведення слідчим заходів профілактичного впливу під час розслідування жорстокого поводження з тваринами залежить від низки чинників, серед яких слід виокремити такі: професійні риси й досвід роботи слідчого, що стосуються, зокрема, уміння виявляти причини та умови вчинення кримінального правопорушення; ефективність проведення слідчих (розшукових) дій та виявлення обставин, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення; налагодженість взаємодії слідчого з іншими правоохоронними органами, органами влади й місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями, а також громадськими організаціями і громадянами.

Висновки до розділу 2

На підставі результатів здійсненого дослідження доходимо висновку, що процес розслідування жорстокого поводження з тваринами передбачає окремі елементи, які охоплюють початкові й подальші заходи, що необхідно провести для встановлення всіх обставин кримінального правопорушення та притягнення до кримінальної відповідальності винних осіб. Проте в процесі досудового розслідування жорстокого поводження з тваринами постають складнощі, пов'язані зі встановленням усіх обставин кримінального правопорушення.

Згідно з даними анкетування слідчих Національної поліції України, здебільшого саме на початковому етапі розслідування жорстокого поводження з тваринами у слідчого виникає найбільше проблемних питань. Серед них можна виокремити: недосконалість кримінального процесуального законодавства; недостатня професійна підготовка слідчих, оперативних працівників, спеціалістів й експертів; недостатнє оснащення засобами криміналістичної техніки; недостатня кількість доказової інформації для доведення причетності особи до вчинення кримінального правопорушення.

Для подолання означених проблем необхідно: по-перше, усунути прогалини кримінального процесуального законодавства, які виявляються під час проведення слідчих (розшукових) дій; по-друге, організувати перепідготовку та підвищення кваліфікації працівників слідчих й оперативних підрозділів органів Національної поліції України; по-третє, забезпечити органи досудового розслідування необхідними засобами криміналістичної техніки; по-четверте, для ефективного пошуку всієї доказової інформації правильно здійснити розподіл процесу розслідування жорстокого поводження з тваринами.

У КПК України визначено перелік обставин, які підлягають доказуванню в межах кримінального провадження щодо жорстокого поводження з тваринами, з'ясування яких є обов'язковим. Проте, крім загальних обставин, є і окремі, які конкретизують на підставі положень кримінального закону й обставин кримінального провадження.

Для розроблення методики розслідування жорстокого поводження з тваринами важливе значення має визначення типових слідчих ситуацій

початкового етапу розслідування та напрямів їх вирішення. На підставі здійсненого аналізу практичних даних під час розслідування жорстокого поводження з тваринами виокремлено різноманітні групи слідчих ситуацій.

Під час розслідування жорстокого поводження з тваринами слідчі взаємодіють із широким колом суб'єктів, зокрема оперативними підрозділами, громадськими об'єднаннями та зоозахисними організаціями.

Успішність проведення слідчих заходів профілактичного спрямування під час розслідування жорстокого поводження з тваринами залежить від низки чинників, серед яких: професійні риси й досвід роботи слідчого, зокрема які стосуються вміння виявляти причини та умови вчинення кримінального правопорушення; ефективність проведення слідчих (розшукових) дій та виявлення обставин, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення; злагодженість взаємодії слідчого з іншими правоохоронними органами, органами влади й місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями, а також громадськими організаціями та громадянами в процесі здійснення профілактичної діяльності.

РОЗДІЛ 3

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ І ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ

3.1. Особливості використання спеціальних знань під час розслідування жорстокого поводження з тваринами

Під час розслідування кримінального правопорушення, зокрема жорстокого поводження з тваринами, часто постають питання, які виходять за межі правових, і для їх вирішення недостатньо професійних знань слідчого. У такому випадку необхідно застосовувати спеціальні знання.

У сучасній криміналістиці спеціальні знання тлумачать як наукові, технічні й інші професійні знання, отримані внаслідок навчання, а також навички, набуті в процесі роботи в певних галузях практичної діяльності, які використовують одночасно з науково-технічними засобами для виявлення, фіксації та дослідження слідів злочину з метою одержання доказової та орієнтуючої інформації. Не є спеціальними знання в галузі матеріального та процесуального права, загальновідомі й загальнодоступні наукові знання [154, с. 15].

Чинний КПК України вирізняє такі процесуальні форми використання спеціальних знань: участь у кримінальному провадженні спеціаліста; проведення експертизи [91].

Однак, на нашу думку, слідчий як особа, що фактично керує всім процесом досудового розслідування кримінальних правопорушень, починаючи від моменту відкриття провадження і до моменту направлення обвинувального акта до суду, повинен мати ґрунтовні знання не лише в правових галузях, а й знання в інших сферах, що пов'язані з розслідуваним кримінальним правопорушенням.

Завданнями застосування слідчим таких знань є: безпосереднє виявлення, фіксація, попереднє вивчення, оцінка та використання доказів, вирішення питання про їх належність і допустимість, правильна кваліфікація вчиненого, визначення

предмета й меж доказування, якісне проведення процесуальних дій, організація взаємодії з обізнаними особами (спеціалістами, експертами) у процесі розкриття і розслідування злочинів. Оволодіння професійними та спеціальними знаннями дозволяє слідчому краще сприймати інформацію, що надходить до нього [77, с. 82].

Для розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із жорстоким поведінням із тваринами, слідчий повинен мати базові знання в галузі судово-ветеринарної медицини. Знання теоретичних положень судово-ветеринарної медицини нададуть можливість слідчому не тільки своєчасно вжити необхідних заходів для збирання криміналістично важливої інформації, а й правильно вирішити питання про кваліфікацію діяння під час відкриття кримінального провадження. Такі знання безпосередньо допоможуть слідчому поставити перед експертом чіткі й конкретні питання, оцінити перебіг і результати проведених досліджень, на підставі встановлених фактичних даних скласти план розслідування жорстокого поведіння з тваринами, висунути версії. Проте в програмі підготовки працівників слідчих підрозділів немає дисципліни, яка охоплювала б загальні положення в галузі ветеринарної медицини [168, с. 48].

Із цього приводу дослідники слушно зазначають, що слідчий може безпосередньо використовувати криміналістичні засоби, які є в арсеналі експертів криміналістів, і основи медичних знань, яких він набув під час навчання та завдяки життєвому досвіду, але це не завжди виправдовує себе. Безпосереднє використання слідчим спеціальних знань відволікає його від основної діяльності, тож кращих результатів можна досягти за умови залучення відповідних спеціалістів до участі в слідчих діях [41, с. 92].

Важливою процесуальною формою застосування спеціальних знань у кримінальному провадженні є залучення спеціаліста.

За загальним правилом, під час розслідування кримінальних правопорушень спеціалістів залучають до участі в слідчих (розшукових) діях у випадках: 1) відсутності в слідчого спеціальних знань і навичок, необхідних для кваліфікованої підготовки та проведення слідчої (розшукової) дії;

2) недостатнього опанування слідчим прийомів і засобів швидкого та якісного виконання роботи, що вимагає спеціальних знань і навичок; 3) необхідності з етичних чи тактичних міркувань доручити виконання певних дій саме спеціалісту; 4) одночасного застосування кількох засобів криміналістичної техніки; 5) необхідності виконати значний обсяг роботи, яка потребує спеціальних знань і навичок [81, с. 414].

Допомогу спеціаліста, стверджує І. В. Пиріг, за видами поділяють на криміналістичну, консультативну, методичну й технічну. Криміналістична допомога полягає в підготовці, організації та проведенні певної слідчої (розшукової) дії; виявленні, фіксації, вилученні доказів, підборі зразків для експертного дослідження. Методична допомога передбачає роз'яснення під час проведення слідчої дії з боку спеціаліста термінології, яку використовують в окремій галузі знань, правильних назв вилучених об'єктів або їх частин. Іноді під час складання протоколу слідчий записує цю інформацію під диктування спеціаліста. Під час надання зазначеної допомоги слідчий отримує нові спеціальні знання, підвищує свій професійний досвід. Технічна допомога полягає в здійсненні допомоги слідчому для використання техніко-криміналістичних засобів у процесі проведення слідчих (розшукових) дій; огляді, виявленні, фіксації, вилученні речових доказів; складанні схем, креслень тощо. Консультативна допомога полягає в усних роз'ясненнях, довідках зі спеціальних питань, що можуть виникнути або виникають під час підготовки та проведення слідчих (розшукових) дій, процесуальному оформленні їх результатів. Спеціаліст-криміналіст надає всі ці види допомоги [120, с. 221–222].

Відповідно до даних анкетування слідчих Національної поліції України (додаток А), у процесі розслідування жорстокого поводження з тваринами найчастіше залучають таких спеціалістів: інспектор-криміналіст (48,3 %), лікар ветеринарної медицини (45 %), судово-ветеринарний експерт (29,2 %) [168, с. 47].

Спеціалістами, які використовують спеціальні знання у сфері криміналістичної техніки під час досудового розслідування жорстокого поводження з тваринами, є інспектори-криміналісти (техніки-криміналісти).

Відповідно до ч. 1 розділу IX Положення про слідчі підрозділи Національної поліції України, затвердженого наказом МВС України від 6 липня 2017 року № 570, інспектор-криміналіст (технік-криміналіст) у кримінальному провадженні – особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями й навичками застосування технічних або інших засобів і як спеціаліст бере участь у проведенні слідчих (розшукових) дій та надає практичну допомогу слідчим в організації їх проведення [124].

Інспектор-криміналіст (технік-криміналіст):

1) надає під час досудового розслідування консультації слідчому з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок;

2) з використанням спеціальних знань та навичок, науково-технічних засобів і спеціального обладнання проводить вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складає плани й схеми, виготовляє графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, забезпечує оформлення фото-, звуко- та відеоматеріалів після завершення слідчих (розшукових) дій;

3) виявляє, фіксує, здійснює вилучення та пакування матеріальних об'єктів, які містять слідову інформацію вчиненого правопорушення;

4) проводить експрес-аналіз за зовнішніми характеристиками вилучених об'єктів (без надання письмового висновку), привертає увагу слідчого до фактичних даних, що мають значення для розслідування;

5) є відповідальним за якісну фіксацію всієї слідової інформації, повноту відображених даних у протоколі огляду та схемі (плані) до нього;

6) надає пояснення слідчому й учасникам слідчих (розшукових) дій з приводу застосування криміналістичної техніки, умов виявлення слідів та інших обставин, які потребують роз'яснення [124].

У більшості випадків використання спеціальних знань інспектора-криміналіста в процесі розслідування жорстокого поводження з тваринами обмежене залученням його до проведення огляду місця події.

Відповідно до Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби МВС України як

спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події від 3 листопада 2015 року № 1339, участь інспектора-криміналіста (техніка-криміналіста) полягає в комплексі дій, пов'язаних із виявленням, дослідженням, фіксацією криміналістично значущої інформації [136].

У процесі проведення огляду місця події під час розслідування жорстокого поводження з тваринами завдання інспектора-криміналіста полягають у: фіксації перебігу проведення огляду місця події та всієї слідової інформації; виявленні, вилученні та пакуванні матеріальних об'єктів, які містять сліди кримінального правопорушення; складенні планів і схем, виготовленні графічних зображень оглянутого місця чи окремих речей [168, с. 50].

Для надання консультацій слідчому в такому випадку постає питання стосовно обізнаності інспектора-криміналіста в питаннях, що стосуються ветеринарної медицини.

З огляду на особливості кримінального правопорушення, передбаченого ст. 299 КК України, та специфіку слідової картини, яка простежується під час проведення огляду місця події, в інспектора-криміналіста недостатньою є кількість знань для здійснення ефективного пошуку, виявлення та вилучення всіх слідів кримінального правопорушення.

У закладах, які здійснюють підготовку кадрів для роботи на посадах інспекторів-криміналістів, не передбачено напрям підготовки осіб, які спеціалізувалися б на такій галузі, як судово-ветеринарні дослідження. Ураховуючи зазначене, пропонуємо ввести в курс підготовки інспекторів-криміналістів дисципліну, яка забезпечила б вивчення загальних основ ветеринарної медицини, а також опанування спеціальних знань, які стосувалися б вивчення методів пошуку, виявлення та вилучення слідів тваринного походження, особливостей утворення ушкоджень, завданих різними видами знарядь унаслідок вчинення жорстокого поводження з твариною, тощо [168, с. 50].

Крім інспектора-криміналіста, під час розслідування жорстокого поводження з тваринами слідчому доцільно залучати відповідного спеціаліста в галузі ветеринарної медицини або ж лікаря-ветеринара.

Використання спеціальних знань такого спеціаліста може бути здійснено у двох формах: процесуальній – залучення спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій; непроцесуальній – отримання консультації від спеціаліста щодо питань, які потребують спеціальних знань.

Залучення спеціаліста до проведення окремих слідчих (розшукових) дій передбачена низкою статей КПК України. Зокрема, відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 105 КПК України, до протоколу процесуальної дії можуть бути долучені письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної процесуальної дії [91].

Завдання такого спеціаліста полягають у наданні рекомендацій з проблемних питань, що потребують спеціальних ветеринарних знань, зокрема: 1) питання, що стосуються необхідності ідентифікації слідів тваринного походження та можливих місць їх виявлення; 2) способи вилучення таких слідів зі збереженням їх цілісності для подальшої передачі для проведення експертного дослідження; 3) допомагають під час проведення фіксації виявлених слідів, а також опису їх у протоколі, зокрема поради стосовно спеціальної ветеринарної термінології.

Важливість залучення спеціаліста ветеринарної медицини чи лікаря-ветеринара для проведення огляду місця події також обґрунтована необхідністю огляду трупа тварини, що в більшості випадків здійснюють одночасно. Лише такий спеціаліст допоможе у встановленні виду, породи, віку тварини, а також виокремить її індивідуальні особливості, визначить характер ушкоджень і механізм їх утворення.

Однак, відповідно до даних анкетування слідчих (додаток А), залучення спеціаліста ветеринарної медицини чи лікаря-ветеринара до проведення огляду місця події та трупа тварини здійснювали лише у 6,7 % випадках.

Така ситуація спричинена необізнаністю працівників органів досудового розслідування щодо можливості залучення як спеціалістів ветеринарної медицини осіб, які займаються ветеринарною практикою.

Відповідно до Закону України «Про ветеринарну медицину», ветеринарна практика – діяльність з надання послуг, пов'язаних із профілактикою, клінічною діагностикою та лікуванням хвороб тварин і консультуванням з питань ветеринарної медицини, яку провадять заклади ветеринарної медицини, зокрема ліцензовані лікарі ветеринарної медицини, державні установи ветеринарної медицини [127].

Таким чином, з огляду на положення цього Закону, спеціалістів ветеринарної медицини можна поділити на три групи: 1) державні установи й державні лікарі ветеринарної медицини, серед яких: державні установи ветеринарної медицини; державний лікар ветеринарної медицини; 2) приватні заклади ветеринарної медицини: заклад ветеринарної медицини; ліцензований лікар ветеринарної медицини; 3) спеціалісти ветеринарної медицини – лікарі та фельдшери ветеринарної медицини, які мають відповідний диплом і здійснюють діяльність із профілактики, оздоровлення, діагностування та лікування тварин, проведення ветеринарно-санітарної експертизи або іншу ветеринарну діяльність [127]. Таким чином, коло суб'єктів, які можуть бути залучені до проведення огляду місця події та огляду трупа тварини, під час розслідування жорстокого поводження з тваринами є достатньо широкими.

Непроцесуальною формою використання спеціальних знань у процесі розслідування жорстокого поводження з тваринами є консультації спеціалістів. Емпіричні дані (анкетування слідчих, додаток А) засвідчили, що під час розслідування жорстокого поводження з тваринами спеціальні знання найчастіше використовують у таких формах: отримання консультації, порад, рекомендацій без процесуального оформлення отриманої інформації (32,5 %); залучення спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій (37,9 %); призначення та проведення судових експертиз (100 %) [168, с. 49].

Консультації зі спеціалістами належать до непроцесуальних форм використання спеціальних знань. Такі консультації мають певні особливості як на початковому, так і наступному етапах розслідування жорстокого поводження з тваринами. Спеціаліст у галузі ветеринарної медицини допоможе визначити

характер ушкоджень на тілі тварини, механізм їх утворення, оцінити стан тварини у випадку виникнення підозр на порушення умов її утримання, інші питання, відповіді на які потребують спеціальних знань, наприклад, стосовно ветеринарних документів, тощо. Проте такі консультації мають лише довідковий чи рекомендаційний характер, не потребують процесуального оформлення.

Стосовно третьої форми використання спеціальних знань найбільшу питому вагу в процесі розслідування жорстокого поводження з тваринами має призначення та проведення судових експертиз.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про судову експертизу», судова експертиза – це дослідження експертом на підставі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що знаходиться у провадженні органів досудового розслідування чи суду [144].

На основі аналізу анкетування, проведеного серед слідчих підрозділів Національної поліції України (додаток А) необхідно зазначити, що в процесі розслідування призначали та проводили такі види експертиз: судово-ветеринарна експертиза (81,5 %); судово-психіатрична (26,4 %); судово-біологічна (37,5 %); трасологічна (18,7 %); імунологічна (крові, виділень, кісток) (23,5 %); судово-медична (4,2%); судово-балістична (16,9 %); експертиза холодної зброї (19,1 %).

Для з'ясування причини смерті тварини, характеру й ступеня тяжкості завданих тварині тілесних ушкоджень, а також виду знаряддя, яким ці пошкодження було завдано, призначають судово-ветеринарну експертизу.

Учений у галузі теорії судової експертології В. О. Комаха, визначаючи місце судово-ветеринарної експертизи в загальній системі експертиз, визначає її як окремий клас [177, с. 58]. Судово-ветеринарну експертизу Л. Л. Стасюк відносить до типових експертиз, які призначають під час розслідування злочинів проти довкілля [172, с. 286]. На думку В. Г. Гончаренка, до компетенції судово-ветеринарної експертизи належить вирішення питань про безпосередні причини, механізм, обставини загибелі або захворювання тварин, реальні або можливі наслідки забруднення довкілля певним господарським об'єктом для тварин, тобто

надання відповіді на запитання про безпосередні причини загибелі або захворювання тварин чи птахів [49, с. 366–368].

Інші дослідники вважають, що судово-ветеринарна експертиза є процесуальною дією, зміст якої полягає в проведенні лікарем ветеринарної медицини (судовим експертом) дослідження об'єктів, наданих компетентним органом, із використанням спеціальних (ветеринарних) знань для встановлення фактичних даних, результати яких відображають у висновку експерта, що має значення для розслідування кримінальних, цивільних, господарських справ [175, с. 238].

Отже, судово-ветеринарна експертиза – це частина ветеринарної науки, що вивчає ветеринарно-біологічні питання, які виникають у правоохоронних органів під час розслідування та судового розгляду кримінальних і цивільних справ, а також застосування наукових ветеринарних знань для об'єктивного доказування в досудовому й судовому процесі [55, с. 28].

Порядок проведення судово-ветеринарної експертизи регламентований КПК України [91], Законом України «Про судову експертизу» [144], Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 року № 53/5 [63].

Відповідно до розділу X Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, об'єктами судово-ветеринарної експертизи є: тварини живі (свійські, дикі, мисливські, зоопаркові (екзотичні)); трупи тварин (анатомічно цілі, фрагментовані, скелетизовані); сировина для ветеринарно-біологічної промисловості (ендокринна, ферментна, спеціальна, кишкова, шлункова); корми тваринного походження, кормові добавки; речові докази (послід, блювотні маси тварини тощо); документи (матеріали досудових розслідувань і судових справ (протоколи розтину, акти епізоотичного обстеження господарства, журнал реєстрації та лікування хворих тварин, журнал видачі ветеринарних документів, декларація виробника, експлуатаційний дозвіл тощо)) [63].

Основними завданнями судово-ветеринарної експертизи є:

1) оцінювання тяжкості спричинених пошкоджень, ступеня розладу здоров'я живих тварин, втрати їх продуктивності, оцінювання своєчасності та повноти проведення лікувально-профілактичних, протиепізоотичних, санітарно-гігієнічних, карантинних заходів тощо;

2) встановлення насильницької смерті внаслідок вогнепальних пошкоджень, отруєння чи інших причин;

3) оцінювання своєчасності та повноти проведення заходів, передбачених чинним ветеринарним законодавством; комплексні ветеринарно-товарознавчі дослідження живих тварин;

4) вирішення питань у сфері технології тваринництва та ветеринарної медицини;

5) дослідження фактичних даних про догляд, лікування, профілактичні заходи й вибракування тварин (своєчасність, адекватність надання ветеринарної допомоги тварині; відповідність дій фахівця вимогам ветеринарної медицини під час проведення лікувальних і профілактичних заходів);

б) встановлення відповідності ветеринарних документів чинному законодавству України [63].

Судово-ветеринарна експертиза вирішує не лише питання, пов'язані із визначенням причин смерті тварини, характеру ушкоджень і взаємозв'язок між ними та подією кримінального правопорушення, а й питання, що стосуються визначення законності видачі ветеринарних документів, відповідність умов утримання тварин тощо [168, с. 51].

До ветеринарних документів, які під час розслідування жорстокого поводження з тваринами можуть бути об'єктами судово-ветеринарної експертизи, належать: 1) ветеринарно-санітарний паспорт – документ встановленого зразка, виданий державним лікарем ветеринарної медицини або офіційним ветеринарним лікарем, до якого заносять дані, що підтверджують ветеринарно-санітарний стан тварини; 2) міжнародний ветеринарний сертифікат – сертифікат, форма й зміст якого відповідають рекомендаціям відповідних міжнародних організацій, що

видають у країні експорту згідно з інструкціями відповідних міжнародних організацій, він засвідчує стан здоров'я тварин та/або дотримання вимог щодо охорони здоров'я людини, які були виконані стосовно товарів, що експортують. Також досліджують такі документи, як ветеринарна довідка, ветеринарна картка, ветеринарне свідоцтво [127].

Залежно від специфіки поставлених завдань можуть проводити комплексні ветеринарно-зоотехнічні, ветеринарно-орнітологічні, ветеринарно-іхтіологічні й інші експертизи [76, с. 112].

Визначення переліку питань, що ставить слідчий під час призначення судово-ветеринарної експертизи, залежить від кількості тварин, стосовно яких зніційовано проведення експертизи, обставин заподіяння ушкоджень тварині, способу вчинення кримінального правопорушення, наявності й виду знарядь його вчинення, інших обставин, які залежать від кількості та якості доказової інформації, отриманої внаслідок проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій.

На підставі проведеного дослідження можна підсумувати, що найчастіше питаннями для розгляду судово-ветеринарної експертизи є: причини настання смерті тварини чи її каліцтва; ступінь і характер ушкоджень, які були завдані тварині; механізм та давність заподіяння тварині ушкоджень; наявність вроджених чи хронічних патологій, захворювань у тварини; визначення знаряддя, яким тварині було завдано ушкодження.

З теорії кримінального права загальновідомо, що обов'язковим для встановлення та притягнення до кримінальної відповідальності елементом складу злочину є причиново-наслідкові зв'язки між діянням та наслідками [111, с. 146].

Поширеними стали випадки жорстокого поводження з безпритульними тваринами шляхом масового отруєння їх протитуберкульозними ц іншими отруйними препаратами. Унаслідок цього для пошуку винних осіб і доведення їх винуватості у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 299 КК України, перед експертом, який проводить судово-ветеринарну експертизу, стоїть завдання щодо встановлення причиново-наслідкового зв'язку між отрутою,

виявленою в організмі тварини, і клінічними ознаками під час перебігу отруєння, а також патологоанатомічними змінами, виявленими в трупі тварини.

Крім того, потрібно зважати на часовий проміжок, протягом якого слідчий суддя буде приймати рішення про призначення чи відмову у призначенні судової експертизи [110, с. 245].

Ще одним видом судових експертиз, які призначають під час проведення досудового розслідування жорстокого поводження з тваринами, є судово-психіатрична експертиза. Основною метою її призначення є визначення психічного стану обвинуваченого на момент вчинення ним злочину у випадку наявності в слідчого даних, які викликають сумнів щодо його осудності. Проведення такої експертизи регламентує Порядок проведення судово-психіатричної експертизи, затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України від 8 травня 2018 року № 865 [125].

Предметом судово-психіатричної експертизи є психічний стан особи в певні юридично значущі проміжки часу. Об'єктами експертизи, відповідно до п. 8 Порядку, є: підозрювані, стосовно яких у слідства виникли сумніви щодо їх психічної повноцінності; обвинувачені, стосовно яких у слідства та суду виникли сумніви щодо їх осудності або можливості за психічним станом брати участь у слідчих діях чи судовому засіданні; свідки й потерпілі, стосовно яких у слідства та суду виникли сумніви щодо їх психічної повноцінності [125].

Під час розслідування жорстокого поводження з тваринами судово-психіатричній експертизі підлягають підозрювані у вчиненні кримінального правопорушення. Підставами для висунення версії щодо наявності розладів психічного здоров'я в особи, що вчинила жорстоке поводження з тваринами, є: відсутність мотиву для вчинення жорстокого поводження з тваринами або безглузде, незрозуміле пояснення підозрюваним (обвинуваченим) власних дій; вияв підозрюваним (обвинуваченим) особливої жорстокості до тварини; неадекватна поведінка підозрюваного (обвинуваченого) під час досудового розслідування, демонстрування байдужого ставлення до вчинених ним протиправних дій чи, навпаки, переконання в правильності вчинення жорстокого

поводження з тваринами; наявність у слідчого даних щодо перебування особи на психіатричному обліку, у психіатричних стаціонарах, проходження судово-психіатричної експертизи в минулому.

Слідчий під час призначення судово-психіатричної експертизи обвинуваченого (підсудного) може ставити такі питання:

1) чи страждав обвинувачений (підсудний) під час вчинення жорстокого поведження з тваринами психічним розладом, унаслідок якого він не міг у той період усвідомлювати власні дії або керувати ними;

2) до якої категорії хворобливих станів належить цей психічний розлад – хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства, іншого хворобливого стану психіки;

3) чи страждає обвинувачений (підсудний) на поточний момент психічною хворобою, що позбавляє його можливості усвідомлювати власні дії або керувати ними; якщо так, то коли почалася ця психічна хвороба;

4) чи потребує обвинувачений застосування до нього примусових заходів медичного характеру, якщо так, то яких саме? [125]

Судово-психіатричні експерти можуть вирішувати також питання про наявність в обвинуваченого ознак хронічного алкоголізму чи наркоманії, якщо в слідства або суду постає така необхідність.

Під час проведення розслідування жорстокого поведження з тваринами експертному дослідженню підлягають також знаряддя вчинення кримінального правопорушення, різні сліди й речові докази, виявлені під час проведення огляду місця події та інших слідчих (розшукових) дій.

У разі вчинення жорстокого поведження з тваринами, у випадках завдання їм ушкоджень, досить часто на місці події вилучають сліди біологічних виділень (крові, слини, волосся, шерсті). Такі сліди зазвичай виявляють на знаряддях вчинення кримінального правопорушення, одязі підозрюваного, предметах, які знаходилися на місці події. У зв'язку із цим, важливу роль відіграє судово-медична (судово-біологічна) експертиза речових доказів.

Основними завданнями біологічної експертизи є: установлення належності об'єктів тваринного й рослинного походження до конкретного біологічного таксона (родини, роду, виду тощо), а також виявлення мікрооб'єктів зазначеного походження в будь-якій масі або на предметах обстановки місця події (предметах-носіях); установлення спільної родової (групової) належності декількох порівнюваних об'єктів; установлення належності об'єктів біологічного походження до одного цілого. Таким чином, метою судово-біологічної експертизи є дослідження біологічних слідів і встановлення належності слідів, які були виявлені та вилучені під час огляду місця події, певній конкретній тварині. Біологічна експертиза досліджує об'єкти рослинного і тваринного походження. Ними найчастіше бувають: похідні шкірних покривів тваринного походження (волосся, пір'я, луска тощо); продукти життєдіяльності рослинних і тваринних організмів (екскременти тощо) [63].

Важливим видом експертного дослідження в процесі розслідування жорстокого поводження з тваринами є експертиза слідів ніг (лап) і зубів тварин, яка належить до підвидів трасологічної експертизи. Основною метою експертизи слідів ніг (лап) і зубів тварини є ідентифікація конкретної тварини за слідами її ніг (лап), зубів, вирішення діагностичних і ситуаційних завдань (установлення властивостей, станів слідоутворювальних об'єктів, механізму утворення слідів).

Цей підвид трасологічного дослідження призначають у випадках:

1) якщо на місці події чи (та) місці вчинення кримінального правопорушення виявлені сліди ніг (лап) і необхідно встановити, чи належать вони тварині, яка стала предметом посягання чи іншій тварині;

2) якщо під час проведення освідування підозрюваного (обвинуваченого) на його тілі було виявлено сліди від зубів тварини і необхідно встановити, чи належать вони тварині, стосовно якої було вчинено жорстоке поводження;

3) якщо під час огляду трупа тварини чи тіла живої тварини виявлено сліди зубів іншої тварини, необхідно встановити, якій тварині вони належать (вид, порода тощо).

Крім зазначених експертних досліджень, слідчий у процесі розслідування жорстокого поводження з тваринами може призначати також експертизи вогнепальної зброї та бойових припасів до неї; експертизи холодної зброї. Судово-балістичну експертизу доцільно призначати в комплексі із судово-ветеринарною, оскільки одна з них встановлює наявність на тілі тварини ушкоджень, спричинених застосуванням вогнепальної зброї, друга ж визначить вид і калібр вогнепальної зброї та боєприпасів до неї з огляду на дані, отримані в процесі судово-ветеринарної експертизи. Судово-ветеринарна експертиза вогнепальних пошкоджень залежно від даних огляду місця події та всіх обставин справи може надати істотну допомогу під час розслідування жорстокого поводження з тваринами, пов'язаного із застосуванням вогнепальної зброї.

Отже, застосування знань судово-ветеринарного експерта та криміналіста допоможе ідентифікувати вогнепальні ушкодження на тілі тварини, залежно від характеру ушкодження (кульового отвору) визначити вид і тип вогнепальної зброї, якою тварині було завдано ушкодження, а також чи спричинило це вогнепальне ушкодження смерть тварини.

Під час розслідування жорстокого поводження з тваринами слідчий може ініціювати проведення різного роду експертиз відповідно до специфіки обставин кримінального провадження.

3.2. Тактика проведення слідчих (розшукових) дій на початковому етапі розслідування жорстокого поводження з тваринами

У більшості випадків розслідування конкретного кримінального правопорушення, зокрема жорстокого поводження з тваринами, розпочинається з проведення першочергових слідчих (розшукових) дій. Від своєчасності й ефективності їх проведення залежить весь подальший перебіг досудового розслідування та пошук осіб, причетних до вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 299 КК України.

Відповідно до ч. 1 ст. 223 КПК України, слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні [91].

Таким чином, дані, отримані під час проведення першочергових слідчих (розшукових) дій, стають базою для спрямування подальшого процесу розслідування жорстокого поводження з тваринами, на їх підставі перевіряють слідчі версії, формують систему подальших дій слідчого з пошуку всіх обставин кримінального правопорушення та осіб, причетних до його вчинення.

Відповідно до результатів аналізу даних анкетування (додаток А), до першочергових слідчих (розшукових) дій на початковому етапі розслідування кримінального правопорушення належать: огляд місця події (96,6 %), огляд тварини чи її трупа (91,6 %), допит потерпілих (51,9 %), допит свідків (85,2 %), підозрюваного (11,6 %), освідування підозрюваного (6,7 %), пред'явлення тварини для впізнання (10 %).

Відповідно до ст. 237 КПК України, з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей і документів. Саме огляд місця події в невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, що здійснюють негайно після завершення огляду (ч. 3 ст. 214 КПК України) [91].

Ця слідча (розшукова) дія дає змогу слідчому повніше ознайомитися з обстановкою місця події, глибше пізнати сутність розслідуваного кримінального правопорушення.

Зволікання з проведенням огляду місця події може призвести до порушення обстановки, знищення слідів кримінального правопорушення або втрати їхніх індивідуальних ознак, що може негативно позначитися на процесі пошуку причетних до кримінального правопорушення осіб. Водночас огляд місця події, проведений своєчасно, тактично грамотно, із залученням спеціаліста-криміналіста й за можливості фахівця в галузі ветеринарної медицини, дає змогу визначитися з напрямом розслідування, виявити та зафіксувати сліди, індивідуальні ознаки

тварини, наявність тілесних ушкоджень, їхніх відмітних особливостей, місце розташування, форму, розміри, характер, а також надати допомогу під час призначення відповідних експертиз.

До основних завдань проведення огляду місця події під час розслідування жорстокого поводження з тваринами належать такі: безпосереднє вивчення обстановки місця події, визначення характеру й обставин вчинення жорстокого поводження з тваринами, пошук і вилучення слідів кримінального правопорушення та інших речових доказів. Крім цього, відомості, отримані під час проведення огляду місця події, формують попередню картину кримінального правопорушення та допомагають виконати завдання, які стосуються організації оперативно-розшукових заходів і пошуку джерел для отримання інформації, яка є важливою для подальшого проведення розслідування та пошуку особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Огляд місця події під час розслідування жорстокого поводження з тваринами традиційно можна поділити на три етапи: підготовчий, робочий, завершальний.

Після проведення оцінки інформації, отриманої із заяви чи повідомлення про вчинення жорстокого поводження з тваринами, формують слідчо-оперативну групу. До складу слідчо-оперативної групи включаються слідчий (старший групи), працівник оперативного підрозділу, інспектор-криміналіст (технік-криміналіст), а також (за необхідності) кінолог зі службовим собакою [62]. Крім того, з огляду на особливості цього виду кримінального правопорушення, слідчому доцільно залучити до його проведення відповідного спеціаліста. Таким спеціалістом може бути спеціаліст ветеринарної медицини чи лікар-ветеринар.

Спеціалісти можуть подавати рекомендації учасникам проведення огляду місця події стосовно алгоритму пошуку доказів (окремих слідів тварини тощо) і методів їх виявлення. У разі виявлення слідів чи об'єктів, на яких вони можуть знаходитися, спеціаліст повинен сфотографувати такий об'єкт, використовуючи метод вузлової фотозйомки, після чого його упаковують у спеціальні пакети, контейнери тощо для подальшого направлення на експертизу.

Після прибуття на місце події слідчому необхідно вирішити такі основні першочергові завдання: забезпечити охорону місця події до свого прибуття, забезпечити збереження та недоторканність обстановки й слідів кримінального правопорушення; ужити заходів для запобігання або ослаблення шкідливих наслідків кримінального правопорушення; забезпечити до моменту свого прибуття присутність поблизу місця події осіб, що можуть дати необхідну інформацію: очевидців кримінального правопорушення, якщо вони відомі, інших свідків; визначити, яких спеціалістів варто залучити до участі в огляді, забезпечити їх прибуття; внести пропозиції про склад слідчо-оперативної групи, що виїжджає на місце огляду; перевірити готовність технічних засобів огляду; залучити за необхідності до участі в огляді понятих й остаточно визначити коло інших учасників огляду. Важливими є інструктаж учасників огляду про їхні права й обов'язки; збирання шляхом опитування попередніх відомостей, які мають бути враховані під час огляду, встановлення того, які зміни, ким і з якою метою було здійснено на місці події; проведення інших невідкладних дій і вживання заходів, спрямованих на поліпшення умов огляду [81, с. 421–422].

На початку робочого етапу слідчий оглядає місце події загалом з метою орієнтування на місці події, вирішення питання про вихідний пункт і спосіб огляду, вибір позиції для проведення орієнтувального й оглядового фотографування [146, с. 27]. Перед проведенням огляду слідчий спільно зі спеціалістами визначають межі та порядок проведення огляду.

Основною особливістю слідчого огляду є специфіка визначення його меж. Слідча практика засвідчує, що помилок у визначенні меж огляду припускалися саме у випадках механічного фіксування слідів й обстановки на місці події, без їх осмислення. Проте саме характер події та обстановка визначають у кожному конкретному випадку межі території, яку необхідно ретельно оглядати. Через необґрунтоване звуження меж залишаються без огляду ті ділянки місцевості, на яких можуть знаходитися об'єкти, безпосередньо пов'язані з кримінальним правопорушенням [186, с. 32].

Крім того, слід розмежовувати такі поняття, як місце події та місце кримінального правопорушення, які не завжди збігаються. Під час розслідування жорстокого поводження з тваринами місце виявлення трупа тварини не завжди збігається з місцем безпосереднього вчинення протиправного діяння. Про це можуть свідчити такі негативні обставини, виявлені під час проведення огляду, як, наприклад, невідповідність тілесних ушкоджень на тілі тварини слідам, які були знайдені на місці події, або наявність слідів, що суперечать картині кримінального правопорушення, яка склалася в певному конкретному випадку. Така обстановка може засвідчувати, що жорстоке поводження з твариною було вчинено не на місці виявлення тварини чи її трупа, а також про бажання приховати кримінальне правопорушення чи сліди його вчинення.

Межі слідчого огляду мають охоплювати безпосередньо місце, де було вчинено кримінальне правопорушення, місце виявлення тварини чи її трупа, а також сліди кримінального правопорушення або інших речових доказів і предметів, що мають значення для досудового розслідування; приміщення або ділянку місцевості, де відбувалася підготовка до вчинення кримінального правопорушення; місце, де відбувалося приховання протиправної діяльності; інші помешкання та ділянки місцевості, де можуть знаходитися предмети, що стосуються розслідування кримінального провадження.

Особливості тактики проведення огляду місця події під час розслідування жорстокого поводження з тваринами залежать від того, у якому місці тварина була піддана жорстокому поводженню.

Якщо кримінальне правопорушення було вчинено на відкритій місцевості, ми вважаємо за необхідне використовувати концентричний або лінійний способи огляду, а в приміщенні – вузловий або ексцентричний. Якщо виявлено труп тварини, огляд слід починати з його дослідження. Зазначене зумовлено тим, що саме під час огляду трупа тварини можна попередньо встановити причину його смерті та прослідкувати механізм вчинення кримінального правопорушення. Подальше визначення меж огляду й дослідження інших речей і предметів буде залежати від конкретної обстановки.

Крім того, якщо кримінальне правопорушення було вчинено на відкритій місцевості, то до об'єктів огляду буде належати не тільки територія, а й розташовані на ній будівлі – житлові будинки (будинки, окрема квартира), підсобні та інші конструкції, які будуть знаходитися поблизу місця події. Такий широкий спектр огляду дасть змогу не тільки виявити сліди безпосереднього впливу на тварину, а й умови, у яких вона перебувала. Це може бути стан руйнування місця, у якому проживала тварина, порушення зоотехнічних, зоогігієнічних, ветеринарно-санітарних норм і правил утримання.

Під час огляду місця події увагу необхідно спрямувати на виявлення та вилучення слідів тварини. Зокрема, під час проведення огляду місця події було виявлено такі сліди: труп тварини (85,8 %); частини трупа тварини (48,3 %); сліди лап (копит), зубів (22,5%); крові, блювотних мас, мозкової речовини (59,3 %); шкура, сліди шерсті, вовни, пір'я (44,1 %) (додаток Б).

Характерними місцями виявлення трупів тварин чи їх частин є: під'їзди житлових будинків чи поблизу них (4,2%); сміттєві контейнери, коробки, ящики (у 63,4% випадках); парки, звалища, в ярах, узбіччя доріг (22,5%); прибудинкові території, огорожені подвір'я (48,3%); відра, каструлі, холодильники (при вбивстві собак, кішок з метою вживання їх м'яса в їжу) (3,3%), (додаток А).

Важливо акцентувати увагу на пошуку й виявленні біологічних слідів на місці події. Слідами біологічного походження в криміналістиці й судовій медицині є сліди-нашарування речовин, які походять від тіла людини, а в цьому випадку – і від тіла тварини, або щодо яких передбачено, що вони походять від людини чи тварини. У цьому випадку це можуть бути сліди крові, слини, блювотних мас, мозкової речовини, зубів, шерсті, волосся тварин.

У процесі пошуку таких слідів необхідно відрізнити сліди біологічного походження від схожих до них за зовнішнім виглядом слідів інших небіологічних слідів, наприклад, синтетичних чи мінеральних речовин, слідів рослинного походження.

Стосовно пошуку та виявлення слідів біологічного походження тварин, згідно з даними проведеного анкетування (додаток А), сліди зубів тварин під час

огляду місця події найчастіше знаходять на знаряддях вчинення кримінального правопорушення (палиці, кийки) (70,8 %); продуктах харчування, начинених отруйними речовинами (40 %). Волосся тварин найчастіше може залишитися на знаряддях, пристосуваннях, за допомогою яких тварину прив'язують (мотузки, дріт, липкі стрічки (59,2 %)); на килимах, диванах, кухонних приладдях (40,8 %). Сліди крові, слини, блювотних мас найчастіше можна виявити в салоні, на одязі, взутті підозрюваної особи (59,3 %); на знаряддях учинення кримінального правопорушення (63 %); на землі, підлозі, стінах (сліди бризок) (62,5 % випадках); на капоті, бампері автомобіля та в інших місцях (51,7 %).

Після виявлення слідів біологічного походження необхідно зазначити їх місцезнаходження, форму, розміри, розміщення на місці події, а також розташування відносно трупа тварини, здійснити їх фотографування та відеофіксацію методом детальної фотозйомки, позначити в план-схемі опису місця події та описати в протоколі. Після цього такі сліди підлягають вилученню.

Сліди крові, блювотних мас залишаються добре видимими навіть після того, як мине певний час, натомість такі речовини біологічного походження, як сліди слини, шерсті, волосся, мозкової речовини, складно виявляти без застосування спеціальної техніки. Для виявлення слабо видимих слідів, крім звичайних освітлювальних і збільшувальних приладів, доцільно застосовувати сучасну техніку, таку як монохромні, лазерні й ультрафіолетові освітлювачі. За допомогою такої техніки легко виявляти сліди невеликих розмірів. Пошук таких слідів проводять ексцентричним чи вузловим методом. Фіксацію таких слідів теж необхідно здійснювати за допомогою фото- та відеозйомки. Для кращого їх фотографування доцільно використовувати зазначені вище джерела світла. За неможливості якісно зафіксувати сліди цієї групи необхідно якомога повніше описати їх у протоколі, зазначивши місце розташування, форму, розміри, розташування відносно інших слідів і трупа тварини, а також позначити їх на плані-схемі місця події.

Також під час огляду місця події слідчому слід акцентувати увагу на виявленні слідів лап (ніг), копит. Здебільшого вони можуть бути як

поверхневими, які можна виявити на підлозі в приміщеннях, бордюрах, салонах автомобілів; так й об'ємними – на глинистій поверхні, ґрунті, снігу. Під час виявлення таких слідів проводять їх вимірювання, фото- та відеофіксацію методом детальної фотозйомки. Вилучати такі сліди необхідно в натурі. Об'ємні сліди копіюють шляхом виготовлення гіпсових зліпків.

Проводячи огляд місця події, слід оглядати не тільки місце виявлення трупа тварини, а й прилеглу територію, це дає змогу сформувати більш повне уявлення про подію. Також там можуть бути виявлені сліди транспортних засобів, сліди ніг злочинця, кинуті ним знаряддя кримінального правопорушення, залишки пакувальних матеріалів, отруйних речовин, загублені особисті речі.

Під час огляду місця події в процесі розслідування жорстокого поводження з тваринами можуть бути виявлені й інші сліди особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Здебільшого це можуть бути сліди рук і взуття. Вони можуть бути виявлені на знаряддях учинення кримінального правопорушення; пакувальному матеріалі (поліетиленові мішки, плівки, сумки); ремінцях, нашійниках, повідцях. Сліди взуття залишаються переважно в місцях перебування особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (ґрунтових чи піскових доріжках, стежках, дворових територіях, дорозі, на поверхні меблевого інвентарю, лавок, підлозі).

Якщо тварина померла внаслідок переїзду автомобілем, на місці події слід акцентувати увагу на виявленні слідів транспортних засобів, сліди паливно-мастильних матеріалів, які можуть залишитися як на трупі тварини, так і на одязі злочинця.

Речовини, предмети й знаряддя, за допомогою яких здійснювали жорстоке поводження з твариною, можуть бути виявлені безпосередньо в трупі тварини, поблизу нього або ж бути викинутими злочинцем в розташовані поряд з місцем події сміттєві контейнери; заховані в сараях, гаражах, господарських будівлях тощо.

На завершальному етапі слідчий, оцінивши отримані докази, продовжує їх фіксацію та вилучення, вирішує питання про направлення тварини чи її трупа для проведення огляду чи експертизи; упаковує вилучені з місця події об'єкти.

Отже, результати огляду місця події під час розслідування жорстокого поводження з тваринами, який було здійснено з дотриманням процесуальних вимог, використанням необхідних засобів криміналістичної техніки й криміналістичної тактики, з огляду на специфіку цього виду кримінального правопорушення, надають можливість використовувати отримані фактичні дані для побудови версій і плануванні наступного етапу розслідування кримінального правопорушення. Оскільки під час розслідування жорстокого поводження з тваринами саме огляд місця події є найінформативнішим джерелом отримання інформації про обставини вчиненого кримінального правопорушення, то повнота й тактична правильність його проведення мають важливе значення для всього процесу розслідування жорстокого поводження з тваринами.

Під час досудового розслідування жорстокого поводження з тваринами постає необхідність у проведенні ще однієї невідкладної слідчої (розшукової) дії – огляд тварин або їх трупів. Мета такого огляду полягає у виявленні ознак, що дасть змогу встановити приналежність тварини певній конкретній особі, а також ознак, за якими можна ототожнити тварину.

У більшості випадків огляд трупа тварини проводять одночасно з оглядом місця події, за винятком випадків, коли такий огляд неможливо провести на місці події (наприклад, у разі відсутності трупа тварини чи його частин). Саме тоді слідчий органу досудового розслідування повинен залучати спеціаліста. З метою повного виявлення перелічених ознак і правильного опису їх у протоколі огляду доцільно залучати як спеціаліста ветеринара або зоотехніка, спеціаліста ветеринарної медицини.

Спеціаліст у разі залучення його до проведення слідчих (розшукових) дій чи в інших випадках, необхідних для отримання спеціальних знань, може встановити: вид тварини; породу, масть, стать і за можливості вік тварини; ознаки приналежності тварини певній особі (клеймо, спосіб кування, наявність на тварині

індивідуально предмета, наприклад, нашійника з написом, спеціальні мітки на тілі тварини, наприклад, отвори певної форми в вухах); індивідуальні ознаки тварини – сліди від травм, анатомічні особливості, специфічна масть тощо.

Безпосередньо перед оглядом трупа необхідно його сфотографувати. Практика засвідчує, що фотографування трупа найефективніше проводить фахівець-криміналіст. Перед фотографуванням трупа необхідно розмітити площу, що до нього прилягає, спеціальними маркерами та предметами масштабування (пояснювальні таблички, стрілки, масштабні лінійки). Паралельно з фотографуванням доцільно проводити відеозапис. Відеозйомку трупа необхідно виконати щонайменше із двох боків, бажано, щоб не залишилося незафіксованих поверхонь тіла. Для відеозйомки необхідним є устаткування професійного класу з можливістю фіксувати макро- та мікрооб'єкти [183, с. 257].

Під час огляду трупів тварин у протоколі, крім загальних відомостей, передбачених ст. 104 КПК України, слід відобразити: місце виявлення трупа з прив'язкою до двох нерухомих орієнтирів; вид тварини; породу, масть; стать, за можливості – вік; позу трупа; розмірні характеристики: довжину тіла тварини; індивідуальні ознаки тварини (клеймо, сліди перенесених травм); супутні предмети, що знаходяться на тілі тварини (нашійник, намордник, повідець); сторонні предмети, виявлені на трупі й біля нього; ушкодження, наявні на тілі, їх локалізацію, кількість, характер країв ран; напрямок трупа тварини; способи фіксації (фото- й відеозапис, схематична зарисовка, складання плану, схеми).

Шкура, кісткові останки, частини трупа тварини з виявленими на них слідами повинні бути вилучені цілком, упаковані в чисті мішки з тканини або картону, фанерні коробки, їх зберігають у прохолодному приміщенні або холодильнику до моменту направлення їх на експертизу.

Необхідно зазначити, що під час огляду трупа тварини (залишків трупа тварини) спеціаліст констатує смерть тварини й визначає конкретні ушкодження на тілі тварини. Крім цього, спеціаліст ветеринарної медицини може робити розтин тіла тварини з метою визначення внутрішніх пошкоджень. Окремо під час проведення розтину йому варто зосередити увагу на виявленні сторонніх

предметів у тілі (залишках тіла) тварини. Усі сторонні предмети, виявлені в тілі тварини (дріб, куля), вилучають.

У КПК України не передбачено процесуальної процедури проведення огляду тварин чи їх трупів, унаслідок чого слідчий повинен керуватися загальними положеннями, передбаченими ст. 238 КПК України. Проте необхідно враховувати специфіку цього виду кримінального правопорушення та доповнити кримінальне процесуальне законодавство ст. 237-1 «Огляд тварини чи її трупа», у якій, крім загальних правил проведення огляду трупа, виокремити і його специфічні особливості. До них належить необхідність визначення кола учасників проведення огляду тварини чи її трупа із зазначенням спеціалістів, яких слідчий може залучати до проведення цієї слідчої (розшукової) дії [169, с. 103].

Доцільним буде внесення змін до КПК України й доповнення його ст. 237-1 «Огляд тварини чи її трупа» в запропонованій редакції: «1. Огляд тварини чи її трупа слідчим, прокурором проводиться за обов'язковою участю спеціаліста ветеринарної медицини або, за неможливості його залучення, лікаря-ветеринара. 2. Огляд тварини чи її трупа може здійснюватися одночасно з оглядом місця події, житла чи іншого володіння особи з додержанням правил цього Кодексу про огляд житла чи іншого володіння особи. 3. Після огляду тварини чи її трупа вона підлягає направленню для проведення судово-ветеринарної експертизи для встановлення ступеня ушкоджень чи причини смерті».

Слідами вчинення жорстокого поводження з тваринами, які можуть бути виявлені й зафіксовані під час проведення огляду тварини, є тілесні ушкодження різного роду – крововиливи, подряпини, вивихи суглобів, переломи кісток, рани (різані, колоті, колото-різані, рубані), опіки, обпалена й обвуглена шерсть, відрізані частини тіла тварини.

До слідів, які характеризують механізм кримінального правопорушення, належать сліди на тілі тварини, які могли утворитися від взаємодії з іншими об'єктами: частки бруду, кіптяви, пороху, пилу, ґрунту, фарба, частки волокон тканини, різноманітні мікрочастинки. Вони утворюються у випадку, коли особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, біла чи волочила тварину об підлогу,

землю, стіну чи іншу поверхню, запихала в мішок. Якщо тварині було завдано ушкодження внаслідок збиття її транспортним засобом, на її тілі можуть залишитися часточки від скла фар, фарби, мастила.

Слідами особи, яка вчинила кримінальне правопорушення та які можуть бути виявлені під час проведення огляду тварини, належать: сліди рук, крові, слини, волосся, часточки шкіри тощо.

Ефективність виявлення зазначених слідів під час проведення розглядуваної слідчої (розшукової) дії безпосередньо залежить від професійних якостей як слідчого, так і спеціаліста ветеринарної медицини чи лікаря-ветеринара.

З позицій тактики ми пропонуємо проводити огляд тварини відповідно до прийомів і методів, які використовують під час проведення інших видів огляду, зокрема освідування. Освідування є різновидом слідчого огляду, його здійснюють з метою виявлення слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет. Тварина є предметом посягання, відповідно на її тілі можуть бути виявлені чи засвідчені особливі прикмети, а також сліди кримінального правопорушення.

Отже, пошук слідів жорстокого поводження на тілі тварини слід здійснювати з огляду на особливості її анатомічної та функціональної будови. Спочатку проводять загальний огляд тіла тварини, після чого необхідно оглянути всі частини тіла. У цій ситуації спочатку оглядають голову тварини, потім шию, тулуб, передні та задні кінцівки, хвіст.

Увагу слід спрямувати на ті ділянки частин тіла тварини, на яких з найвищою імовірністю можуть знаходитися сліди вчинення жорстокого поводження (з огляду на обставини події та показання потерпілого, свідків, очевидців). Усі виявлені на тілі тварини сліди мають бути зафіксовані за допомогою детальної фотозйомки, а також описані в протоколі.

Ще однією важливою слідчою (розшуковою) дією на початковому етапі розслідування жорстокого поводження з тваринами є допит. Слідчому необхідно своєчасно провести допит потерпілої особи (якщо предметом кримінального правопорушення є домашня тварина), свідків, підозрюваних.

На переконання вчених, допит – це слідча дія, яка полягає в регламентованому кримінально-процесуальними нормами інформаційно-логічному процесі спілкування осіб, які беруть у ньому участь, спрямованому на отримання інформації про відомі факти, що мають значення для встановлення істини в кримінальному провадженні [82, с. 252].

Допит свідка, потерпілого, підозрюваного (обвинуваченого) є слідчою (розшуковою) дією, за допомогою якої здійснюють фіксацію ідеальних слідів кримінального правопорушення (інформації, відображеної у свідомості людей). У процесі здійснення досудового розслідування в кримінальних провадженнях про жорстоке поводження з тваринами необхідним є використання як тактичних прийомів, які охоплюють комплекс організаційних і психологічних методик проведення допиту, так і технічних методів фіксації отриманої інформації (застосування аудіо- й відеозапису). Ці технічні засоби надають можливість заповнити інформацію, якої бракує для відновлення картини події кримінального правопорушення. Під час прийняття рішення про використання певних тактико-криміналістичних методів допиту слід зважати на особливості слідчої ситуації.

Зокрема, якщо жорстоке поводження було здійснено стосовно домашньої тварини, слідчому насамперед слід допитати потерпілу особу, якій ця тварина належала. Під час проведення допиту потерпілої особи слідчий з'ясовує такі основні дані: індивідуальні ознаки тварини, яка була піддана жорстокому поводженню та яка належить цій особі; чи хворіла тварина якимись захворюваннями, чи мала в минулому травми; з'ясувати, чи був заведений на тварину ветеринарно-санітарний паспорт, якщо так – витребувати цей документ; коли та за яких обставин було вчинено жорстоке поводження з твариною; чи була потерпіла особа присутньою під час вчинення кримінального правопорушення, якщо ні, то коли, як та за яких умов було виявлено факт вчинення жорстокого поводження; чи знайомий потерпілий з підозрюваним, якщо так – то в яких стосунках вони перебували [169, с. 102].

Важливим засобом отримання доказової інформації є допит свідків. Під час анкетування слідчих Національної поліції України (додаток А) встановлено, що

під час розслідування жорстокого поводження з тваринами можна виокремити такі категорії осіб, яких може бути допитано як свідків: 1) були очевидцями вчинення кримінального правопорушення; 2) особи, які виявили факт жорстокого поводження з тваринами; 3) особи, які безпосередньо не були очевидцями вчинення жорстокого поводження з тваринами, але які надавали допомогу тварині (громадяни, ветеринари, члени зоозахисних організацій чи об'єднань).

У цій ситуації невідкладно необхідно провести допит осіб, які безпосередньо були присутніми під час вчинення жорстокого поводження з тваринами та які можуть повідомити про обставини вчинення кримінального правопорушення, схарактеризувати підозрювану особу.

Дослідники зазначають, що достовірність показань очевидців залежить від низки об'єктивних і суб'єктивних факторів. До об'єктивних належать фактор часу, умови сприйняття інформації, відстань до місця завдання тілесних ушкоджень, стан освітлення, наявні перешкоди на шляху сприйняття тощо. Суб'єктивними факторами своєю чергою є: мотиви, що спонукали свідка спостерігати за вчиненням насильницьких дій, наявність або відсутність у нього цікавості до події, фізичний та емоційний стан свідка в момент сприйняття події злочину, наявність фізичних і психічних вад, перебування в стані алкогольного або наркотичного сп'яніння, життєвий досвід і професійні якості [103, с. 146–147].

Допит свідка в кримінальних провадженнях щодо жорстокого поводження з тваринами розпочинається з пропозиції розповісти всю відому інформацію у справі. Стосовно допиту свідків, які переважно є очевидцями події, з огляду на специфіку кримінального правопорушення, важливо достеменно встановити: коли, де й за яких обставин було вчинене жорстоке поводження з твариною; у чому саме виражалися протиправні дії або бездіяльність; якщо правопорушників було кілька, то хто саме і які дії вчиняв; де саме перебував свідок на момент учинення кримінального правопорушення; хто, крім нього, спостерігав події; як реагували злочинці на вимоги перехожих припинити злочинні дії; чи були присутні під час вчинення кримінального правопорушення діти.

Під час допиту осіб, які виявили факт жорстокого поводження з тваринами, необхідно з'ясувати такі відомості: за яких обставин особі стало відомо про вчинення жорстокого поводження з тваринами; момент виявлення жорстокого поводження з тваринами; час, який пройшов з моменту виявлення кримінального правопорушення та подання заяви про вчинення жорстокого поводження з тваринами; обставини вчинення кримінального правопорушення, які відомі особі; чи знайома особа зі злочинцем, якщо так, то за яких обставин вони познайомилися, у яких стосунках перебувають; що він може повідомити про особу злочинця, зокрема про його спосіб життя, відносини з іншими особами, алкогольну чи наркотичну залежність [169, с. 102].

Важливим різновидом допиту є допит підозрюваного. Основне завдання такого допиту полягає в отриманні деталізованих, повних, правдивих показань про механізм учинення ним жорстокого поводження з тваринами.

Під час допиту підозрюваного необхідно враховувати, чи визнає він свою вину цілком, частково, чи не визнає взагалі. Залежно від цієї обставини слідчий обирає певну тактику допиту. Згідно з даними аналізу практики в кримінальних провадженнях про жорстоке поводження з тваринами, у 89 % випадках особа цілком визнала свою вину (додаток Б).

Ця ситуація є найсприятливішою для досудового розслідування, проте слідчому необхідно з'ясувати низку важливих обставин: як і під впливом яких чинників у підозрюваного виникло бажання вчинити кримінальне правопорушення; місце й час вчинення кримінального правопорушення; послідовність протиправних дій; яку мету переслідував підозрюваний; хто, крім нього, брав участь у вчиненні кримінального правопорушення, у чому саме полягали протиправні дії інших учасників жорстокого поводження з твариною; чи здійснював підозрюваний аналогічні дії в минулому і чим це було обумовлено; чи знав підозрюваний, хто є власником тварини і в яких стосунках з ним перебував; чи були присутні діти під час здійснення підозрюваним кримінального правопорушення [169, с. 102-103].

В окремих випадках (3 % кримінальних проваджень (додаток Б)) особа визнала вину частково. Якщо підозрюваний визнає свою вину у вчиненні кримінального правопорушення частково, необхідно уточнити, у чому саме він вважає себе винним, а в чому ні, з наведенням вагомих аргументів. У протоколі допиту слідчому необхідно детально описати ті обставини вчинення жорстокого поводження з тваринами, які підозрюваний підтверджує, а також ті, з якими він не погоджується, з поясненням причини, осіб, які можуть підтвердити вчинення чи невчинення ним певних протиправних дій. У 8 % випадків підозрюваний не визнав своєї вини у вчиненні жорстокого поводження з тваринами. У разі виникнення такої ситуації йому пропонують викласти свою версію того, що сталося, яка потім має бути перевірена та підкріплена відповідними доказами, які може надати як підозрюваний, так і слідчий. Зазначену інформацію якомога докладніше слід відобразити в протоколі допиту, передусім інформацію, що стосується заявленого підозрюваним (обвинуваченим) алібі [169, с. 103].

У разі дачі завідомо неправдивих показань важливим завданням слідчого є початкове прогнозування можливих причин умисного спотворення інформації допитуваним. Це дає змогу йому своєчасно та продумано використовувати розроблені наукою криміналістикою тактичні методи виявлення мотивації неправдивих свідчень, з огляду на сформовану на момент допиту ситуацію. У низці випадків це може забезпечити ефективне усунення умисного спотворення інформації.

Таким чином, планування початкового етапу розслідування жорстокого поводження з тваринами має важливе значення, оскільки саме на цьому етапі слідчий дає оцінку всім наявним у провадженні обставинам, її визначають з майбутньою лінією тактики розслідування, яка повинна бути гнучкою та змінюватись залежно від виявлення нових обставин. Своєчасна та правильна організація проведення першочергових слідчих (розшукових) дій під час розслідування жорстокого поводження з тваринами надасть можливість використати отримані дані під час подальшого етапу розслідування.

3.3. Тактика проведення слідчих (розшукових) дій на подальшому етапі розслідування жорстокого поводження з тваринами

У криміналістичній літературі по-різному оцінюють значення подальшого етапу розслідування кримінальних правопорушень для розроблення окремих методик розслідування. Чимало криміналістів, які слушно акцентують увагу на організаційно-тактичному й методичному значенні початкового етапу розслідування, його часто вирішальній ролі для успішного розслідування загалом, водночас недооцінюють роль подальшого етапу [159, с. 122].

Неправильною видається позиція, за якою подальший етап розслідування починається «через три доби з моменту виявлення злочину або отримання повідомлення (заяви) про нього, якщо за цей час не досягнуті позитивні результати» [96, с. 102]. На нашу думку, розподіл процесу розслідування кримінальних правопорушень на початковий та подальший є умовним, залежить від конкретної слідчої ситуації, яка склалася, й особливостей розслідування.

Обґрунтованою є думка Р. С. Белкіна, який зазначає, що момент закінчення початкового етапу розслідування «не можна зафіксувати в загальному вигляді, пов'язавши його категорично з яким-небудь певним процесуальним рішенням у справі. Він може завершитися з накопиченням достатньої для пред'явлення обвинувачення доказової інформації, однак може закінчитися і раніше, коли характерний для цього етапу пришвидшений темп дій буде з певних причин втрачено» [14, с. 409].

Межа між початковим і подальшим етапами розслідування кримінальних правопорушень, зокрема жорстокого поводження з тваринами, є розмитою, залежить від обставин, які склалися в кожній конкретній ситуації.

Важливою слідчою (розшуковою) дією, яку проводять на подальшому етапі розслідування жорстокого поводження з тваринами, є освідування підозрюваного (ст. 241 КПК України).

За своєю сутністю та пізнавальними прийомами освідування є різновидом слідчого огляду, специфіка якого зумовлена його об'єктом – тілом живої особи.

Освідування передбачає необхідність і можливість оголення тіла (або його частин) освідуваної особи. У цьому контексті наявні певні обмеження права особи на її тілесну недоторканність, що враховано законодавцем у визначенні правил його проведення [98, с. 90].

Тактика проведення освідування підозрюваного в кримінальному провадженні передбачає три етапи його здійснення: підготовчий, робочий та завершальний. Підготовчий етап проведення освідування розпочинається з моменту виявлення необхідності проведення цієї слідчої (розшукової) дії та безпосередньо прийняття рішення про його проведення. Під час цього етапу слідчому необхідно визначити склад учасників, потребу залучення спеціаліста, тактичні прийоми його проведення, технічні засоби. У випадку проведення освідування під час розслідування жорстокого поводження з тваринами доцільно буде залучити спеціаліста ветеринарної медицини або ж лікаря-ветеринара.

На думку С. О. Сафронова, поєднання юридичних і медичних знань під час проведення освідування, щоб встановити наявність та характер тілесних ушкоджень (зокрема, вогнепальних, різаних або колотих, рубаних або заподіяних тупим предметом ран), саден, подряпин, синців, слідів дії отруйної речовини, визначити їхні розміри, локалізацію на тілі) та правильно й повно відобразити встановлені обставини в протоколі слідчої (розшукової) дії, буде доцільним проведення освідування слідчим із залученням до участі в ньому судового медика або лікаря [158, с. 13–14].

Крім того, спеціаліст ветеринарної медицини чи лікар-ветеринар може проводити освідування підозрюваного спільно зі слідчим. Під час спільного проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії відповідний спеціаліст може вказувати слідчому на певні сліди тваринного походження на тілі особи, консультувати стосовно можливої їх локалізації або ж роз'яснювати, чи належать виявлені сліди на тілі підозрюваного слідам тварини.

Ураховуючи специфіку кримінального правопорушення, а також предмета посягання, вважаємо за доцільне залучати до проведення освідування підозрюваного саме спеціаліста ветеринарної медицини або ж лікаря-ветеринара,

оскільки знань судового медика чи лікаря може бути недостатньо для ефективного проведення розглядуваної слідчої (розшукової) дії. На підтримку цього твердження необхідно зазначити, що судовий медик чи лікар у цій ситуації не завжди зможе визначити сліди на тілі підозрюваного, які належать тварині. Спеціаліст ветеринарної медицини чи лікар-ветеринар, зважаючи на вузьку спеціалізацію своїх знань, може оцінити сліди, вказати, які з них належать тварині, а які – ні, оцінити характер їх утворення, за можливості визначити, якому виду тварини належать такі сліди, а також дати їх кваліфіковану оцінку.

Після визначення всіх учасників слідчої (розшукової) дії та роз'яснення їх прав та обов'язків слідчий переходить до наступного – робочого етапу проведення освідування. Цей етап становить процес виявлення та вилучення на тілі особи слідів кримінального правопорушення та особливих прикмет. Після отримання згоди на проведення слідчої (розшукової) дії особі, що підлягає освідуванню, пред'являють для ознайомлення постанову прокурора. Після цього особі пропонують добровільно пройти освідування, а в разі її відмови – освідування проводять примусово [91].

У більшості випадків, якщо тварина чинила опір: кусала, дряпала підозрюваного, викручувалася тощо, – на його тілі могли залишитися відповідні сліди. Оглядаючи окремі ділянки тіла підозрюваної особи, слідчому необхідно зосередити увагу на пошуку слідів зубів, подряпин тощо. Сліди зубів, подряпин здебільшого виявляють на руках, ногах підозрюваного; сліди шерсті, блювотних мас, крові – на одязі. Під час освідування підозрюваного слід використовувати детальну фотозйомку із застосуванням масштабної лінійки.

Якщо під час проведення освідування підозрюваного постає необхідність оглянути його одяг або інші речі, слід окремо проводити іншу слідчу (розшукову) дію – огляд речей (ст. 237 КПК України) [91].

Слідчий може провести огляд речей, а саме одягу підозрюваного, транспортного засобу, який був знаряддям вчинення жорстокого поводження з тваринами чи в якому тварина могла перебувати на момент вчинення кримінального правопорушення чи після його вчинення.

Під час огляду одягу підозрюваного слід акцентувати увагу на наявності слідів, що свідчать про вчинення жорстокого поводження з тваринами. Такими слідами зможуть бути сліди шерсті, крові, інші біологічні виділення, які можуть належати тварині. Також, оглядаючи одяг підозрюваного, слід перевіряти, чи є на ньому відкушені частини. Важливе значення це має тоді, коли на місці події чи в пащі тварини знайдено аналогічні частини одягу, а підозрюваний заперечує факт перебування на місці події. У разі виявлення таких частин проводять їх зіставлення.

На наступному етапі розслідування жорстокого поводження з тваринами може бути проведений обшук за місцем проживання підозрюваного (ст. 233–236 КПК України). Проведення цієї слідчої (розшукової) дії спрямоване на отримання нових доказів, а також на перевірку вже отриманих доказів.

На думку В. Ю. Шепітька, обшук – це слідча дія, яка полягає в примусовому обстеженні приміщень і споруд, ділянок місцевості чи окремих громадян з метою відшукання й вилучення предметів, що мають значення для розслідування, а також виявлення розшукуваних осіб [82, с. 118].

Метою обшуку є виявлення та фіксація відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукання знарядь кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте внаслідок його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб (ст. 234 КПК України) [91].

Під час проведення обшуку за місцем проживання підозрюваного в жорстокому поводженні з тваринами слідчому необхідно спрямувати увагу на пошук знарядь вчинення кримінального правопорушення, слідів приховання кримінального правопорушення, а також слідів перебування в житлі тварини.

Під час проведення обшуку житла чи іншого володіння особи в процесі розслідування жорстокого поводження з тваринами характерними слідами й місцями їх виявлення можуть бути: 1) сліди крові, блювотних мас, мозкової речовини – на меблях, диванах, підлозі, стінах, кухонних приладах (у вигляді плям, патьоків крові); 2) сліди шерсті (волосся) – на килимах, диванах; 3) залишки їжі, яку вживала тварина, – у місці, де вона ймовірно перебувала (миски, килимки

для тварин); 4) частини тіла тварини, шкура, кістки, внутрішні органи (у випадках вживання м'яса тварин чи використання його для годування інших тварин) – у холодильниках, морозильних камерах; 5) сліди від зубів, кігтів, лап тварини – на оббивці, спинках чи краю дивана, кутах меблів, підлозі, стінах, шпалерах [166, с. 145].

Виникають ситуації, коли між вчиненням кримінального правопорушення та безпосередньо часом проведення обшуку минув тривалий час, пошук таких слідів може супроводжуватися певними складнощами через втрату їх яскраво вираженого характеру (наприклад, потемніння слідів крові), або ж взагалі неможливо їх виявити неозброєним оком. Тоді постає необхідність у використанні спеціальної криміналістичної техніки. У криміналістичній літературі такий метод називають «методом мікрообшуку», який проводять з використанням спеціальних оптичних приладів (наприклад, різноманітних луп), метою чого є пошук найдрібніших слідів, ознак й об'єктів, які становлять інтерес для органу досудового розслідування [166, с. 145-146].

Також для ефективного пошуку всіх необхідних слідів під час обшуку житла чи іншого володіння особи слідчому необхідно розподілити завдання між усіма учасниками проведення слідчої (розшукової) дії, визначити місця, де вони повинні здійснювати пошук. Так можна охопити більший обсяг пошукових робіт.

У сучасних умовах розвитку інформаційних технологій вчинення кримінальних правопорушень набуває нових форм і способів. У процесі досудового розслідування жорстокого поводження з тваринами нерідко постає необхідність в огляді електронних носіїв інформації.

Положення КПК України визначають «документ» як спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, що містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюють під час кримінального провадження.

Нормативне визначення електронного документа міститься в Законі України «Про електронний документ та електронний документообіг», відповідно

до ч. 1 ст. 5 якого електронний документ – це документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, зокрема обов'язкових реквізитах документа [134].

Електронний документ – це матеріальний носій, на якому за допомогою електронних апаратно-технічних і програмних засобів зафіксована інформація, що має змістове значення, засвідчує будь-який факт або подію, підтверджує право на що-небудь; яка може бути перетворена у форму, придатну для однозначного сприйняття людиною, має атрибути для ідентифікації [70, с. 183].

Учені Ю. Ю. Орлов та С. С. Чернявський пропонують відокремити електронні документи в зазначеному в КПК України поділі доказів і, відповідно, ч. 2 ст. 84 КПК України викласти в такій редакції: «Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, електронні відображення, висновки експертів». «Електронним відображенням є цілісна система відомостей та (або) комп'ютерних інструкцій в інформаційній мережі або на технічному носієві, яка може бути використана як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження» [112, с. 21].

Отже, у процесі досудового розслідування жорстокого поводження з тваринами електронні відображення можуть бути виявлені в процесі проведення огляду місця події, обшуку житла чи іншого володіння особи тощо.

Дослідження змісту електронного відображення, місця його знаходження на електронному носії під час розслідування жорстокого поводження з тваринами дає підстави встановити: факт вчинення діяння, передбаченого ст. 299 КК України (наприклад, у разі виявлення сторінок, каналів чи сайтів, на яких оприлюднено відео- чи фотозаписи знущання з тварин); спосіб й обставини вчинення кримінального правопорушення; особу, яка вчинила жорстоке поводження з тваринами (зокрема, вивчаючи дані вебсторінки, встановлюючи IP-адресу комп'ютера).

Джерелами виявлення електронних відображень, на яких містяться сліди вчинення жорстокого поводження з тваринами, можуть бути:

1) інтернет-сайт (популярні ресурси в мережі Інтернет, такі як Ютуб, Twitch);

2) профіль у соціальних мережах (Інстаграм, Фейсбук, Твіттер тощо);

3) комп'ютер. Зокрема, це жорсткий диск, на якому може міститися: по-перше, вся інформація, яку було завантажено чи збережено за весь час роботи комп'ютера (аудіо-, фото- та відеоматеріали); по-друге: за наявності збережених логінів і паролів до електронної пошти, вебресурсів і соціальних мереж можна отримати доступ до особистих акаунтів особи злочинця; по-третє, їх можна використовувати як джерело доказів у кримінальному процесі;

4) дискові носії (CD, DVD);

5) флешкарти пам'яті (SD, micro SD тощо);

6) мобільний телефон, планшет;

7) фото- й відеокамера із зафіксованими на ній фактами вчинення жорстокого поводження з тваринами [163, с. 379].

З огляду на характер носія, на якому було виявлено електронні сліди жорстокого поводження з тваринами, відрізнятимуться й тактичні особливості їх огляду.

Здійснюючи огляд комп'ютера, необхідно: зупинити програми й зафіксувати в протоколі результати своїх дій, відобразити зміни, що відбулися на комп'ютері; визначити наявність у комп'ютера зовнішніх пристроїв-накопичувачів інформації на твердих магнітних дисках (вінчестері), відобразити в протоколі й на схемі, яка до нього додається, місцезнаходження комп'ютера та його периферійних пристроїв (принтера, модема, клавіатури, монітора); відобразити в протоколі призначення кожного пристрою, назву, серійний номер, комплектацію (наявність і тип дисководів, мережних карт), наявність з'єднання з локальною обчислювальною мережею й (або) мережами телекомунікації, стан пристроїв (цілі або зі слідами злому); точно описати порядок з'єднання між собою зазначених пристроїв, за необхідності зазначити сполучні кабелі й порти їхнього підключення, після чого від'єднати пристрої від комп'ютера [92, с. 96].

Оглянувши безпосередньо комп'ютер, слідчий переходить до огляду електронних документів, які знаходяться на ньому.

Процес огляду електронних документів загалом відповідає загальноприйнятому алгоритму дій, які вчиняють слідчі під час огляду звичайних документів. Такий комплекс дій має передбачати: пошук і виявлення документів; візуальний огляд зовнішнього стану без зміни умов сприйняття; фіксацію за допомогою фотозйомки; фіксацію в протоколі відповідної слідчої дії (фіксують усі дії посадових осіб, стан документа й виявлені сліди); виявлення слідів рук (на фізичному носії електронного документа); виявлення слідів зміни первісного змісту; підготовку до упаковки; упаковку [85, с. 129].

У випадку розміщення електронних слідів у мережі Інтернет слідчому необхідно провести огляд вебсторінки. Такий огляд у більшості випадків проводять у службовому кабінеті слідчого з використанням службового комп'ютера, за необхідності із залученням спеціаліста. У протоколі огляду слід зазначити серійний номер службового комп'ютера, назву та версію операційної системи, якою керується цей комп'ютер, назву та версію програми-браузера, за допомогою якої здійснюють доступ до мережі Інтернет [70, с. 187].

Рекомендовано також після огляду фото- чи відеозаписів, на яких зафіксовано вчинення жорстокого поводження з тваринами, стисло описати в протоколі, які саме дії відображено на фото чи відео. Після цього фото чи відеозаписи необхідно зберегти на спеціальному диску, який буде додатком до протоколу огляду.

Під час огляду вебсторінки слідчий повинен зібрати максимально можливий обсяг інформації, який дасть змогу ідентифікувати особу злочинця. Обов'язково в процесі огляду слідчий повинен встановити домен сайту, зазначити URL вебсторінки, який завжди є індивідуальним, зазначити стандартні реквізити електронного документа: назву, автора, псевдонім, час створення електронних документів, якщо такі відомі, призначення документа, стислий зміст і викладені в ньому обставини, які мають значення для розслідування злочину. Інформація, що є доступною в мережі Інтернет, зокрема й та, що міститься на вебсайтах, фізично

розміщена на комп'ютерному обладнанні, об'єднаному каналами зв'язку із цією мережею, і кожне таке обладнання має IP-адресу – ідентифікатор (унікальний номер, який складається з набору чотирьох 8-бітних чисел), що використовують для адресації комп'ютерів в електронні мережі. Домен сайту завжди є відкритим і відомим для будь-якого абонента мережі. На підставі найменування домену сайту слідчий може встановити IP-адресу домену й інтернет-провайдера, його найменування та місцезнаходження сервера, на якому зберігаються дані сайту. Встановлення зазначених вище даних здійснюють за допомогою інтернет-ресурсів «2ip» та «whois», які знаходяться у відкритому доступі, а тому будь-яка людина може самостійно встановити інтернет-провайдера та місцезнаходження будь-якого сайту [182, с. 218].

Після встановлення IP-адреси домену, найменування інтернет-провайдера, який надає доступ до вебсайту, та його місцезнаходження, керуючись нормами глави 15 КПК України, слідчий повинен отримати тимчасовий доступ до документів, що знаходяться в провайдера телекомунікацій та містять охоронювану законом таємницю, а саме: інформацію про особу, яка зареєструвала вебсайт, IP-адресу електронно-обчислювальної машини, з якої було здійснено реєстрацію вебсайту, IP-адресу електронно-обчислювальної машини, з якої здійснювали управління вебсайтом і його наповнення забороненим контентом [43, с. 221].

У процесі огляду електронних носіїв чи вебсторінки під час проведення розслідування жорстокого поводження з тваринами слідчому необхідно залучати спеціалістів з технічних галузей знань, взаємодіяти з працівниками Департаменту кіберполіції Національної поліції України.

У низці випадків, коли внаслідок вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 299 КК України, тварина гине, постає необхідність у пред'явленні для впізнання її трупа власнику.

Проведення такої слідчої дії нерідко проводять на початковому етапі розслідування, але після того, як власник дасть показання та вкаже, за якими конкретними ознаками він може впізнати свою тварину, тобто індивідуальні

ознаки, такі як: нетипова масть тварини, анатомічні особливості, вроджені чи набуті патології, наявність шрамів чи слідів від перенесених травм тощо.

КПК України не регламентує процедуру пред'явлення тварини для впізнання, тому процес такого впізнання здійснюють з дотриманням тих самих криміналістичних умов, що враховують під час пред'явлення для впізнання речей. Проте особливості пред'явлення для впізнання тварин зумовлені характером об'єкта впізнання та метою, з якою його проводять, саме тому пропонуємо внести відповідні зміни до КПК України, доповнивши його ст. 229-1 «Пред'явлення тварин для впізнання», визначивши порядок його проведення з огляду на всі особливості.

Ще однією слідчою (розшуковою) дією, яка в процесі розслідування жорстокого поводження з тваринами має низку особливостей, є слідчий експеримент.

Відповідно до ч. 1 ст. 240 КПК України, з метою перевірки й уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, слідчий, прокурор мають право провести слідчий експеримент шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань [91].

У процесі розслідування жорстокого поводження з тваринами таку слідчу (розшукову) дію, як слідчий експеримент, проводять зрідка. Зумовлене це, по-перше, складною організацією його проведення; по-друге, необхідністю затрат часу й ресурсів, які слідчий вважає недоцільним у цій ситуації; по-третє, відсутністю організаційних і тактичних рекомендацій щодо його проведення. Вважаємо несправедливим недооцінення необхідності проведення слідчого експерименту в процесі розслідування жорстокого поводження з тваринами [166, с. 159].

Розглядувану слідчу (розшукову) дію можуть проводити в разі виникнення таких слідчих ситуацій: коли особа стверджує, що вчинила діяння з метою самооборони; вчинення кримінального правопорушення групою осіб; наявність

суттєвих розбіжностей у показаннях особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, і наявними в матеріалах кримінального провадження відомостями; вчинення жорстокого поводження з тваринами стосовно декількох тварин за стислий проміжок часу.

З огляду на зазначені слідчі ситуації розслідування жорстокого поводження з тваринами, метою проведення слідчого експерименту є: 1) перевірка можливості існування певних фактів – дослідження утворення слідів за наявності конкретних умов; 2) перевірки показань на місці події; 3) встановлення та усунення суперечностей у показаннях потерпілих, підозрюваних, свідків; 4) дослідження можливості вчинення певної дії за визначений проміжок часу [166, с. 159].

У процесі проведення слідчого експерименту проводять експериментальні дослідження. Під час розслідування жорстокого поводження з тваринами такі експерименти можуть проводити як безпосередньо з підозрюваним, так і без його участі, шляхом підбору аналогів.

Питання можливості використання тварин у процесі здійснення слідчого експерименту в криміналістичній літературі не розглядали. З огляду на специфіку предмета злочинного посягання, передбаченого ст. 299 КК України, та об'єктивну неможливість залучення до проведення слідчого експерименту тварин, доцільним у цій ситуації буде моделювання події кримінального правопорушення з використанням заздалегідь виготовлених макетів, комп'ютерного моделювання, спеціально надресированих тварин [166, с. 159].

Цікавим є твердження Л. Є. Калюжної, яка розглядає перевірку показань на місці у двох аспектах: як тактичну операцію (тобто комплекс слідчих, оперативно-розшукових й інших процесуальних дій, проведених у визначеній послідовності з метою перевірки даних, отриманих під час допиту) та як окрему слідчу дію [64, с. 118].

Зміст перевірки показань на місці полягає в тому, що слідчий пропонує особі, яка допитана (підозрюваному, свідку, потерпілому), вказати місце вчинення кримінального правопорушення, розповісти про цю подію, супроводжуючи в певних випадках свою розповідь демонстрацією своїх дій чи дій інших осіб. Для

наочності й ілюстративності використовують манекени, макети предметів та інші матеріальні моделі. Слідчий зіставляє відомості, отримані під час перевірки, з реальною обстановкою на місці та з раніше одержаними показаннями й іншими доказами [107, с. 317].

Обов'язковим під час перевірки показань підозрюваного на місці є максимальне наближення обстановки до тієї, яка була на момент вчинення кримінального правопорушення, з метою відтворення точної картини та послідовності здійснюваних ним дій. Важливим є постійне спостереження слідчого за характером дій підозрюваного в цей момент та їх пояснення з метою виявлення невербальної інформації (надмірного хвилювання, тривалого обдумування, перекручення чи плутання) і застосування психологічного впливу на особу для усунення негативних чинників.

У ситуації, коли в показаннях підозрюваного стосовно конкретних обставин вчинення жорстокого поводження з тваринами й даних, отриманих під час проведення перевірки показань на місці, виявляють суттєві розбіжності, а в діях підозрюваного спостерігається приховування чи перекручування інформації, або коли показання підозрюваного не збігаються з наявною слідовою картиною, слідчий може застосувати прийом раптовості.

Наприклад, під час перевірки показань на місці слідчий може повідомити учаснику цієї слідчої (розшукової) дії про обставини, які він вважав невідомими слідству та які свідчать про явну причетність особи до вчиненого нею кримінального правопорушення, що тим самим може спонукати його до подальшого викриття правдивої інформації.

Під час розслідування жорстокого поводження з тваринами, вчиненого групою осіб, важливим тактичним прийомом є проведення слідчого експерименту окремо з кожною особою. Однак слід урахувати, що проведення експериментальних дій за участю кількох підозрюваних одночасно є неприпустимим, оскільки тягне за собою можливість узгодження ними своїх позицій та дій. Крім того, пояснення одного учасника експерименту матимуть навідний характер стосовно інших [187, с. 235].

Отже, проведення слідчого експерименту в процесі розслідування жорстокого поводження з тваринами потребує значних затрат часу й ресурсів, проте дає змогу з'ясувати важливі обставини кримінального провадження.

Проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування жорстокого поводження з тваринами на всіх його етапах потребує постійного вдосконалення наявних криміналістичних прийомів, методів і засобів. Також слідчому під час проведення слідчих (розшукових) дій та вибору криміналістичних методів і прийомів необхідно враховувати специфіку кримінального правопорушення, передбаченого ст. 299 КК України.

Висновки до розділу 3

Безумовною є важливість використання під час розслідування жорстокого поводження з тваринами спеціальних знань і призначення експертиз, а саме судово-ветеринарної та судово-психіатричної.

Обґрунтовано твердження про те, що початковий етап розслідування жорстокого поводження з тваринами є найважливішим, оскільки саме на початковому етапі слідчий здійснює вибір напряму розслідування, методів, засобів, прийомів проведення слідчих (розшукових) дій. Саме тому допущення помилок, неправильна оцінка слідчої ситуації та інші прогалини з високою імовірністю можуть негативно позначитися на встановленні обставин кримінального провадження.

На підставі емпіричних даних визначено, що невідкладними слідчими (розшуковими) діями на початковому етапі розслідування жорстокого поводження з тваринами є: огляд місця події, огляд тварини чи її трупа, допит потерпілих, свідків, підозрюваного та ін.

Аргументовано, що від своєчасності й ефективності проведення зазначених слідчих (розшукових) залежить весь подальший перебіг досудового розслідування та пошук осіб, причетних до вчинення кримінального правопорушення.

Проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування жорстокого поводження з тваринами на всіх його етапах потребує постійного вдосконалення наявних криміналістичних прийомів, методів і засобів. Також слідчому під час проведення слідчих (розшукових) дій і вибору криміналістичних методів та прийомів необхідно враховувати специфіку кримінального правопорушення, передбаченого ст. 299 КК України.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано вирішення нового наукового завдання, суть якого полягає у всебічному дослідженні кримінального правопорушення – жорстокого поводження з тваринами та формування на цій підставі методики розслідування.

За результатами здійсненого дослідження було сформульовано такі висновки:

1. Вивчення наукових джерел засвідчило, що криміналістичної методики розслідування жорстокого поводження з тваринами не сформовано, попри запити науки й потреби практики. Науковим інструментарієм дослідження є положення про загальнотеоретичні поняття в криміналістиці, прийоми, методи й засоби криміналістичної техніки та криміналістичної тактики, а також дані, отримані в процесі вивчення слідчої, експертної та судової практики. Крім цього, аргументовано необхідність використання наукових доробків інших галузей знань, таких як судово-ветеринарна медицина, судова психіатрія, судова ентомологія.

2. Правова регламентація відповідальності за жорстоке поводження з тваринами та правові засади розслідування кримінального правопорушення регламентовані системою нормативно-правових актів, які класифіковано так:

1) міжнародне й національне законодавство у сфері захисту тварин від жорстокого поводження (Європейська конвенція про захист хребетних тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових цілей, 1986 року; Європейська конвенція про захист домашніх тварин 1987 року та інші, закони України «Про охорону навколишнього природного середовища» 1991 року, «Про ветеринарну медицину» 1992 року, «Про захист тварин від жорстокого поводження» 2006 року);

2) нормативно-правові акти, які регламентують кримінально-правову відповідальність за жорстоке поводження з тваринами й порядок кримінального

провадження щодо цих кримінальних правопорушень (КК України 2001 року, КПК України 2012 року, Закон України «Про судову експертизу» 1994 року, Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 року № 53/5 тощо).

Аналіз нормативно-правових актів засвідчив необхідність узгодження положень Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» 2006 року з Європейською конвенцією про захист домашніх тварин 1987 року, ратифікованою Законом України від 18 вересня 2013 року № 578-VII. Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження» 2006 року слід доповнити положеннями, які визначатимуть такі поняття, як: «каліцтво тварини», «тілесне ушкодження», «публічні заклики до вчинення жорстокого поводження», регламентуватимуть порядок запровадження ідентифікації тварин тощо.

Україні необхідно ратифікувати Європейську конвенцію про захист тварин, що утримуються для сільськогосподарських цілей, 1998 року, внести відповідні зміни до Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» 2006 року, що стосуватимуться захисту сільськогосподарських тварин.

3. Розслідування жорстокого поводження з тваринами в більшості європейських країн і США є достатньо ефективним. Запропоновано залучити кращий досвід іноземних держав у вітчизняну практику щодо: створення підрозділу з розслідування кримінальних правопорушень за ст. 299 КК України (зоополіція) у структурі органів досудового розслідування Національної поліції України (на прикладі досвіду США, Великої Британії та Австралії); забезпечення системи навчання та підвищення кваліфікації працівників поліції за цим напрямом. З метою попередження та розслідування жорстокого поводження з тваринами, запровадження єдиного реєстру домашніх тварин та їх чипування, за аналогією з Єдиним державним реєстром тварин, що функціонує згідно із Законом України «Про ідентифікацію та реєстрацію тварин» 2009 року й стосується реєстрації сільськогосподарських тварин; урахувавши необхідність використання спеціальних знань, доцільно створити базу спеціалістів (зоологів,

ветеринарів та інших), які надаватимуть допомогу з питань, що виникатимуть у процесі розслідування жорстокого поводження з тваринами.

4. Криміналістична характеристика жорстокого поводження з тваринами передбачає такі основні елементи: предмет посягання; спосіб готування, вчинення та приховування кримінального правопорушення; слідова картина; обстановка вчинення кримінального правопорушення; особа, яка вчинила кримінальне правопорушення; особа потерпілого.

Предметом протиправного посягання в 54,8 % випадків були домашні тварини (у 36,9 % випадків – тварини, які перебували у власності інших осіб, у 17,8 % – тварини, що перебували у власності правопорушника). У 43,8 % випадків жорстоке поводження було вчинено щодо безпритульних тварин, у 1,3 % – стосовно дикої тварини, яка перебувала в неволі.

Способи вчинення жорстокого поводження з тваринами можна класифікувати залежно від знарядь, які було використано під час вчинення кримінального правопорушення. На підставі аналізу судової практики за період з 2015-го до 2020 року виокремлено такі способи вчинення жорстокого поводження з тваринами: механічні, хімічні, термічні та змішані. Механічні способи вчинення кримінального правопорушення поділено на такі підвиди: удушення (за допомогою рук, петлі, підручних знарядь, утоплення чи закопування заживо), завдання ударів (руками, ногами, тупими чи колото-ріжучими предметами), застосування мисливської чи пневматичної зброї, скидання з висоти, переїзд автомобільним транспортом. За кваліфікацією дій особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, визначено такі способи вчинення жорстокого поводження з тваринами: прості – разові, вчинення діяння з використання одного виду (групи) знарядь і щодо однієї тварини; кваліфіковані – систематичні, вчинені з використання різних засобів та знарядь, щодо декількох тварин.

Типовими знаряддями вчинення жорстокого поводження з тваринами є: тупі предмети (35,6); колото-ріжучі предмети (23,3 %); у 8,2 % випадках як знаряддя було використано дерево, асфальт, земля, підлога, стіни (кидали тварин на ці поверхні чи били об них тварину), у 6,8 % випадків ушкодження тварині

завдавали руками, ногами. Зброю як знаряддя вчинення жорстокого поводження з тваринами застосовували в 4,1 % випадків. У 4,1 % як знаряддя вчинення жорстокого поводження з тваринами було використано токсичний лікарський препарат ізоніазид. У 12,3 % випадків злочинець використовував мотузки, ремні, ланцюги, до яких були прив'язані тварини.

Необхідність дослідження обстановки вчинення кримінального правопорушення та слідової картини під час розслідування жорстокого поводження з тваринами полягає в тому, що слідчому необхідно встановити зв'язок між вчиненим кримінальним правопорушенням, особою, яка вчинила кримінальне правопорушення, обставинами, що передували вчиненню діяння та склалися на момент вчинення жорстокого поводження з тваринами, а також слідами, які було знайдено під час огляду місця події.

На підставі аналізу даних судової практики обстановку вчинення жорстокого поводження з тваринами схарактеризовано за такими підгрупами: 1) залежно від територіального розташування місця вчинення кримінального правопорушення: вчинення кримінального правопорушення в місті (61,6 %) та сільській місцевості (38,4 %); 2) за місцем вчинення кримінального правопорушення: вчинене на відкритій місцевості (парки, двори, вулиці) (56,2 %), вчинене на подвір'ї особи правопорушника чи інших осіб (26,1 %), вчинене в приміщенні (квартира, будинок, сходовий майданчик під'їзду, сарай) (17,7 %)); 3) за умовами вчинення кримінального правопорушення: раптовий умисел на вчинення жорстокого поводження з тваринами (63,1 %); заздалегідь сплановане кримінальне правопорушення (36,9 %).

Найпоширенішим видом слідової інформації є сліди тварини чи тваринного походження: труп тварини (85,8 %); частини трупа тварини (48,3 %); сліди лап (копит), зубів (22,5%); крові, блювотних мас, мозкової речовини (59,3 %); шкура, сліди шерсті, вовни, пір'я (44,1 %).

Схарактеризовано особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, за такими критеріями:

залежно від зв'язку «предмет посягання – особа, яка вчинила кримінальне правопорушення»: прямий зв'язок (власник тварини); непрямий зв'язок (тварина перебуває у власності осіб, які є близькими особами правопорушника); зв'язку немає (безпритульні тварини);

характер жорстокого поводження з твариною: випадкові правопорушники (особи, які не мали прямого умислу на вчинення жорстокого поводження з тваринами); агресивні злочинці (особи, які систематично вчиняють жорстоке поводження з тваринами, з метою знуцання з них).

На підставі аналізу слідчої та судової практики в справах про жорстоке поводження з тваринами сформовано типовий портрет особи, яка вчинила кримінальне правопорушення: чоловічої статі (93,2 %), має середню освіту (72,6 %), непрацевлаштований (68,5 %); уживає алкогольні напої та наркотичні засоби (у 32,9 % випадків жорстоке поводження щодо тварин було вчинено в стані сп'яніння); притягувався до кримінальної чи адміністративної відповідальності (34,2 %).

Встановлено, що потерпілими у вчиненні жорстокого поводження з тваринами у 54,8 % випадків були сусіди особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, у 38,4 % – родичі, у 5,5 % випадках – особи, які знайомі з підозрюваним, і лише у 1,3 % випадків – незнайомі. У 43,8 % у кримінальному провадженні жодна особа не була визнана потерпілою (кримінальне правопорушення вчинено щодо безпритульних тварин).

5. Джерелами отримання інформації про вчинення жорстокого поводження з тваринами є: заява потерпілого (40,8 %); повідомлення, яке надійшло від особи заявника (23,3 %); від громадських об'єднань чи зоозахисних організацій (20,8 %); із засобів масової інформації (10,8 %); із закладів ветеринарної медицини, лікарів-ветеринарів (1,7 %).

Систему обставин, які підлягають встановленню під час розслідування жорстокого поводження з тваринами, об'єднано в чотири основні групи: обставини, що характеризують подію кримінального правопорушення; предмет злочинного посягання та характер шкоди, яку було заподіяно; відомості про

потерпілого й особу заявника, свідків та очевидців; обставини, що характеризують особу, яка вчинила кримінальне правопорушення.

До специфічних обставин, що підлягають встановленню під час розслідування жорстокого поводження з тваринами, належать такі: відомості про вид, породу, масть тварини; наявність ветеринарного паспорта у тварини, яка перебувала у володінні; у разі смерті тварини – її безпосередня причина, якщо було завдано ушкодження – їх ступінь і характер.

6. Визначено типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування жорстокого поводження з тваринами: затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення на місці жорстокого поводження з тваринами, наявні сліди події; виявлення трупа або живої тварини з ознаками насильства, наявна інформація про особу ймовірного підозрюваного; виявлення трупа або живої тварини з ознаками насильства, інформації про особу ймовірного підозрюваного немає, проте є очевидці; інформація про факти жорстокого поводження з тваринами надійшла від громадян чи громадських організацій; виявлено факт вчинення жорстокого поводження з тваринами у фото-, відеозаписах у мережі Інтернет. Запропоновано алгоритм вирішення окреслених слідчих ситуацій.

7. У процесі розслідування жорстокого поводження з тваринами слідчі взаємодіють з дільничними офіцерами поліції, працівниками оперативних підрозділів, Департаменту кіберполіції Національної поліції України. Вивчення емпіричних джерел засвідчило, що основними проблемними питаннями взаємодії під час кримінального провадження є такі: низький рівень співпраці між слідчими й працівниками оперативних підрозділів; недостатня ефективність реалізації комплексу оперативно-розшукових заходів, використання нових можливостей техніко-криміналістичного забезпечення; недостатня обізнаність працівників правоохоронних органів щодо специфіки розслідуваного кримінального правопорушення; відсутність взаємоузгодженого плану дій під час розслідування та проведення окремих слідчих (розшукових) дій тощо.

Слідчий під час розслідування жорстокого поводження з тваринами взаємодіє з громадськими об'єднаннями та зоозахисними організаціями. Така

взаємодія в більшості випадків має непроцесуальний характер і полягає у: безпосередньому виявленні та припиненні ними кримінальних правопорушень; сприянні в розшуку й затриманні підозрюваного; повідомленні правоохоронним органам даних, які допомагають у розкритті кримінальних правопорушень; участі в підготовці та проведенні слідчих (розшукових) дій; з'ясуванні причин й умов, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень та організації профілактичних заходів з метою їх недопущення в майбутньому.

8. Успішність проведення слідчим заходів профілактичного характеру під час розслідування жорстокого поводження з тваринами залежить від низки чинників, зокрема: професійних рис і досвіду роботи слідчого; ефективності проведення слідчих (розшукових) дій; умінь налагодити взаємодію з іншими правоохоронними органами, органами влади та місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, зоозахисними організаціями, окремими громадянами; умінь виявляти причини й умови кримінального правопорушення.

9. Встановлено, що під час розслідування жорстокого поводження з тваринами важливе значення мають спеціальні знання, які найчастіше використовують у таких формах: отримання консультацій, порад, рекомендацій без процесуального оформлення отриманої інформації (32,5 %); залучення спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій (37,9 %); призначення та проведення судових експертиз (100 %). Залучають таких спеціалістів: інспектора-криміналіста (48,3 %), лікаря ветеринарної медицини (45 %), судово-ветеринарного експерта (29,2 %) та ін.

Спеціаліст у галузі ветеринарної медицини встановлює: вид, породу тварини, орієнтовний її вік, індивідуальні ознаки, визначає характер і ступінь тяжкості ушкоджень, які було завдано тварині, механізм їх утворення, застосовувані знаряддя. Крім того, під час проведення слідчих (розшукових) дій він може давати поради слідчому, у яких місцях варто здійснювати пошук слідів тварини, а також відрізнити сліди тваринного походження від інших видів слідів.

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень про жорстоке поводження з тваринами засвідчило, що в процесі розслідування призначали та проводили такі

види експертиз: судово-ветеринарну (81,5 %), судово-психіатричну (26,4 %), судово-біологічну (37,5 %), трасологічну (18,7 %), імунологічну (крові, виділень, кісток тощо) (23,5 %), судово-медичну (4,2 %), експертизу холодної зброї (19,1 %), судово-балістичну експертизу (16,9 %).

10. На початковому етапі розслідування жорстокого поводження з тваринами невідкладною слідчою (розшуковою) дією є огляд місця події. Під час проведення огляду місця події слідчий найчастіше виявляв такі джерела слідової інформації: труп тварини (85,8 %); частини трупа тварини (48,3 %); сліди лап (копит), зубів (22,5 %); крові, блювотних мас, мозкової речовини (59,3 %); шкуру, сліди шерсті, вовни, пір'я тощо (44,1 %).

Стосовно пошуку та виявлення окремих видів слідів тварин, згідно з даними анкетування, встановлено, що сліди зубів тварин під час огляду місця події найчастіше знаходять на знаряддях вчинення кримінального правопорушення (палиці, кийки) (70,8 %); продуктах харчування, начинених отруйними речовинами (40 %). Волосся тварин найчастіше залишається на знаряддях, пристосуваннях, за допомогою яких тварину прив'язують (мотузки, дріт, липкі стрічки) (59,2 %); на килимах, диванах, кухонних приладах (40,8 %). Сліди лап (ніг), копит можуть бути як поверхневими, які можна виявити на підлозі в приміщеннях, бордюрах, салонах автомобілів, так й об'ємними – на глинистій поверхні, ґрунті, снігу. Сліди крові, слини, блювотних мас найчастіше можна виявити на одязі, взутті підозрюваного (59,3 %); застосованих знаряддях (63 %); на землі, підлозі, стінах (сліди бризок) (62,5 %); на капоті, бампері автомобіля та в інших місцях (51,7 %).

Надано пропозиції стосовно доповнення КПК України ст. 237-1 «Огляд тварини чи її трупа» в запропонованій редакції: «1. Огляд тварини чи її трупа слідчим, прокурором проводиться за обов'язковою участю спеціаліста ветеринарної медицини або, за неможливості його залучення, лікаря-ветеринара. 2. Огляд тварини чи її трупа може здійснюватися одночасно з оглядом місця події, житла чи іншого володіння особи з додержанням правил цього Кодексу про огляд житла чи іншого володіння особи. 3. Після огляду тварини чи її трупа вона

підлягає направленню для проведення судово-ветеринарної експертизи для встановлення ступеня ушкоджень чи причини смерті».

Обґрунтовано необхідність залучення спеціаліста ветеринарної медицини або лікаря-ветеринара до проведення огляду тварини чи її трупа.

Надано криміналістичні рекомендації стосовно організації й тактики проведення огляду тварин, зокрема визначено послідовність проведення огляду: голова тварини, шия, тулуб, передні та задні кінцівки, хвіст.

На початковому етапі розслідування під час проведення допиту потерпілого слідчому, крім інформації стосовно обставин вчинення жорстокого поводження з тваринами, необхідно з'ясувати такі дані: індивідуальні ознаки тварини, яка була піддана жорстокому поводженню; чи хворіла тварина, чи мала в минулому травми; з'ясувати, чи було заведено на тварину ветеринарно-санітарний паспорт, якщо так, то витребувати цей документ.

11. Подальший етап розслідування жорстокого поводження з тваринами полягає в проведенні низки слідчих (розшукових) дій, спрямованих на доказування вини підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення, інших обставин кримінального провадження. Зокрема, згідно зі ст. 241 КПК України, проводять освідування підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення. Оглядаючи окремі ділянки тіла підозрюваної особи, слідчому необхідно зосередити увагу на пошуку слідів зубів, подряпин, крові, блювотних мас, шерсті тощо. У такому випадку постає питання стосовно необхідності залучення до проведення освідування відповідного спеціаліста, оскільки саме він може привернути увагу слідчого до окремих слідів.

Пред'явлення для впізнання трупа тварини власнику проводять переважно на початковому етапі розслідування. Слід урахувати, що спершу проводять допит потерпілого власника для з'ясування питання, за якими конкретними ознаками він може впізнати свою тварину (встановлюють індивідуальні ознаки тварини, такі як нетипова масть, анатомічні особливості, вроджені чи набуті патології, наявність шрамів чи слідів від перенесених травм).

КПК України окремо не регламентує порядок пред'явлення тварини для впізнання, тому на практиці процес такого впізнання здійснюють за правилами пред'явлення для впізнання речей. Проте особливості пред'явлення для впізнання тварин зумовлені характером об'єкта впізнання та метою слідчої (розшукової) дії. Запропоновано доповнити КПК України ст. 229-1 «Пред'явлення тварин для впізнання», визначивши в ній порядок проведення слідчої (розшукової) дії з огляду на всі особливості.

Встановлено, що під час проведення обшуку житла чи іншого володіння особи в процесі розслідування жорстокого поводження з тваринами об'єктами пошуку й місцями їх виявлення є: 1) сліди крові, блювотних мас, мозкової речовини – на меблях, диванах, підлозі, стінах, кухонних приладдях (у вигляді плям, патьоків крові); 2) сліди шерсті (волосся) – на килимах, диванах; 3) залишки їжі, яку вживала тварина, – у місці, де вона ймовірно перебувала (миски, килимки для тварин); 4) частини тіла тварини, шкура, кістки, внутрішні органи (у випадках вживання м'яса тварин чи використання його для годування інших тварин) – у холодильниках, морозильних камерах; 5) сліди від зубів, кігтів, лап тварини – на оббивці, спинках чи краю дивана, кутах меблів, підлозі, стінах, шпалерах.

Слідчий експеримент проводять у разі таких слідчих ситуацій: особа стверджує, що вчинила жорстоке поводження з тваринами з метою самооборони; вчинення кримінального правопорушення у співучасті з метою з'ясування ролі кожного співучасника; наявність суттєвих розбіжностей у показаннях особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, і наявними в матеріалах кримінального провадження відомостями; вчинення жорстокого поводження стосовно декількох тварин за стислий проміжок часу тощо.

Отже, запропонована криміналістична методика розслідування жорстокого поводження з тваринами охоплює: криміналістичну характеристику кримінального правопорушення; типовий перелік обставин, що підлягають встановленню; типові слідчі ситуації під час розслідування жорстокого поводження з тваринами й напрями їх вирішення; взаємодію слідчого з правоохоронними органами та громадськими організаціями; особливості

використання спеціальних знань під час розслідування жорстокого поводження з тваринами; тактику проведення слідчих (розшукових) дій на початковому й наступному етапах розслідування жорстокого поводження з тваринами; профілактичну діяльність слідчого в кримінальних провадженнях цієї категорії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Август І. Є. Любов у законі: місто, гроші та собаки. Харків : Мачулін, 2018. 100 с.
2. Авдеев М. И. Преступления против личности и уголовно-правовая терминология. *Известия вузов. Правоведение*. 1979. № 2. С. 89–93.
3. Азаров Ю. И. Деятельность следователя органов внутренних дел по доказыванию обстоятельств, характеризующих личность обвиняемого : учеб. пособ. Киев : НИ и РИО Киевской высшей школы МВД СССР, 1991. 80 с.
4. Актуальні проблеми досудового розслідування : зб. тез доп. IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 1 лип. 2015 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. 360 с. URL: <http://www.naiu.kiev.ua/files/naukova-diyalnist/naukovi-zahodi/zbirniki/2015/zbirn-probl-dos-rozslid.pdf>.
5. Александренко В. В. Поняття та способи жорстокого поводження з тваринами. *Юридична наука*. 2015. № 6. С. 116–120.
6. Алексійчук О. М. Загальна характеристика обставин, що підлягають доказуванню у кримінальних справах про вбивства. *Імперативи розвитку юридичної та безпекової науки* : матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 15 квітня 2010 р.). К.: ФОП Ліпкан О. С., 2010. № 3. С. 70-72.
7. Антонян Ю. М, Кудрявцев В. Н., Эминов В. Е. Личность пре ступника : монография. СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. 364 с.
8. Антонян Ю. М., Бородин С. В. Преступное поведение и психические аномалии / под ред. В. Н. Кудрявцева. М. : Спартак, 1998. 215 с.
9. Баланюк А. В. К вопросу о взаимосвязи обстановки и способа преступления. *Правове життя сучасної України* : тези доп. Всеукр. наук. конф. (18–19 квіт. 2008 р.). Одеса, 2008. С. 426–428.
10. Бахин В. П. Криминалистика. Проблемы и мнения (1962 – 2002). Киев : Охрана труда, 2002. 268 с.
11. Бахин В. П. Криминалистическая методика : лекция. Киев, 1999. 35 с.

12. Бахін В. П., Гора І. В., Цимбал П. В. Криміналістика : курс лекцій. Ірпінь : Акад. ДПС України, 2002. Ч. 1. 356 с.
13. Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия. [2-е изд. доп.]. М. : Мегатрон ХХ1, 2000. 334 с.
14. Белкин Р. С. Курс криминалистики : в 3 т. М. : Юристъ, 1997. Т. 3. Криминалистические средства, приемы и рекомендации. 480 с.
15. Благута Р. І., Кунтій А. І., Хитра А. Я. Взаємодія слідчого з іншими підрозділами під час досудового розслідування : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2018. 204 с.
16. Бородин В. С. Роль ситуационных факторов в организации взаимодействия оперативных работников. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского*. Серия : Юридические науки. 2013. Т. 26 (65), № 1. С. 135–139.
17. В Голландии создана полиция для защиты животных. *Newsland. Новості в Росії і в мре* : [сайт]. URL: <https://newsland.com/user/4296648055/content/vgollandii-sozdana-politsiia-dlia-zashchityzhivotnykh/4194453>
18. Ващук О. П. Джерела отримання даних про особу злочинця на початковій стадії розслідування злочину. *Правове життя сучасної України* : матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу (м. Одеса, 16–17 трав. 2013 р.) : в 2 ч. / відп. за вип. В. М. Дрьомін ; НУ "ОЮА"; Півд. регіон. центр НАПрН України. Одеса, 2013. Т. 2. С. 525–527.
19. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. / [редкол. : В. Я. Тацій (голова), В. І. Борисов (заст. голови) та ін.] ; НАПрН України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2017. Т. 17. Кримінальне право. 1064 с.
20. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ ; Ірпінь : Перун, 2002. 1440 с.
21. Веліканов С. В. Класифікація слідчих ситуацій в криміналістичній методиці : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2002. 19 с.

22. Вирок Білопільського районного суду від 15 лип. 2016 р. у справі № 573/1064/16-к, провадження № 1-кп/573/82/16. Єдиний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/59108917>.

23. Вирок Долинського районного суду Івано-Франківської області від 30 трав. 2018 р. у справі № 343/251/18, провадження №: 1-кп/0343/61/18. Єдиний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74330479>.

24. Вирок Доманівського районного суду Миколаївської області від 23 трав. 2019 р. у справі № № 475/722/18, провадження № 1-кп/475/16/19. Єдиний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81920913>.

25. Вирок Києво-Святошинського районного суду Київської області від 16 трав. 2017 р. у справі № 369/4664/17, провадження № 1-кп/369/442/17. Єдиний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/66504020>.

26. Вирок Київського районного суду м. Одеси від 07 бер. 2019 р. у справі № 520/16854/18, провадження № 1-кп/520/334/19. Єдиний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80332953>.

27. Вирок Кіровського районного суду від 19 жовт. 2018 р. у справі № 404/5931/18, провадження № 1-кп/404/659/18. Єдиний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77222731>.

28. Вирок Луцького міськрайонного суду від 15 черв. 2017 р. у справі № 161/1284/17, провадження № 1-кп/161/194/17. Єдиний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/67134609>.

29. Вирок Новоград-Волинського міськрайонного суду Житомирської області від 04 серп. 2014 р. у справі № № 285/1297/14-к, провадження № 1-кп/0285/119/14. Єдиний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/40160955>.

30. Вирок Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 26 листоп. 2012 р. у справі № 185/10033/13-к, провадження № 1-кп/185/519/13. Єдиний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36422974>.

31. Вирок Приморського районного суду Запорізької області від 30 черв. 2017 р. у справі № 326/641/17, провадження № 1-кп/326/86/2017. Єдиний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/67453499>.

32. Вирок Сквирського районного суду Київської області від 21 черв. 2012 р. у справі № 1022/1970/2012, провадження № 1/1022/95/2012. Єдиний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <http://www.reustr.court.gov.ua/Review/24912556>.

33. Вирок Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 14 лип. 2016 р. у справі № № 308/3579/16-к. Єдиний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/58973167>.

34. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 13 вер. 2018 р. у справі № 761/33770/16-к, провадження № 1-кп/761/364/2018. Єдиний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <http://www.reustr.court.gov.ua/Review/76502202>.

35. Возгрин И. А. Введение в криминалистику : история, основы теории, библиография. СПб. : Юридический центр Пресс, 2003. 475 с.

36. Волобуєв А. Ф. Про методи криміналістики. *Актуальні питання судово-експертного та техніко-криміналістичного забезпечення розкриття та розслідування злочинів* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 17 черв. 2010 р.) / ДНДЕКЦ. Київ, 2010. С. 28–29.

37. Волобуєв А. Ф. Проблеми методики розслідування розкрадань майна в сфері підприємництва : монографія. Харків : Ун-т внутр. справ, 2000. 336 с.

38. Гавло В. К. Обстановка преступления как структурный компонент криминалистической характеристики преступления. *Совершенствование расследования преступлений* : сб. науч. тр. Иркутск, 1980. С. 49–55.

39. Гавриленко А. А. Взаимосвязь элементов предмета доказывания при исследовании вопросов характеристики личности обвиняемого. *Вестник Томского государственного университета*. 2010. № 333. С. 38–39.

40. Галаган В. І., Калачова О. М. Встановлення процесуального статусу окремих осіб, які беруть участь у досудовому провадженні : монографія. Луганськ : Резніков В. С., 2012. 212 с.

41. Голіна В. В. Попередження злочинності : лекція. Харків : Нац. юрид. акад. України, 1994. С. 40.

42. Головка І. А. Кримінальна відповідальність за жорстоке поводження з тваринами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2010. 20 с.

43. Двойніков О. О. Кримінально-процесуальні особливості встановлення особи, яка вчинила злочин за допомогою Інтернет-сайту. *Актуальні питання розслідування кіберзлочинів* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 10 груд. 2013 р.). Харків, 2013. С. 218–222.

44. Демідова В.В. Криміналістична характеристика жорстокого поводження з тваринами: поняття та сутність / В.В.Демідова // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2018. – № 1 (90). – С. 169-174.

45. Демідова В.В. Види та форми взаємодії слідчого з іншими підрозділами у процесі розслідування злочинів, пов'язаних із жорстоким поводженням з тваринами / В.В. Демідова // Правові та організаційні засади забезпечення державою правоохоронної функції: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 30 жовтня 2018 р.). – Дніпро: ДДУВС, 2018. – С. 68-70.

46. Демідова В.В. Особливості планування досудового розслідування у справах про жорстоке поводження з тваринами / В.В.Демідова // Актуальні питання протидії злочинності в сучасних умовах: вітчизняний та зарубіжний досвід : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 березня 2018 р.). – Дніпро : ДДУВС, 2018. – С.406-409

47. Дрозд В. Г., Лук'янчиков Б. Є. Взаємодія слідчого з спеціалістом в процесі розслідування злочинів, пов'язаних з завданням тілесних ушкоджень. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ* : зб. наук. пр. 2006. Вип. 32. С. 91–96.

48. Дуже часто серійні вбивці починають з насильства над тваринами, - британський поліцейський. *Громадське радіо. Слухайте, думайте* : [сайт]. URL: <https://hromadske.radio/podcasts/rankova-hvylya/duzhe-chasto-seriyni-vbyvci-pochynayut-z-nasylstva-nadtvarynamy-brytanskyu-policeyskyu>

49. Експертизи у судовій практиці : наук.-практ. посіб. / ред. В. Г. Гончаренко ; КНДІ суд. Експертиз ; Акад. адвокатури України. [2-е вид., перероб. і допов.]. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 400 с.

50. Європейська конвенція про захист домашніх тварин : підписана в Страсбурзі, 13 листоп. 1987 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a15 .

51. Європейська конвенція про захист хребетних тварин, що використовуються для експериментів або в інших наукових цілях : підписана 18 берез. 1986 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_137

52. Єфімов М. М. Розслідування злочинів проти громадського порядку та моральності : навч. посіб. [2-е вид., допов. і перероб.]. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 188 с.

53. Журавель В. А. Окремі методики в системі криміналістичних знань. *Науковий вісник Львівської комерційної академії*. Серія : Юридична. 2015. Вип. 1. С. 187–200.

54. Загородный І. В. Розслідування злочинів, пов'язаних із нанесенням тілесних ушкоджень : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2018. 242 с.

55. Зон Г. А. Судово-ветеринарна експертиза : навч. посіб. Суми : Мрія-1, 2002. 258 с.

56. Зоотехнія. Українська радянська енциклопедія : у 12 т. / гол. ред. М. П. Бажан ; [редкол.: О. К. Антонов та ін.]. 2-ге вид. Київ, 1979. Т. 4. Електрод – Кантаридин. С. 305.

57. Зубченко Н. І. Міжнародно-правове співробітництво держав у сфері забезпечення добробуту тварин та їх захисту від жорстокого поводження : монографія / під наук. ред. Т. Р. Короткого. Одеса : Фенікс, 2016. 284 с.

58. Іваниця А. В. Порядок дій слідчого на початковому етапі розслідування вбивств через необережність. *Форум права*. 2012. № 3. С. 233–239. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-3/12iavvhn.pdf>

59. Ігнатов О. М. Роль психічних аномалій в детермінації кримінального насильства. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 1. С. 260–265.

60. Ігор Мізрах: Прогресивне законодавство США у сфері захисту тварин. *VS media* : [сайт]. URL: <http://vse.media/igor-mizrah-progresivne-zakonodavstvo-ssha-u-sferi-zahistu-tvarin/>

61. Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції : затв. наказом Міністерства внутрішніх справ України від 28 лип. 2017 р. № 650. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1041-17#Text>

62. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : затв. наказом Міністерства внутрішніх справ України 07 лип. 2017 р. № 575. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>

63. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказом Міністерства юстиції України від 08 жовт. 1998 р. № 53/5. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>

64. Калюжна Л. Є. До питання про сутність, завдання та мету перевірки показань на місці. *Вісник Академії адвокатури України*. 2007. № 3 (10). С. 116–119.

65. Карева А. А., Дубровин С. В. Предмет доказывания при расследовании умышленного причинения вреда здоровью. *Закон и право*. 2006. № 2. С. 27–29.

66. Карпенко В. В. Криміналістична характеристика заподіяння тілесних ушкоджень, вчинених неповнолітніми. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 4. С. 113–117.

67. Керевич О. В. Організація взаємодії слідчого з оперативними підрозділами в діяльності щодо розкриття та розслідування кримінальних

правопорушень. *Університетські наукові записки*. 2012. № 4. С. 400–404. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2012_4_59

68. Керик Л. І. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики доведення до самогубства. *Проблеми законності*. 2015. Вип. 130. С. 162–168.

69. Князьков А. С. Криминалистическая характеристика преступления в контексте его способа и механизма. *Вестник Томского государственного университета*. Серия : Право. 2011. № 1. С. 51–64.

70. Коваленко А. М. Особливості тактики огляду електронних документів під час досудового розслідування посягань на життя та здоров'я журналіста. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 2 (88). С. 182–191.

71. Коваленко Є. Г. Теорія доказів у кримінальному процесі України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 632 с.

72. Когутич І. І. Типові ситуації початкового етапу розслідування вбивств та обумовлені ними алгоритми дій слідчого. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2013. № 1. С. 233–247.

73. Коновалова В. О., Шепитько В. Ю. Основы юридической психологии : учебник. [2-е изд.]. Харьков : Одиссей, 2006. 352 с.

74. Конституція України : Закон України від 26 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/conv>

75. Корнієнко В. В. Криміналістична характеристика особи злочинця та злочинних груп у сфері банківської діяльності. *Право і безпека*. 2015. № 2 (57). С. 98–102.

76. Кравчук В. В., Кравчук О. В., Туровець Ю. М. Застосування судово-ветеринарної експертизи під час розкриття та розслідування кримінальних правопорушень. *Криміналістичний вісник*. 2015. № 2 (24). С. 109–114.

77. Криминалистика : учебник / [Т. С. Волчецкая, В. Я. Колдин, В. В. Крылов и др.] ; отв. ред. Н. П. Яблоков. [3-е изд., перераб. и доп.]. М. : Юристъ, 2005. 781 с.

78. Криміналістика : учебник / отв. ред. Н. П. Яблоков. М.: Юристъ, 2001. 718 с.
79. Криміналістика : учебник для вузов / [А. Ф. Волынский, Т. В. Аверьянова, И. Л. Александрова и др.] ; под ред. проф. А. Ф. Волынского. М. : Закон и право ; ЮНИТИ-ДАНА, 1999. 615 с.
80. Криміналістика : підручник / [В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Самодін та ін.] ; за заг. ред. В. В. Пясковського. [2-ге вид., перероб. і допов.]. Київ : Право, 2020. 752 с.
81. Криміналістика : підручник / [В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексєєв та ін.]. Київ : Центр учбової літератури , 2015. 704 с.
82. Криміналістика : підручник / [В. М. Глібко, А. Л. Дудніков, В. А. Журавель та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька. Київ : Ін Юре, 2012. 684 с.
83. Криміналістика : підручник / [В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.] ; за ред. проф. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 2008. 464 с.
84. Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів : підручник / за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 1998. 368 с.
85. Криміналістичне документознавство : практ. посіб. / В. В. Бірюков, В. В. Коваленко, Т. П. Бірюкова, К. М. Ковальов ; за заг. ред. В. В. Бірюкова. Київ : Паливода А. В., 2007. 332 с.
86. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / [М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін Ю. В., В. І. Борисов та ін.] ; ред. М. І. Бажанов ; МОН України. [2-ге вид., перероб. та доп.]. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 480 с.
87. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / [В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін та ін.] ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. [5-те вид., переробл. і допов.]. Харків : Право, 2015. 680 с.
88. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

89. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. комент. / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.] ; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ : Ін Юре, 2003. 1196 с.

90. Кримінальний процес : підручник / за заг. ред. В. В. Коваленка, Л. Д. Удалової, Д. П. Письменного. Київ : ЦУЛ, 2013. 544 с.

91. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

92. Криушенко Л. І. Особливості виявлення обставин, що підлягають з'ясуванню під час розслідування шахрайства в банківській сфері. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2016. Вип. 39 (2). С. 94–99.

93. Кубарєв І. В. Поняття взаємодії слідчого та оперативних підрозділів при розслідуванні злочинів. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 2. С. 181–185.

94. Кулик С. Г. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам проти моральності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя, 2016. 22 с.

95. Куликов В. И. Криминалистическое понятие обстановки совершения преступления. *Вестник МГУ*. Сер. 11. Право. 1982. № 5. С. 74–81.

96. Лекарь А. Г., Безруких Р. К. Организационно-тактические основы раскрытия преступлений. М. : Юрид. лит., 1977. 120 с.

97. Лук'янчиков Є. Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів : монографія. Київ : НАВСУ, 2005. 360 с.

98. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є. Право особи на недоторканність під час освідування. *Процесуальне та криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень в світлі вимог сучасного Кримінального процесуального кодексу України* : матеріали Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (26 листоп. 2015 р.). Одеса, 2015. С. 89–91.

99. Лыткин Н. Н. Использование компьютерно-технических следов в расследовании преступлений против собственности : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. М., 2007. 201 с.

100. Ляшук О. М. Особливості міжнародного розшуку осіб, які вчинили кримінальне правопорушення на території України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2015. 264 с.

101. Малярова В. О. Тактико-криміналістичні та процесуальні основи пошуку та затримання злочинця : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2005. 20 с.

102. Мещеряков В. А. Следы преступлений в сфере высоких технологий. *Библиотека криминалиста* : науч. журн. 2013. № 5 (10). С. 265–269. URL: [file:///C:/Users/%D0%93%D0%BB%D0%B5%D0%B1/Downloads/%D0%92.%D0%90.\(2013-5\).pdf](file:///C:/Users/%D0%93%D0%BB%D0%B5%D0%B1/Downloads/%D0%92.%D0%90.(2013-5).pdf).

103. Мишуточкин А. Л. Методика расследования отдельных видов преступлений : курс лекций. Новосибирск : СибАГС, 2015. 293 с.

104. На Запоріжжі поліція викрила дівчину, яка знімала вбивства тварин на відео та викладала в соціальних мережах. *Портал МВС* : [сайт]. URL: https://mvs.gov.ua/uk/press-center/news/Na_Zaporizhzhii_policiya_vikrila_divchinu_yaka_znimala_vbivstva_tvarin_na_video_ta_vikladala_v_socialnih_merezhah_33161

105. На Сумщині поліція відкрила два кримінальні провадження за фактами жорстокого поводження з тваринами. *Портал МВС* : [сайт]. URL: https://mvs.gov.ua/ua/news/27296_Na_Sumshchini_policiya_vidkrila_dva_kriminalni_provadhennya_za_faktami_zhorstokogo_povodzhennya_z_tvarinami.htm.

106. На Черкащині поліція відкрила кримінальне провадження за вбивство тварини. *Портал Умань. Уманський міський портал* : [сайт]. URL: <https://www.umanportal.com/category/news/na-cherkashchini-policiya-vidkrila-kriminalne-provadhennya-za-vbivstvo-tvarini> .

107. Негребецький В. В. Криміналістична реконструкція як тактичний прийом слідчого експерименту. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 6. С. 317–321. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.6.59>.

108. Новоселов Г. П. Учение об объекте преступления. Методологические аспекты. М. : Норма, 2001. 208 с.

109. Образцов В. А. Общие положения криминалистической методики расследования. Глава 37. *Криминалистика* : учебник / под ред. В. А. Образцова. М., 1995. С. 491–496.

110. Омельчук Л. В., Бичок Т. П. Актуальні проблеми призначення судової експертизи. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з нагоди 85-річчя д-ра юрид. наук, професора Ніни Іванівни Клименко (м. Київ, 27 лют. 2018 р.). Київ–Маріуполь, 2018. С. 244–245.

111. Омельчук Л. В., Цимбал П. В., Цимбал Т. Я. Розслідування злочинів, пов'язаних із неналежним виконанням професійних обов'язків медичними працівниками: сучасний стан, проблеми та напрями удосконалення : монографія. Ірпінь : Нац. ун-т ДПС України, 2015. 234 с. (Серія «Податкова та митна справа в Україні», т. 43).

112. Орлов Ю. Ю., Чернявський С. С. Електронне відображення як джерело доказів у кримінальному провадженні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1. С. 12–24.

113. Офіційний представник: ФБР активно стежить за випадками жорстокого поводження з тваринами в США. *Myhappypetshop* : [сайт]. URL: <https://uk.myhappypetshop.com/21432-its-official-fbi-actively-tracking-animal-cruelty-cases-across-u-s>

114. Панов М. І. Настільна книга слідчого : наук.-практ. посіб. Київ : Ін Юре, 2007. 726 с.

115. Панов М. М. Средства совершения преступления: понятие и виды. *Проблемы законности*. 2003. Вып. 64. С. 127–133.

116. Патик А. А. Засади взаємодії слідчих та оперативно-розшукових підрозділів при розкритті й розслідуванні майнових злочинів. *Науковий вісник КНУВС*. 2010. № 3 (70). С. 241–248.

117. Перлін В. С. Методика розслідування самовільного присвоєння владних повноважень або звання службової особи : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2018. 264 с.

118. Перша допомога при термічних опіках. Київ, 2020. 2 с. URL: https://vcentri.com/load/131/icc/evroflaer_termichni-opiki_35.pdf

119. Пинаєв А. А. Уголовно-правовая боротьба с хищениями : науч.-практ. пособ. Харьков : Вища школа, при Харьк. гос. ун-те, 1975. 189 с.

120. Пиріг І. В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2015. 432 с.

121. Поліція Івано-Франківщини відкрила кримінальне провадження за фактом жорстокого поводження з тваринами. *Портал МВС* : [сайт]. URL: https://mvs.gov.ua/uk/press-center/news/Policiya_Ivano_Frankivshchini_vidkrila_kriminalne_provadzhennya_za_faktom_zhorstokogo_povodzhennya_z_tvarinami_28964

122. Положення про громадських інспекторів з охорони довкілля : затв. наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 27 лют. 2002 р. № 88. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0276-02#Text>

123. Положення про Державну екологічну інспекцію України : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 19 квіт. 2017 р. № 275. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-п#Text>

124. Положення про слідчі підрозділи Національної поліції України : затв. наказом Міністерства внутрішніх справ України від 06 лип. 2017 р. № 570. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17#Text>.

125. Порядок проведення судово-психіатричної експертизи : затв. наказом Міністерства охорони здоров'я України від 08 трав. 2018 р. № 865. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-18>

126. Правила заповнення, зберігання, списання ветеринарних документів та вимоги до їх обліку : затв. наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 01 серп. 2014 р. № 288. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1202-14#Text> .

127. Про ветеринарну медицину : Закон України від 25 черв. 1992 р. № 2498-ХІІ. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2498-12>

128. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо імплементації положень деяких міжнародних угод та директив ЄС у сфері охорони тваринного та рослинного світу) : проект Закону України реєстр. № 6598 від 21 черв. 2017 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62062

129. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо імплементації положень деяких міжнародних угод та директив ЄС у сфері охорони тваринного та рослинного світу) : проект Закону України реєстр. № 2351 від 30 жовт. 2019 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67235

130. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження гуманного ставлення до тварин : Закон України від 22 черв. 2017 р. № 2120-VIII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-19>

131. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження обліку домашніх та безпритульних тварин : проект Закону України реєстр. № 7220 від 20 жовт. 2017 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62763 .

132. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних

правопорушень : Закон України від 22 листоп. 2018 р. № 2617-VIII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#Text> .

133. Про громадські об'єднанн : Закон України від 22 берез. 2012 р. № 4572-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>

134. Про електронний документ та електронний документообіг : Закон України від 22 трав. 2003 р. 851-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>

135. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення : Закон України від 24 січ. 1994 р. № 4004-XII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12#Text> .

136. Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події : затв. наказом Міністерства внутрішніх справ України від 03 листоп. 2015 р. № 1339. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15#Text>.

137. Про захист населення від інфекційних хвороб : Закон України від 06 квіт. 2000 р. № 1645-III. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14#Text> .

138. Про захист тварин від жорстокого поводження : Закон України від 21 лют. 2006 р. № 3447-IV. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3447-15>

139. Про ідентифікацію та реєстрацію тварин : Закон України від 09 груд. 2015 р. № 1445-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1445-17#Text>

140. Про Національну поліцію України : Закон України від 02 лип. 2015 р. № 580-VII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

141. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.

142. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закону України від 05 квіт. 2007 р. № 877-V. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text>

143. Про охорону навколишнього середовища : Закон України від 25 черв. 1991 р. № 1264-XII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>

144. Про судову експертизу : Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-XII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.

145. Про тваринний світ : Закон України від 13 груд. 2001 р. № 2894-III. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14> .

146. Пряхін Є. В. Слідча тактика : навч. посіб. Львів : ЛьВДУВС, 2011. 116 с.

147. Пчеліна О. В. Етапізація процесу розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 3. С. 167–170.

148. Пчеліна О. В. Причини та умови, що сприяють учиненню економічних злочинів. *Право і безпека*. 2009. № 5 (932). С. 141–146.

149. Пчеліна О. В. Теоретичні засади формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2017. 568 с.

150. Пясковський В. В. Процесуальні форми взаємодії слідчих з іншими співробітниками правоохоронних органів під час розслідування насильницьких злочинів, учинених щодо неповнолітніх. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 2. С. 249–260.

151. Пясковський В. В. Спосіб учинення злочину як елемент криміналістичної характеристики умисного вбивства дитини батьками, родичами або особами, на яких покладено обов'язки з її виховання. *Криміналістичний вісник*. 2016. № 1 (25). С. 69–53.

152. Ратинов А. Р., Михайлова О. Ю. Жестокость как правовая и нравственно-психологическая проблема. *Вопросы борьбы с преступностью*. М., 1985. Вып. 42. С. 8–17.

153. Савченко А. В. Мотив і мотивація злочинів : монографія. Київ : Атіка, 2002. 144 с.

154. Садчікова К. А. Використання спеціальних знань на стадії досудового розслідування (процесуальний аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2017. 21 с.

155. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному вигляді) : підручник. Київ : Кондор, 2005. 588 с.

156. Салтевський М. В. Криміналістика : підручник : у 2 ч. Харків : Консум, 2001. Ч. 2. 528 с.

157. Сафронов С. О. Методика розслідування умисного заподіяння тяжких і середньої тяжкості тілесних ушкоджень. Харків : С.А.М., 2003. 175 с.

158. Сафронов С. О. Методика розслідування умисного заподіяння тяжкого і середньої тяжкості тілесних ушкоджень : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 1999. 19 с.

159. Селиванов Н. А. Советская криминалистика: система понятий. М. : Юрид. лит., 1982. 152 с.

160. Синовєрська Т. І. Взаємодія слідчого із зоозахисними організаціями під час досудового розслідування жорстокого поводження з тваринами. *Розвиток науки та техніки: проблеми і перспективи* : Всеукр. наук.-практ. конф. з нагоди відзначення Дня науки – 2020 в Україні, (Київ, 21 трав. 2020 р.). Київ, 2020. С. 194–197.

161. Синовєрська Т. І. Міжнародне та національне законодавство у сфері захисту тварин від жорстокого поводження. *Часопис Київського університету права*. 2019. Вип. № 1. С. 257–262.

162. Синовєрська Т. І. Міжнародний досвід розслідування жорстокого поводження з тваринами та напрями його запровадження у вітчизняну практику. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. № 1. С. 222–228.

163. Синовeрська Т. І. Особливості тактики огляду веб-сторінки під час розслідування жорстокого поводження з тваринами. *Актуальні питання криміналістики* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19 лист. 2020 р.). Київ, 2020. С. 225–228.

164. Синовeрська Т. І. Поняття «жорстоке поводження з тваринами» в контексті української наукової мови. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи* : матеріали XIV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 29 лист. 2018 р.). Київ, 2018. С. 82–85.

165. Синовeрська Т. І. Правова регламентація досудового розслідування жорстокого поводження з тваринами. *Актуальні проблеми криміналістики та судової експертології* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 22 листоп. 2018 р.). Київ, 2018. С. 358–361.
URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/9509/1/%D0%90%D0%BA%D1%82%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B8%20%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B8%20%D1%82%D0%B0%20%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%97%20%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%97.pdf>

166. Синовeрська Т.І. Тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування жорстокого поводження з тваринами. *Юридична психологія: наук. журн.* Київ.: Нац. акад. внутр. справ. №2. 2020. С. 139-164.

167. Синовeрська Т. І. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування жорстокого поводження з тваринами. *Актуальні питання криміналістики* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 20 груд. 2019 р.). Київ, 2019. С. 325–328.

168. Синовeрська Т. Форми використання спеціальних знань під час розслідування жорстокого поводження з тваринами. *Visegrad journal on human rights.* 2019. № 6\3. Р. 47–53.

169. Синовєрська Т.І. The initial stage of the investigation of animal cruelty. *Jurnalul Juridic National: teorie si practica*. 2020. Вип. № 5 (45). С. 99-104. (Республіка Молдова).

170. Словарь синонимов русского языка. Ок. 9000 синонимических рядов / под ред. Л. А. Чешко. [5-е изд., стереотип.]. М. : Рус. яз., 1986. 600 с.

171. Советская криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений : учебник / [В. К. Лисиченко, В. И. Гончаренко, М. В. Салтевский и др.] ; под ред. В. К. Лисиченко. Киев : Вища шк., 1988. 405 с.

172. Стасюк Л. Л. Можливості судових експертиз при розслідуванні злочинів проти довкілля, вчинених шляхом забруднення атмосферного повітря. *Право і суспільство*. 2012. № 1. С. 281–286.

173. Сташис В. В., Бажанов М. И. Преступления против личности в УК УССР и судебной практике. Харьков : Вища школа, 1981. 214 с.

174. Стосовно захисту тварин, що утримуються для сільськогосподарських потреб : директива 98/58/ЄС від 20 лип. 1998 року. URL: <http://ciwf.in.ua/wp-content/uploads/2015/03/direktivu.pdf>

175. Судова ветеринарна медицина – наука і навчальна дисципліна: історія, сучасний стан проблеми, перспективи / [І. В. Яценко, А. М. Труш, Г. І. Коцюмбас та ін.]. *Проблеми зооінженерії та ветеринарної медицини* : зб. наук. пр. Харків. держ. зооветеринар. акад. Харків, 2008. Вип. 19, ч. 2, т. 2. С. 325–343.

176. Сундурова С. В. О классификации признаков, характеризующих личность виновного в преступлении и учитываемых судом при применении мер уголовно-правового характера. *Ученые записки Казанского университета*. Серия : Гуманитарные науки. 2013. № 4. С. 232–237.

177. Тактика використання спеціальних знань у формі судової експертизи в процесі розслідування і розкриття злочинів : монографія / [В. О. Комаха, Г. Ф. Кривда, В. В. Антонюк, та ін.] ; за заг. ред. В. О. Комахи ; Одес. нац. юрид. акад. Чернівці : Золоті литаври, 2004. 339 с.

178. Тіщенко В. В. Аналітичні методи пошуку і виявлення особи невідомого злочинця. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та*

права в умовах євроінтеграції : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (20 трав. 2016 р., м. Одеса) : у 2 т. / відп. ред. М. В. Афанасьєва. Одеса, 2016. Т. 2. С. 352–354.

179. Топчій В. В. Взаємодія органів досудового розслідування та оперативних підрозділів у складі слідчо-оперативних груп. *Юридичний вісник*. 2014. № 4 (33). С. 138–143. URL: http://law.nau.edu.ua/images/Nauka/Naukovij_jurnal/2014/statji_n4-33_2014/29.PDF.

180. Фурман Я. В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики контрабанди культурних цінностей. *Актуальні проблеми держави і права*. 2013. Вип. 70. С. 364–369.

181. Халупенко Д. М. Слідчі (розшукові) дії як пізнавальні засоби слідчого й прокурора за чинним КПК України. *Часопис Академії адвокатури України*. 2013. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chaau_2013_2_30.

182. Хижняк Є. С. Ідентифікація особистості злочинця за віртуальнимислідами в мережі інтернет. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 11. С. 217–221.

183. Цимбалюк В. І. Правові та медичні особливості огляду трупа. *Право і суспільство*. 2015. № 1. С. 255–261.

184. Цимбалюк В. І. Процесуальний порядок огляду місця події. *Юридичний вісник*. 2014. Вип. 4. С. 144–147.

185. Чаплинська Ю. А. Особливості організаційно-тактичних заходів до проведення слідчого огляду. *Вісник Запорізького національного університету*. Серія : Юридичні науки : зб. наук. пр. 2012. № 4, ч. 1. С. 235–241.

186. Чаплинський К. О. Тактика проведення окремих слідчих дій : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ., 2006. 416 с.

187. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення розслідування діяльності злочинних угруповань : монографія. Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2010. 304 с.

188. Черноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів: теоретичний та емпіричний рівні дослідження. *Філософські, методологічні та*

психологічні проблеми права : матеріали VII Всеукр. наук.-теорет. конф. (Київ, 11 листоп. 2017 р.) / [редкол.: В. В. Черней, М. В. Костицький, С. Д. Гусарєв та ін.] ; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2017. С. 453–456.

189. Чорноус Ю. М. Слідчі дії: поняття, сутність, напрями розвитку та удосконалення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 245 с.

190. Чорноус Ю. М. Теорія і практика криміналістичного забезпечення досудового слідства у справах про злочини міжнародного характеру : монографія. Київ : Скіф, 2012. 448 с.

191. Швидка ветеринарна допомога цілодобово. Отруєння собак ізоніазидом. *Ветеринарна клініка* : [сайт]. URL: <http://veterinary-help.com.ua/news/otruieniyya-sobak-izoniazidom>

192. Шепітько В. Ю. Криміналістика : підручник. Київ : Ін Юре, 2010. 496 с.

193. Шепітько В. Ю. Криміналістика. Енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український) / за ред. акад. НАН України В. Я. Тація. Харків : Право, 2001. 560 с.

194. Шеремет А. П. Криміналістика : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. [2-ге вид.]. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 472 с.

195. Шибіко В. С. Деякі новели чинного КПК України потребують подальшого осмислення й удосконалення. *Право України*. 2013. № 11. С. 104–109.

196. Шмонин А. В. Методика расследования преступлений : учеб. пособ. М. : Юстицинформ, 2006. 464 с.

197. Шуміло О. О. Кримінологічна характеристика та запобігання жорстокому поводженню з тваринами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2016. 20 с.

198. Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик : монографія. Харків : Харків юридичний, 2010. 320 с.

199. Юридична енциклопедія : у 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. Київ : Укр. енцикл., 2002. Т. 4. Н–П. 720 с.

200. Юрчишин В. М. Процесуальні функції прокурора у досудовій стадії кримінального провадження: поняття, призначення, система : навч. посіб. Чернівці : Технодрук, 2014. 276 с.

201. Яблоков Н. П. Криминалистика : учебник для вузов. М. : БЕК, 1995. 708 с.

202. Яблоков Н. П., Головин А. Ю. Криминалистика: природа и система. М. : Юристъ, 2005. 650 с.

203. Яковлєв О. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час проведення слідчих (розшукових) дій. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 1 (13). С. 217–224. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/1-2017/yakovlev.pdf>

204. Animal cruelty isn't childish or funny, it could be a sign of mental illness, say experts. *The News Minute* : [сайт]. URL: <https://www.thenewsminute.com/article/animal-cruelty-isnt-childish-or-funny-it-could-be-sign-mental-illness-sayexperts-46037>

205. Animal Cruelty. *RSPCA* : [сайт]. URL: <https://www.rspca.org.au/what-we-do/preventing-animal-cruelty>

206. Animal Cruelty investigations. *SPCA of Texas* : [сайт]. URL: <https://www.spcatexas.org/page.aspx?pid=309>

207. Council Directive 98/58/EC of 20 July 1998 concerning the protection of animals kept for farming purposes. *Official Journal of the European Communities*. 1998. L 221. Vol. 41. P. 23–27.

208. Dog and cat registration. *Victoria State Government* : [сайт]. URL: <http://agriculture.vic.gov.au/pets/registration-legislation-and-permits/dog-and-cat-registration>

209. European Convention for the Protection of Animals kept for Farming Purposes (ETS № 087) : Strasbourg, 10/03/1976. *Council of Europe* : [сайт]. URL: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=087&CM=8&DF=23/03/2013&CL=ENG>.

210. Investigating animal cruelty. *RSPCA* : [сайт]. URL: <https://www.rspca.org.uk/whatwedo/endcruelty/investigatingcruelty>

211. Mary Randolph J. D. Animal Cruelty and Neglect. Live Chat. *NOLO* : [сайт]. URL: <https://www.nolo.com/legal-encyclopedia/free-books/dog-book/chapter13-3.html>

212. Microchipping of dogs, cats and horses. *Victoria State Government* : [сайт]. URL: <http://agriculture.vic.gov.au/pets/registration-legislation-and-permits/microchipping-of-dogs-cats-and-horses>

213. National Incident-Based Reporting System. *Wikipedia* : [сайт]. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/National_Incident-Based_Reporting_System

214. On the protection of animals during transport and related operations and amending : Directives 64/432/EEC and 93/119/EC and Regulation (EC) № 1255/97. Council Regulation (EC) № 1/2005 of 22 December 2004. *EUR-lex* : [сайт]. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32005R0001>.

215. On the protection of animals used for scientific purposes : Directive 2010/63/EU of the European Parliament and of the Council of 22 September 2010 *EUR-lex* : [сайт]. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:276:033:0079:EN:PDF>.

ДОДАТКИ

Додаток А

**Узагальнення результатів анкетування слідчих Національної поліції України
щодо особливостей розслідування жорстокого поводження з тваринами**

№	Запитання	Кількість	%
	Працівники слідчих Національної поліції України в Вінницькій, Київській, Харківській, Хмельницькій, Черкаській, Чернівецькій області, м. Київ	120	100
1.	Займана посада:		
	начальник слідчого підрозділу (заступник начальника)	11	9,1
	старший слідчий	43	35,8
	слідчий	66	55,1
2.	Стаж роботи у слідчій діяльності:		
	до 2-х років	17	14,2
	від 2-х до 5-ти років	23	19,2
	від 5-ти до 10-ти років	48	40
	понад 10 років	32	26,6
3.	Чи є у Вас досвід розслідування жорстокого поводження з тваринами:		
	Так	67	55,8
	Ні	53	41,2
4.	Якщо такого досвіду немає, чи розслідували Ви інші кримінальні правопорушення, у яких тварині була заподіяна шкода чи вона була використана для вчинення злочину:		
	Так	23	17,8

	Ні	30	20,3
5.	На яких етапах розслідування жорстокого поводження з тваринами у слідчого виникають труднощі:		
	Виявлення всіх фактів протиправної діяльності	78	65,0
	Встановлення всіх співучасників учинення кримінального правопорушення	71	59,2
	З'ясування способів і засобів вчинення кримінального правопорушення	49	41
	Ваш варіант відповіді	0	0

6.	Якими, на Вашу думку, є основні проблеми, що знижують ефективність розкриття та розслідування жорстокого поводження з тваринами?		
	недоліки кримінального та кримінального процесуального законодавства	64	53,3
	відсутність методики розслідування даного виду кримінального правопорушення	106	88,3
	проблеми організації взаємодії із правоохоронними органами та громадськими організаціями	41	34,1
	недостатнє техніко-криміналістичне забезпечення правоохоронних органів	39	32,5
	недоліки організації використання спеціальних знань	57	47,5
	Ваш варіант відповіді		
7.	Чи доцільним є створення у межах окремого органу досудового розслідування спеціалізованого відділення для розслідування злочинів, передбачених ст. 299 КК України (зоополіція)?		
	так	99	82,5

	ні	21	17,5
8.	Із яких джерел найчастіше орган досудового розслідування отримує інформацію про вчинення жорстокого поводження з тваринами?		
	із заяви потерпілого	49	40,8
	із повідомлення, яке надійшло від особи заявника	28	23,3
	від громадських об'єднань чи зоозахисних організацій	25	20,8
	із засобів масової інформації	13	10,8
	із закладів ветеринарної медицини, чи лікарів-ветеринарів	2	1,7
	інші джерела (вказіть Ваш варіант)	3	2,6
9.	Які, на Вашу думку, основні дії злочинців, щодо приховання жорстокого поводження з тваринами є:		
	видалення слідів злочину з одяжі, взуття, інших оточуючих предметів та обстановки місця події, їх маскуванню	120	100
	приховання знарядь злочину	89	74,2
	приховання трупа тварини шляхом його закопування, спалювання, розчленування на частини, тощо	102	85
	повідомлення неправдивої або частково перекрученої інформації	65	54,2
	Ваш варіант відповіді	0	0
10.	Якими, на Ваш погляд, є типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування жорстокого поводження з тваринами?		
	затримання правопорушника на місці жорстокого поводження з тваринами, наявні сліди події	35	29,2

	виявлення трупу або живої тварини з ознаками насильства, наявна інформація про особу ймовірного підозрюваного	17	14,2
	виявлення трупу або живої тварини з ознаками насильства, інформація про особу ймовірного підозрюваного відсутня, проте є очевидці	9	7,5
	інформація про факти жорстокого поводження з тваринами надійшла від громадян чи громадських організацій	54	45
	виявлено факт вчинення жорстокого поводження з тваринами у фото-, відеозаписах у мережі Інтернет	5	4,1
11.	Які саме слідчі (розшукові) дії, на Вашу думку, слід невідкладно проводити на початковому етапі розслідування жорстокого поводження з тваринами?		
	огляд місця події	116	96,6
	огляд тварини чи її трупа	110	91,6
	допит потерпілого (за наявності)	62	51,9
	допит свідків	102	85,2
	затримання і особистий обшук підозрюваного	4	3,3
	допит підозрюваного	14	11,6
	освідування і огляд одягу підозрюваного	8	6,7
	пред'явлення тварини до впізнання	12	10,0
	призначення судово-ветеринарної, криміналістичних та інших експертиз	11	9,2
	інші слідчі (розшукові дії).	0	0
12.	Які сліди кримінального правопорушення найчастіше виявляються, фіксуються та вилучаються під час огляду місця події при розслідуванні жорстокого поводження з тваринами?		

	труп тварини	103	85,8
	частини трупа тварини	58	48,3
	біологічні виділення тварини (крові, блювотних мас, мозкової речовини тощо)	71	59,3
	сліди трасологічного характеру (лап, копит, зубів)	27	22,5
	інші сліди тваринного походження (шкура, сліди шерсті, вовни, пір'я, тощо)	53	44,1
	Ваш варіант відповіді	0	0
13.	Які характерні місця виявлення трупів тварин чи їх слідів?		
	квартири, під'їзди житлових будинків, підвали	5	4,2
	прибудинкові території, огорожені подвір'я	58	48,3
	узбічча доріг, звалища, парки, узлісся	27	22,5
	сміттєві контейнери, ящики, коробки, пакети, мішки тощо	76	63,4
	інші місця (вказіть Ваш варіант відповіді)	4	3,3
14.	Сліди зубів тварини найчастіше можуть бути виявлені:		
	на знаряддях вчинення злочину (палиці, кийки, тощо)	85	70,8
	на продуктах харчування, начинених отруйними речовинами	48	40,0
	на тілі підозрюваного, обвинуваченого	31	37,2
	Ваш варіант відповіді	0	0
15.	Волосся тварин найчастіше може бути виявлено:		
	на знаряддях, пристосуваннях, за допомогою яких тварину прив'язують (повідки, мотузки, дроти, ланцюги, тощо);	71	59,2

	на килимах, диванах, меблях, кухонних приладдях	49	40,8
16.	Сліди крові, слини, блювотних мас найчастіше можна виявити:		
	на землі, підлозі, стінах, бордюрах	75	62,5
	на капоті, бампері автомобіля	62	51,7
	на знаряддях вчинення злочину	76	63
	на тілі чи одязі підозрюваного, обвинуваченого	71	59,3
	Ваш варіант відповіді	0	0
17.	Яких спеціалістів найчастіше залучають під час розслідування жорстокого поводження з тваринами?		
	судово-ветеринарний експерт	35	29,2
	лікар ветеринарної медицини	54	45
	судово-медичний експерт	8	6,7
	інспектор-криміналіст	58	48,3
	інші спеціалісти (вкажіть Ваш варіант відповіді)	0	0
18.	Яких із вище вказаних спеціалістів найчастіше було залучено до огляду місця події?		
	спеціаліста ветеринарної медицини чи лікар-ветеринар	8	6,7
	інспектор-криміналіст	112	93,3
	інші спеціалісти	0	0
19.	У яких формах під час досудового розслідування найчастіше використовуються спеціальні знання?		
	у формі консультацій, порад, рекомендацій без процесуального оформлення отриманої інформації	39	32,5

	шляхом самостійного використання спеціальних знань слідчим	27	22,5
	у формі залучення спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій	45	37,9
	у формі проведення судових експертиз	120	100
20.	Які судові експертизи найчастіше призначають під час розслідування жорстокого поводження з тваринами?		
	судово-ветеринарну експертизу	98	81,5
	судово-медичну експертизу живих осіб	5	4,2
	судово-психіатричну експертизу	32	26,4
	імунологічну експертизу (крові, виділень, кісток тощо)	28	23,5
	трасологічну експертизу	22	18,7
	судово-біологічну;	45	37,5
	судово-балістичну	20	16,9
	експертизу холодної зброї	23	19,1
	інші види	0	0
21.	Чи доцільно в ході досудового розслідування жорстокого поводження з тваринами співпрацювати із громадськими об'єднаннями та зоозахисними організаціями?		
	Так	120	100
	Ні	0	0
22.	У яких формах, на Вашу думку, повинна відбуватись взаємодія між органами досудового розслідування та зоозахисними організаціями?		
	безпосередньому виявленні та припиненні ними кримінальних правопорушень	75	62,5

	сприянні в розшуку і затриманні особи, яка вчинила кримінальне правопорушення;	120	100
	повідомленні правоохоронним органам даних, які допомагають розкриттю кримінальних правопорушень пов'язаних із жорстоким поведженням з тваринами	120	100
	участі у підготовці і проведенні слідчих (розшукових) дій	79	65,8
	з'ясуванні причин і умов, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень	63	52,5
	Ваш варіант відповіді	0	0
23.	Чи доцільним буде делегування окремих повноваження по розслідуванню жорстокого поведження з тваринами спеціально створеним комісіям чи окремим групам при зоозахисних організаціях?		
	Так	21	17,5
	Ні	99	82,5
24.	Чи необхідно, на Вашу думку, розроблення окремої методики розслідування жорстокого поведження з тваринами?		
	Так	120	100
	Ні	0	0

**У питаннях - 5,6,9,11,12,13,14,16,17,19,20,22 можна було обрати декілька варіантів відповідей*

ТАБЛИЦЯ

Окремі результати узагальнення вивчених кримінальних проваджень щодо жорстокого поводження з тваринами (75 кримінальних проваджень досудове розслідування в яких за ст. 299 КК України здійснювалося протягом 2015–2020 років (Волинська, Дніпропетровська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Одеська області, м. Київ)).

	Вирішуване завдання	Отримані результати (кількість та %)	
1.	В залежності від статі особи, яка вчинила кримінальне правопорушення		
	Жіноча	4	5,4%
	Чоловіча	68	93,2%
	спільно чоловіком і жінкою	1	1,3%
2.	За освітою:		
	середня освіта	53	72,6%
	серед них:		
	повна середня	51	69,8%
	базова середня	2	2,8%
	професійно-технічна	13	17,8%
	вища освіта	7	9,6%
3.	За сімейним станом		

	не перебували у шлюбі		47	64,4%
	перебували у зареєстрованому шлюбі		26	35,6%
	серед них:			
	на утриманні були неповнолітні чи малолітні особи	10	13%	
4.	За працевлаштуванням:			
	постійне місце роботи		18	24,6%
	не працювали на момент вчинення кримінального правопорушення		50	68,5%
	Пенсіонери		5	6,8%
5.	За наявністю стану алкогольного сп'яніння під час вчинення кримінального правопорушення			
	особа, яка вчинила кримінальне правопорушення перебувала у стані алкогольного сп'яніння		24	32,9%
	особа, яка вчинила кримінальне правопорушення не перебувала у стані алкогольного сп'яніння		49	67,1%
6.	За наявністю судимості			
	мали судимість		25	34,2%
	<i>серед них мали не зняту чи непогашену</i>	10 13,8%		

судимість:					
<i>серед них, за групами кримінальних правопорушень, за які особи раніше притягались до кримінальної відповідальності:</i>					
проти власності:			12	16,4%	
за крадіжки	7	9,6%			
Грабежі	3	4,1%			
Розбої	2	2,7%			
проти життя та здоров'я			5	6,8%	
за вбивство	2	2,7%			
тілесні ушкодження	1	1,3%			
побої і мордування	1	1,3%			
погроза вбивством	1	1,3%			
у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші кримінальні правопорушення проти здоров'я населення			3	4,1%	
Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів,	1	1,3%			

психотропних речовин або їх аналогів				
за контрабанду наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів	1	1,3%		
за організацію або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів	1	1,3%		
Проти громадського порядку та моральності			3	4,1%
Хуліганство	2	2,7%		
жорстоке поводження з тваринами	1	1,3%		
Проти громадської безпеки			2	2,7%

	за створення непередбачених законом воєнізованих або збройних формувань	1	1,3%	
	за незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами	1	1,3%	
7.	За характером зв'язку «предмет посягання–особа, яка вчинила кримінальне правопорушення»			
	прямий зв'язок (власник тварини)	13	17,8%	
	непрямий зв'язок (тварина знаходиться у власності осіб, які є близькими чи знайомими правопорушника)	27	36,9%	
	зв'язок відсутній (безпритульні тварини)	33	45,2%	
8.	Визнання вини особою, яка вчинила кримінальне правопорушення			
	<i>визнав вину повністю:</i>	65	89%	
	угода про визнання вини	39	53,4%	
	угода про примирення між підозрюваним	26	35,6	

	(обвинуваченим) та потерпілим			
	<i>частково визнав вину</i>		2	3%
	<i>не визнав вину</i>		6	8%
9.	Потерпілі від кримінального правопорушення:			
	сусіди підозрюваного (обвинуваченого)		40	54,8%
	родичі підозрюваного (обвинуваченого)		28	38,4%
	особи, які знайомі з підозрюваним (обвинуваченим)		4	5,5%
	Незнайомі		1	1,3%
10	За предметом посягання:			
	домашні тварини:		40	54,8%
	які перебували у власності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення	13	17,8%	4
	які перебували у власності інших осіб	27	36,9%	
	безпритульних тварин		32	43,8%
	дикі тварини які перебували в неволі		1	1,3%
.11	За видами тварин:			
	собаки (цуценята)		55	75,5%

	коти (кошенята)	14	19,2%
	свійські тварини	3	4,1%
	дикі тварини які перебували в неволі	1	1,3%
.12	За породою тварин:		
	Безпородні	53	72,6%
	Породисті	20	27,4%
.13	За наслідками:		
	смерть тварини	59	80,8%
	тілесні ушкодження	14	19,2%
.14	За способом вчинення залежно від знарядь:		
	<i>Механічні</i>		53 72,6%
	<i>серед них нанесення ударів із застосуванням:</i>		
	тупих предметів	16 21,9%	
	колото-різучих предметів	11 15,1%	
	інших поверхонь	6 8,2%	
	власної фізичної сили	5 6,8%	
	шляхом удушення	3 4,1%	
	скидання із висоти	4 5,5%	
	вогнепальної зброї	3 4,1%	

	автомобільного транспорту	2	2,7%		
	натравлення тварин	3	4,1%		
	<i>Хімічні</i>			3	4,1%
	<i>Термічні</i>			1	1,4%
	<i>Змішані</i>			16	21,9%
.15	Способи вчинення за кваліфікацією дій особи яка вчинила кримінальне правопорушення:				
	<i>Прості</i>			51	69,9%
	<i>Кваліфіковані</i>			22	30,1%
.16	Знаряддя вчинення жорсткого поводження з тваринами:				
	тупі предмети:			26	35,6%
	<i>дерев'яні чи металеві палиці, біти</i>	13	17,8%		
	<i>Молоток</i>	5	6,8%		
	<i>металева труба</i>	4	5,5%		
	<i>цегла чи каміння</i>	4	5,5%		
	колото-ріжучі предмети:			17	23,3%
	<i>Ножі</i>	9	12,3%		
	<i>Сокира</i>	4	5,5%		

	<i>Вида</i>	3	4,1%
	<i>Інші</i>	1	1,3%
	Зброя	3	4,1%
	інші поверхні	6	8,2%
	власна фізична сила	5	6,8%
	мотузки, ремні, ланцюги до яких була прив'язана тварина	9	12,3%
	інші тварини	3	4,1%
	лікарські препарати	3	4,1%
	мікрохвильова піч	1	1,3%
.17	Залежно від географічного розташування місця вчинення кримінального правопорушення:		
	<i>місто</i>	45	61,6%
	<i>сільська місцевість</i>	28	38,4%
.18	За місцем вчинення:		
	<i>на відкритій місцевості</i>	41	56,2%
	<i>на подвір'ї особи яка вчинила кримінальне правопорушення</i>	19	26,1%
	<i>у приміщені</i>	13	17,7%
.19	За умовами вчинення:		
	кримінальне правопорушення було заздальгідь сплановано	46	63,1%

	умисел на вчинення кримінального правопорушення виник раптово	27	36,9%
--	---	----	-------

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ ІНСТИТУТ ЗАКОНОДАВСТВА

04053, Київ, пров. Несторівський, 4. тел. 235 96 01, факс. 235 96 05, e-mail: zak_norm@rada.gov.ua

№ 22/669-1-15

„ 16 ” 05 2019 р.

АКТ
впровадження у практичну діяльність
Інституту законодавства Верховної Ради України
результатів дисертаційного дослідження
ад'юнкта Національної академії внутрішніх справ
Синоверської Тетяни Іванівни
на тему «Методика розслідування жорстокого поводження з тваринами»

Інформуємо, що наукові положення дисертаційного дослідження ад'юнкта Національної академії внутрішніх справ Синоверської Тетяни Іванівни на тему: «Методика розслідування жорстокого поводження з тваринами» були подані у вигляді обґрунтованих пропозицій до Кримінального процесуального кодексу України 2012 року, Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» 2006 року.

Пропонується переглянути норми Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» та привести їх у відповідність із Європейською Конвенцією «Про захист домашніх тварин» 1987 року.

Пропонується внести доповнення до Кримінального процесуального кодексу України 2012 року, а саме:

– доповнити ст. 238-1 КПК України «Огляд трупа тварини», виклавши її у редакції: «1. Огляд трупа тварини слідчим, прокурором проводиться за обов'язкової участі спеціаліста ветеринарної медицини або за неможливості його залучення, лікаря-ветеринара. 2. Огляд трупа тварини може здійснюватися одночасно з оглядом місця події, житла чи іншого володіння особи з додержанням правил цього Кодексу про огляд житла чи іншого володіння особи. 3. Після огляду труп тварини підлягає обов'язковому направленню для проведення судово-ветеринарної експертизи для встановлення причини смерті»;

– доповнити ст. 229-1 КПК України «Пред'явлення тварин для впізнання», та визначити порядок проведення слідчої (розшукової) дії з урахуванням особливостей.

Вважаємо, що запропоновані Т.І. Синоверською положення є актуальними, мають необхідний теоретичний рівень, практичне значення, характеризуються науковою новизною і можуть бути враховані Інститутом законодавства Верховної Ради України у процесі вдосконалення законодавства України.

Директор,
академік НАН України

О. Л. Копиленко

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Заступник Голови Національної
поліції України – начальник
Головного слідчого управління
доктор юридичних наук, доцент
Заслужений юрист України

Максим ЦУЦКІРІДЗЕ

АКТ

**впровадження у практичну діяльність органів досудового розслідування
матеріалів дисертаційного дослідження здобувачки наукового ступеня
доктора філософії Національної академії внутрішніх справ
Синоверської Тетяни Іванівни на тему:
«Методика розслідування жорстокого поводження з тваринами»**

Комісія у складі: начальника відділу ГСУ НП України, доктора юридичних наук, доцента Шевчишена А.В., заступника начальника відділу ГСУ НП України Жерняка С.М., старшого слідчого в особливо важливих справах ГСУ НП України Загамули В.В. склала цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження здобувачки наукового ступеня доктора філософії Національної академії внутрішніх справ Синоверської Тетяни Іванівни на тему: «Методика розслідування жорстокого поводження з тваринами» можуть застосовуватись у практичній діяльності слідчих підрозділів, а також під час проведення занять в системі службової підготовки.

**Начальник відділу
ГСУ НП України
доктор юридичних наук, доцент**

Артем ШЕВЧИШЕН

**Заступник начальника відділу
ГСУ НП України**

Сергій ЖЕРНЯК

**Старший слідчий в особливо важливих справах
ГСУ НП України
кандидат юридичних наук**

Вадим ЗАГАМУЛА

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор
Національної академії
внутрішніх справ
полковник поліції

Станіслав ГУСАРЄВ

10.02. 2021 р.

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ

**результатів дисертаційного дослідження Синоверської Тетяни Іванівни
на тему: «Методика розслідування жорстокого поводження з
тваринами», поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 12.00.09 «кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність»,
до освітнього процесу Національної академії внутрішніх справ**

Комісія у складі: директора Інституту підготовки керівних кадрів та підвищення кваліфікації доктора юридичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України, полковника поліції Удалової Л.Д., начальника навчально-методичного відділу, підполковника поліції Колодейчак С.І., завідувача кафедри криміналістики та судової медицини, кандидата юридичних наук, доцента, підполковника поліції Самодіна А.В., склала цей акт про те, що наукові роботи, підготовлені Синоверською Т.І., використовуються у освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ.

Отримані в результаті дослідження положення, висновки, пропозиції, рекомендації відображені в опублікованих автором працях, основними із яких є:

1. Синоверська Т.І. Міжнародне та національне законодавство у сфері захисту тварин від жорстокого поводження. Часопис Київського університету права. 2019. Вип. № 1. С. 257 – 262.

2. Синоверська Т.І. Міжнародний досвід розслідування жорстокого поводження з тваринами та напрями його запровадження у вітчизняну

практику. Науковий вісник публічного та приватного права. 2019. Вип. № 1. С. 222 – 228.

3. Синоверська Т.І. The initial stage of the investigation of animal cruelty. Jurnalul Juridic National: teorie si practica. 2020. Вип. № 5 (45). С. 99-104.

4. Синоверська Т. Форми використання спеціальних знань під час розслідування жорстокого поводження з тваринами. Visegrad journal on human rights. 2019. № 6/3. Р. 223-227. (Словацька Республіка).

5. Синоверська Т.І. Тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування жорстокого поводження з тваринами. Юридична психологія : наук. журн. Київ.: Нац. акад. внутр. справ. №1 (26). 2020. С.

6. Синоверська Т.І. Правова регламентація досудового розслідування жорстокого поводження з тваринами. *Актуальні проблеми криміналістики та судової експертології*. : матеріали міжвід. наук.-практ. конф. (Київ, 22 лист. 2018 р.). Київ, 2018. С. 406–409.

7. Синоверська Т.І. Поняття «жорстоке поводження з тваринами» в контексті української наукової мови. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи*. : матеріали XIV всеукраїнської. наук.-практ. конф. (Київ, 29 лист. 2018 р.). Київ, 2018. С. 82–85.

8. Синоверська Т.І. Участь спеціаліста під час досудового розслідування жорстокого поводження з тваринами. *Участь спеціаліста у кримінальному провадженні*. : матеріали міжвід. наук.-практ. круглого столу (подано до публікації).

9. Синоверська Т.І. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування жорстокого поводження з тваринами. *Актуальні питання криміналістики.: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (Київ, 20 грудня 2019 року). Київ, 2019. С. 325-328.

10. Синоверська Т.І. Взаємодія слідчого із зоозахисними організаціями під час досудового розслідування жорстокого поводження з тваринами. *Розвиток науки та техніки: проблеми і перспективи*. Всеукраїнська науково-практична конференції з нагоди відзначення Дня науки – 2020 в Україні.(Київ. 21 травня 2020 року). Київ. 2020.

11. Синоверська Т.І. Особливості тактики огляду веб-сторінки під час розслідування жорстокого поводження з тваринами. *Актуальні питання криміналістики.: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (Київ, 19 листопада 2020 року). Київ, 2020. С. 225-228.

Члени комісії дійшли спільного висновку, що представлені матеріали продемонстрували належний науковий та практичний рівень розробки проблематики теми дисертаційного дослідження, ґрунтуються на достатній кількості опрацьованих Т.І. Синоверською законодавчих, наукових та емпіричних джерел, відображені у науково-методичних матеріалах навчальних дисциплін з криміналістики та судової експертизи для здобувачів вищої освіти бакалавра і магістра, а також використовуються при підготовці науково-практичних методичних рекомендацій та у системі підвищення кваліфікації слідчих та інших категорій практичних співробітників Національної поліції та Міністерства внутрішніх справ України.

**Директор Інституту підготовки керівних кадрів
та підвищення кваліфікації НАВС**
доктор юридичних наук, професор,
залужений діяч науки і техніки України,
полковник поліції

09. 02. 2021 р.

Лариса УДАЛОВА

**Начальник навчально-методичного
відділу НАВС**
підполковник поліції

09. 02. 2021 р.

Станіслава КОЛОДЕЙЧАК

**Завідувач кафедри криміналістики
та судової медицини НАВС**
кандидат юридичних наук, доцент
підполковник поліції

04. 02. 2021 р.

Артем САМОДІН

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ***Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:***

1. Синовєрська Т.І. Міжнародне та національне законодавство у сфері захисту тварин від жорстокого поводження. *Часопис Київського університету права*. 2019. Вип. № 1. С. 257 – 262.

2. Синовєрська Т.І. Міжнародний досвід розслідування жорстокого поводження з тваринами та напрями його запровадження у вітчизняну практику. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. № 1. С. 222 – 228.

3. Синовєрська Т. Форми використання спеціальних знань під час розслідування жорстокого поводження з тваринами. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 6\3. Р. 223-227. (Словацька Республіка).

4. Синовєрська Т.І. The initial stage of the investigation of animal cruelty. *Jurnalul Juridic National: teorie si practica*. 2020. Вип. № 5 (45). С. 99-104. (Республіка Молдова).

5. Синовєрська Т.І. Тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування жорстокого поводження з тваринами. *Юридична психологія: наук. журн.* Київ.: Нац. акад. внутр. справ. №2. 2020. С. 12-16.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Синовєрська Т.І. Правова регламентація досудового розслідування жорстокого поводження з тваринами. *Актуальні проблеми криміналістики та судової експертології*: матеріали міжвід. наук.-практ. конф. (Київ, 22 лист. 2018 р.). Київ, 2018. С. 406–409.

7. Синовєрська Т.І. Поняття «жорстоке поводження з тваринами» в контексті української наукової мови. *Українська мова в юриспруденції: стан,*

проблеми, перспективи: матеріали XIV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 29 лист. 2018 р.). Київ, 2018. С. 82–85.

8. Синоверська Т.І. Участь спеціаліста під час досудового розслідування жорстокого поводження з тваринами. *Участь спеціаліста у кримінальному провадженні*: матеріали міжвід. наук.-практ. круглого столу. (Київ, 24 квіт. 2019 р.). Київ. С. 75 – 78.

9. Синоверська Т.І. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування жорстокого поводження з тваринами. *Актуальні питання криміналістики*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 20 грудня 2019 року). Київ, 2019. С. 325 – 328.

10. Синоверська Т.І. Взаємодія слідчого із зоозахисними організаціями під час досудового розслідування жорстокого поводження з тваринами. *Розвиток науки та техніки: проблеми і перспективи*. Всеукр. наук.-практ. конф. з нагоди відзначення Дня науки – 2020 в Україні. (Київ, 21 трав. 2020 р.). Київ, 2020. С. 194-197.

11. Синоверська Т.І. Особливості тактики огляду веб-сторінки під час розслідування жорстокого поводження з тваринами. *Актуальні питання криміналістики*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19 лист. 2020 р.). Київ, 2020. С. 225 – 228.